

**ETİK, AHLAK
ve
MESLEK İLKELERİ**

**TMMOB
Elektrik Mühendisleri Odası**

TMMOB
ELEKTRİK MÜHENDİSLERİ ODASI
yayındır

İhlamur Sokak No: 10/1 064440, Yenişehir-ANKARA
Tel: 0.312 425 32 72 - Faks: 0.312 417 38 18
<http://www.emo.org.tr> - emo@emo.org.tr

Yayın No.....EG/2004/7
ISBN975-395-753-X

Dizgi ve Tasarım
ŞAFAK ORGANİZASYON
Süleyman USTA
Tel: (0.312) 342 38 30 - Faks: (0.312) 342 30 93
e-posta: designerslm@hotmail.com

Baskı
Şafak Organizasyon Matbaacılık Ltd. Şti.
Kazım Karabekir Cad. Başkent İş Merkezi No: 91/34 İskitler/ANKARA
Tel: (0.312) 342 38 30 - Faks: (0.312) 342 30 93

Etik Komisyonu Üyeleri

Komisyon Başkanı
Komisyon Yazmanı
Komisyon Üyesi
Komisyon Üyesi
Komisyon Üyesi
Komisyon Üyesi
Komisyon Üyesi
Komisyon Üyesi
Komisyon Üyesi
Komisyon Üyesi
Komisyon Üyesi
Komisyon Üyesi

İhsan KARABABA
Mustafa ATMACA
Ahmet Altay VAROL
Seyit ÇANKAYA
Cemil TEKKELİ
Mustafa ÖZDEMİR
Sümmani CAN
İlker ERTEM
S. Tarkan KARŞIDAĞ
Necati İPEK
Ahmet HAMZA
Barış MUMCU

Kimya Y. Müh.
İnşaat Müh.
Elektrik Müh.
Elektronik Müh.
Elektrik Müh.
Elektrik Müh.
Orman Müh.
Maden Müh.
Elektronik Müh.
Elektrik Müh.
Elektronik Müh.
Elektronik Mühendisi

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	6
SUNUŞ	9
I. BÖLÜM/GİRİŞ	11
<i>Etik ve ahlak üzerine</i>	13
<i>Etik ve ahlak tanımlamaları</i>	14
<i>Etik, ahlak ve yaşamdaki yeri</i>	16
<i>Ahlaki sorumluluk</i>	18
<i>Toplumsal İlişki Etik İlişki</i>	21
<i>Süreç</i>	22
<i>Etik kategoriler</i>	23
<i>Ahlakçılık</i>	23
<i>Fayda etiği (pragmatizm)</i>	24
<i>Komisyonun etik ve ahlak yaklaşımı</i>	28
II. BÖLÜM	
<i>ETİK, AHLAKİ DEĞER VE DEĞER YARGILARINI ETKİLEYEYEN</i>	
<i>SÜREÇ</i>	29
<i>KATEGORİ VE FAKTÖRLER</i>	29
<i>Kavram</i>	30
<i>Toplum ve Birey</i>	30
<i>Kültür</i>	32
<i>Değerler</i>	33
<i>Siyaset</i>	34
<i>İdeoloji</i>	35
<i>Örf ve Adet, Gelenek, Görenek ve Töre</i>	36
<i>Toplumsallaşma - Sosyallaşma</i>	37
<i>Dil</i>	37
<i>Din</i>	39
<i>Bilinç ve Toplumsal Bilinç</i>	40
<i>Yabancılaşma</i>	40
<i>Kitle Toplumu ve Kitle Kültürü</i>	42
<i>Kamu Alanı, Kamu Yararı ve Kamuoyu</i>	43
<i>Özgürlük</i>	44
<i>Medya</i>	45
<i>Bürokrasi</i>	46
<i>Teknoloji</i>	46
<i>Vicdan</i>	47
<i>Söz Verme</i>	48
<i>Yemin (Ant)</i>	49
<i>Onur - Şeref</i>	49
<i>Toplumsal Yaşamda Simge ve Semboller</i>	50
<i>Amaç - Araç İlişkisi</i>	50

III. BÖLÜM	
<i>TOPLUMSAL KOŞULLARIMIZ</i>	53
IV. BÖLÜM	
<i>MESLEK ETİĞİ VE MESLEKİ DAVRANIŞ İLKELERİ</i>	61
<i>Meslek ve Meslek İnsanı</i>	63
<i>Meslek Etiği</i>	63
<i>Mesleki Davranış İlkeleri</i>	66
<i>Meslek Etiği Çalışmaları</i>	68
<i>Meslek Etiği-Mesleki Davranış İlkelerini Etik anlayışla Karşılaştırma</i>	70
<i>Meslek Etiği Üzerine Değerlendirmeler</i>	72
<i>Meslek İlkelerinin Temel Özellikleri</i>	75
<i>Örgüt</i>	77
<i>Yönetici ve Seçilmiş Organlar</i>	78
<i>Üye</i>	79
V. BÖLÜM	
<i>SONUÇ YERİNE</i>	81
VI. BÖLÜM	
<i>ETİK EĞİTİMİ</i>	83
VII. BÖLÜM	
<i>ETİK KURULLARI</i>	89
<i>ETİK ÖDÜLLERİ</i>	90
Ek:	
<i>MÜHENDİS VE MİMAR ÖRGÜTLERİNE GENEL YAKLAŞIM</i>	93
Kaynakça	97

ÖNSÖZ

TMMOB Elektrik Mühendisleri Odası Etik Komisyonu tarafından hazırlanan “Etik, Ahlak ve Meslek İlkeleri” kitabının, Odamız ve TMMOB ortamına yansıtılmasını sağlayan tüm komisyon üyelerini içtenlikle kutluyorum.

Bir yılı aşkın süredir çalışmalarını son derece özverili ve titiz bir şekilde sürdüren ETİK KOMİSYONU, kuruluşu, devamlılığı ve çıkardığı ürün ile Odamıza yeni bir birikim katmış, güç vermiştir.

Bu komisyonun en önemli özelliklerinden biri de kuruluşundan itibaren sadece Odamız üyesi meslektaşlarımız ile kendini sınırlamamış olması, aksine Etik, Ahlak ve Meslek İlkeleri konusunda bilgi ve deneyimlerinden yararlanmak üzere mesleğinde ve TMMOB örgütlülüğünde aktif görevler üstlenmiş, Kimya Mühendisi İhsan Karababa, İnşaat Mühendisi Mustafa Atmaca, Orman Mühendisi Sümmani Can ve Maden Mühendisi İlker Erten’in, Odamız adına katılan meslektaşlarımız Ahmet Altay Varol, Seyit Çankaya, Cemil Tekkeli, Mustafa Özdemir ve S. Tarkan Karşıdağ ile bir komisyon faaliyeti içerisinde buluşturulabilmesinin sağlanabilmiş olmasıdır.

Komisyon çalışmalarının devamında, tartışma metninin kitap halini alması aşamasında meslektaşlarımız Necati İpek, Ahmet Hamza ve Barış Mumcu da komisyon çalışmalarına katılmışlardır.

Komisyon, çalışmaları sırasında Elektrik Elektronik Bilgisayar Mühendisliği 1. Ulusal Eğitim Sempozyumu’na Etik Eğitimi adlı bildiriye 2 Mayıs 2003’te sunmuştur. Komisyonun Etiğin önemini vurgulanması amacıyla Antalya, Ankara, Samsun Şubeleri ile Gazi, Sakarya, Kocaeli ve Selçuk Üniversitelerinde Konferans vermeleri de çalışmaları zenginleştirmek adına önemli bir adım olmuştur. Komisyon; 20-21 Mayıs 2004 tarihinde İzmir’de düzenlenecek Mühendislik Dekanları Konseyi 1. Ulusal Mühendislik Kongresine Etik Eğitimi adlı bildiriye de sunacaktır.

Komisyon bir yandan ürettiklerini üniversite ortamına taşıyıp konu hakkında bilimsel çalışmalara katkı koyarken diğer yandan da etiğin geniş toplumsal kesimlere yaygınlaştırılması amacıyla Şube ve Üniversitelerde Konferanslara katılmıştır.

38. Dönem Yönetim Kurulu adına böylesine bir çimento görevini üstlenen sevgili Seyit Çankaya ile, başta Komisyon Başkanı Sayın İhsan Karababa ve Komisyon Yazmanı Sayın Mustafa Atmaca olmak üzere, Komisyon üyesi tüm arkadaşlarımdan emeklerine yüreklerine sağlık diliyorum.

Yaşadığımız çağ, bilim ve teknolojiye başdöndürücü gelişmelere rağmen, insanlığın ortak ve yaşamsal haklarının büyük bir çoğunluk için daha da bozulduğu, küresel adaletsizliğin emperyalist bir saldırganlık ile her alanda arttığı bir dönem olma özelliğini gösteriyor.

Günümüzde bizi ilgilendiren her şey piyasa kavramı ile hayatımızın merkezine

oturtulmaya çalışılıyor. Bugün piyasayı sorgulamak, niteliğini tartışmak, kısıtlanmasına dair imada bulunmak bile bağnazlık olarak algılamaya başlandı. Piyasa ve piyasa dışı alanların sınırları birbirine karıştı.

Toplumsal, bilimsel, kültürel boyutlarıyla hayatın kendisi de pazar yerine dönüştürülmek isteniyor. Sanat piyasası deyimi rekabet mantığı ortamıyla kimseyi yadırgatmıyor. Bugün bilim adamlarının büyük bir kısmı piyasa şirketleri için çalışıyor. Akademik kuruluşlar bünyelerindeki öğrencilere bilimsel çalışmanın erdemi olarak çok para kazanmanın yollarını gösteriyor.

Sonuçta, piyasa omurgasız gövdesiyle hayatımıza her düzeyde nüfuz ederken, etik açıdan sadece mevcut yaşamımız değil geleceğimiz de boyunduruk altına alınmaya çalışılıyor.

İyi yaşamak adına bencillik, hırs ve mülkiyetin öne çıkarıldığı bu dönemde, “Hayır Başka Bir Dünya Var ! diyenlerin, kendi yaşamlarında yarının dünyasını bugünden inşaa edecekleri en önemli alanlardan biri de, Etik, Ahlak ve Meslek İlkelerine ilişkin tutarlı ve bütünlüklü bir yaklaşım sergilemek olmalıdır.

İnsanlığın doğaya ve kendisine yabancılaştırıldığı, ağır kültürel yozlaşmanın altında ezildiği bir dönemde, hayatı barıştan adaletten ve paylaşmaktan yana değiştirme umudu taşıyanların eski değer yargılarının yerine yenilerini koyarken, insanlığın biriktirdiği olumlu kültüre sahip çıkabilecek erdemi de göstermeleri gerekiyor.

Bu kitabın, böyle bir çabaya hizmet edecek önemli bir ürün olduğu inancıyla, Elektrik Mühendisleri Odası olarak komisyonca ortaya çıkarılan ürünün bütün boyutları ile her ortamda değerlendirilmesi ve yapılacak tartışmalarla içeriğinin geliştirilmesi için üzerimize düşen her görevi yapmaya devam edeceğiz.

Sevgi ve dostlukla.

Elektrik Mühendisleri Odası
38. Dönem Yönetim Kurulu Adına
Cengiz GÖLTAŞ
EMO Yönetim Kurulu Başkanı

KİR
veya
SADRAZAM HAMAMDA

Günlerden bir gün
Hamama gideceği tuttu
Sadrazam hazretlerinin
Bir yanında birinci veziri
Bir yanında ikinci veziri
Bir yanında üçüncü veziri
Sonra efendime söyleyeyim
Peşircibaşı
Nalincibaşısı
Sabuncubaşısı
Velhasıl tam dörtyüz kişilik kabile
Peştamal takip girdiler hamama
Geçtiler kurnaların başına
Yan gelip yattı
Memleketin en ünlü tellâkları
Sardılar dört yanını
Kimi elini kaptı, kimi bacağını
Bir keseleme, sürtme faslıdır başladı.
Tamam on iki saat
Oniki ünlü tellâk
İncitmeden keselediler
Hazretin mübarek vücudunu
Öylesine kir çıktı ki sormayın
Her biri nah parmağım gibi
Aman efendimiz bu ne kiri
Demeye kalmadı
Keselerin altında eriyip gitti
Koskoca Sadrazam
Bütün maiyet erkâmı yerinden fırladı
-Nittünüz devletliyi
Dediler tellâklara
Tellâklar cevap verdi:
-Biz yıkadık, keseledik
Devletlinin kirden ibaret olduğunu bilmedik
Suç bizde değil
Neyliyelim
Kir bitti
Sadrazam elden gitti.

Ümit Yaşar OĞUZCAN

SUNUŞ

Etik günümüzde son zamanlarda, ulusal ve evrensel boyutta üzerinde en çok durulan kavramlardan biri oldu. Ülkemizde etikle ilgili merkezler, dernekler kurulmakta, etik zirveleri oluşturulmakta, iş etiği, çevre etiği ve hatta global etik gibi pek çok etik kategorileri yaratılmaktadır. Bu kategorilerin en başında, meslek etikleri gelmekte ve her kesimde pek çok kuruluş meslek alanlarına yönelik etik ilkeler, normlar hazırlamaya çalışmaktadır. İlginin yoğunlaşıp yaygınlaşması nedeniyle her konunun başına yahut sonuna bir etik sözcüğü eklenir olmuştur.

Başta meslek etikleri olmak üzere, oluşturulan etik kategoriler yozlaşmanın, yağma ve talanın ve sistemdeki bozuklukların önlenmesine yönelik etkili bir çözüm olacakmış gibi sunulmaktadır.

TMMOB Elektrik Mühendisleri Odası bu konuda çalışma yapmak üzere değişik mühendislik disiplinlerinden bir etik komisyonu oluşturmuştur.

Komisyon öncelikle meslek etiği ve mesleki davranış ilkelerini, meslek alanlarıyla mı, yoksa toplumsal boyutlarıyla mı ele almanın daha uygun olacağını tartışmıştır.

Tartışmalarımız sonucunda; meslek etiği nedir, neden genel etik değer yargılarından daha fazla önemseniyor, toplumda geçerli etik ilkelerin dışında ve onlardan bağımsız olarak ele alınabilir mi? meslek etikleri ne anlamda ve hangi amaca yönelik olarak ele alınmalıdır gibi soruları yanıtlayabilmek için, konunun toplumsal boyutta ve tüm bağlantılarıyla birlikte ele alınması gerektiği görüşünü uygun bulduk.

Çalışmada, EMO ve TMMOB bünyesinde geniş bir tartışma ortamı yaratarak katılımı artırmak istedik. Bu amaçla “Etik, Ahlak ve Mesleki Davranış İlkeleri Tartışma Metni”ni hazırladık. EMO bu metni, 2003 Haziran ayında, kitapçık halinde çok sayıda bastırarak örgüt içinde ve dışında tüm ilgililere ulaştırdı. Çalışma metni aynı zamanda, elektronik ortam aracılığıyla ilgili tüm kesimlerin görüş ve önerilerine sunuldu. Buna karşın, bazı şubelerin düzenlediği tartışma ortamı dışında, beklediğimiz düzeyde bir tartışma, eleştiri ve değerlendirme gelmedi.

Komisyon, tartışma metin taslağının yayınlandığı tarihten bu yana inceleme ve araştırmalarını, kitap haline dönüştürme hedefi yönünde, kesintiye uğratmadan, sürdürdü ve istediği sonuca ulaştı.

Kitabın hazırlanmasında, konulara yaklaşımımızı, kısaca aktarmak istiyoruz

Bu kitap bir komisyon çalışmasının ürünüdür. Türkiye’de komisyon çalışmaları, “komisyona havale” tanımlamasıyla konuları erteleme, gündemden kaldırma, usulen yürütme, yüzeysel çalışmalar yapmak anlamında kullanılmaktadır. Böylesi bir ortamda komisyon çalışması olarak sunulan bir ürünün de, şüpheyle karşılanma tehlikesi olasıdır. Elinizde tuttuğunuz kitap birlikte düşünüp birlikte üretmenin, kolektif bir emeğin ürünüdür. Bireyselliğin ilkeye dönüştüğü, rekabet anlayışının kişiler arası ilişkilere kadar indiği bir ortamda, çalışmayı başarıya ulaştıran davranış tutarlılığını, bizler, bir değer anlayışı olarak önemsiyoruz.

Konu, içerik yönünden, meslek alanlarımızın dışında, felsefe ve toplumbilim alanlarının temel kavram ve bilgilerine dayanmaktadır. Bizler bu konudaki bilgi

eksikliğimizi gidermek, kavram kargaşasına düşmemek için çalışmamızı, öncelikle, temel kavramlar ve toplumsal süreçler üzerinde yoğunlaştırdık.

Çalışma konumuz, felsefe alanına girmekle birlikte doğrudan insan ilişkileri ve toplumsal pratiğiyle ilgisi nedeniyle sosyolojinin de alanına girmektedir. Bizler, bağlı olduğumuz meslek disiplinleri yönüyle bu alanların dışında kalan insanlarız. Genelde yerleşik diyebileceğimiz bir kanı olarak, bu tür meslek dışı konularla uğraşmaya yönelmek, özellikle felsefe alanlarına doğru bakmak, “felsefe yapmak”, sonlanamayan tartışma hevesi, toplumbilimin konularıyla ilgilenmek entelektüel işgüzarlık olarak değerlendirilmektedir. Bizler meslek olarak bu alanların dışında olmakla birlikte toplumsal ve bireysel ilişkiler, iş-uğraş ve uygulama pratiğimizle doğrudan bu alanların içindeyiz. Ayrıca konuyu felsefi boyutta, kuramsal nitelikli bir çalışma yapma iddiasında değiliz. Bizlerin yapmak istediği, etik kavramına açıklık getirerek, kuramla eylem arasındaki bağları bilince çıkarmak, insan eyleminin ürünü olan kuramın tekrar eylemin itici gücüne dönüşmesini, düşünceyle eylemin tutarlı bir şekilde yaşamın pratiğine yansımaları amaçlamaktır. Böyle bir uğraş aslında, mühendisliğin toplumsal boyutunun bir parçasıdır. İnsanın kendini tanıması, yaşamının, beklentilerinin bilincine varması için en doğru eylemin kendini ve çevresini sorgulayarak konumunu, doğrudan kendi değerlendirmeleri temelinde belirlemesidir. Bu yaklaşımımız örgütümüz için daha da büyük önem taşımaktadır.

Elektrik Mühendisleri Odası Yönetim Kurulu çalışmamıza desteğini esirgemedi. Komisyonun çalışmasını kolaylaştırmak için her koşulu sağladı. Etik, ahlak, meslek etiği ve mesleki davranış ilkeleri konularında görüş oluşturmak, etik ve ahlaki değerlerin toplumda geçerli kılınmasına katkı koyma amacını taşıyanların, öncelikle etik ilişkileri kendi tutum ve davranışlarında ortaya koymakla yükümlüdürler. Çalışma sürecinde bu ilkenin örneklerine tanık olduk.

Bu aşamada, komisyonumuz hedefine ulaşmış bulunmaktadır. Bu hedefe ulaşmamızda destek ve yardımlarını gördüğümüz, EMO Yönetim Kuruluna; konuyu bölgelerinde tartışma olanağı sağlayan EMO Şube Yönetim Kurullarına; çalışmamız üzerinde görüş ve eleştirilerini bize ulaştıran her meslekten arkadaşı ve dostlarımıza; çalışmaların kitaba dönüşmesinde yoğun emek veren EMO çalışanlarına;

Komisyonumuzun şükran duygularını, sevgi ve saygılarını sunarım.

Komisyon adına,
İhsan Karababa

I. BÖLÜM

GİRİŞ

Bilim alanındaki gelişmelerin günümüzde vardığı düzey insanlığın tarih boyunca yaşadığı tüm acı ve sıkıntıları çözecek duruma geldi. Ancak, bilimi teknolojiye indirgeyerek çıkar ve sömürü amacıyla kullanan kapitalizm insan yaşamını cehenneme çevirmiştir. Zorbalık, kural tanımazlık, adaletsizlik baskısı altındaki insanın tüm bunlara tepki verme refleksi yok edildi. Her şeyi elinden alınan insan bütün bunlara anlamsız şekilde bakan seyirci durumuna düşürüldü.

Toplumsal tepkinin yok oluşunun yarattığı boşluk, ahlak çağrısıyla doldurulur sanılmaktadır. Bu amaçla yerel, ulusal ve hatta evrensel boyutta, her sınıf ve katmanın temsilcileri meslek etiği, iş etiği, çevre etiği, global etik, mesleki davranış ilkeleri vb gibi etik kategoriler yaratarak, bunlar aracılığıyla, hukuksuzluk ve zorbalığa karşı bir set oluşturmaya çalışmaktadırlar. Uygulamaya konan ve konmak istenen meslek ve benzeri etik kategorilerin ne oranda caydırıcı bir etki yapacağı bilinmemekle beraber, yolsuzluklara ve yozlaşmaya karşı geliştirilen, bir panzehir gibi algılanmakta ve kamuoyuna moral aşılanmaktadır.

İ. Kuçuradi, yüzyılımızda **“etiğin orta çağını yaşadığı söylenebileceğini”** bu nedenle etik değerlerle hesaplaşma gerektiğini; bu yapılmadığı takdirde değerler adına değer harcamalarının çağımıza damgasını vuracağıın altını çizmektedir.[1]

Yaşanan olumsuzluklara bakıldığı zaman böylesi bir hesaplaşmanın kaçınılmaz olduğu görülmektedir. Etiğin kapsayıcılığı karşısında, çalışmalarımızı meslek etiği ve mesleki davranış ilkeleri çerçevesiyle sınırlamak, toplumsal yaşamda değişik kimlikleri olan insanın sorumluluğunu sadece meslek alanlarındaki davranışlarına indirgemek olacaktır. Böylesi bir yaklaşım da toplumda süregelen yapısal bozukluklara yenilerini eklemekten öte bir anlam taşımayacaktır.

Etik, kişiye has, kişinin vicdan ve bilincine bağlı bireysel değerler değildir. En genel anlamda etik tarihi, toplumsal ve dinamik bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Bu nedenle etiği ve türevlerini tüm ilişki ve bağlantılarıyla birlikte ele alıp bir bütünlük içinde değerlendirmek kaçınılmaz olmaktadır. Çalışmalarımızı bu yaklaşımla yürüttük.

Çalışmamızın sistematığı içinde önce etik ve ahlak kavramları ele alınmış, olabildiğince tanımlanmaya daha doğrusu tanım ve tariften öte insan ilişkilerindeki ve toplumsal yaşamdaki yeri bütün boyutlarıyla ortaya konmaya çalışılmıştır.

İnsanın tutum, davranış ve karar süreçlerini yönlendiren etik ve ahlak insan ilişkilerinde ortaya çıkıp somutlaşan değerlerdir. Tek başlarına, toplumun sosyal,

siyasal, ekonomik ve kültürel yapısından ve bu yapının diğer kategorilerinden bağımsız olarak ele alınıp değerlendirilemezler. Bu nedenle etik ve ahlak üzerinde etkili olan toplumsal yapıları, süreç ve kategorileri olabildiğince tanımlamaya ilişkin ve etkilerini ortaya koymaya çalıştık. Bilindiği gibi tanımlamaya çalıştığımız kültür, toplum ve birey, din, dil, siyaset vb konuları birkaç paragrafta anlatmak olanaklı değildir, bunların her biri başlı başına birer bilim dalıdır. Bu nedenle tanımlamalarımızın yeterli olduğu iddiasında değiliz. Yapmaya çalıştığımız, etik ve ahlak konusunda, daha da geniş anlamıyla toplumsal yaşamda göz ardı edilemeyecek nitelikte olan konuların altını, kalın çizgilerle, çizmek ve en genel anlamda, referanslara dayalı tanımlamalarla, bir pencere açmaktır.

Bundan sonraki bölümde “meslek etiği nedir, toplumda geçerli etik değerlerin dışında değerler mi içermektedir, toplumun içine sürüklendiği yozlaşma ve bunalmaların aşılmasında meslek etikleri etkili olabilecek midir, yaptırım olan etik normlar getirilebilir mi, meslek etikleri sindirilen toplumsal tepkilerin yarattığı boşluğu doldurabilir mi?” sorularının dışında, daha öncede dile getirdiğimiz “etik kategoriler üzerinde çalışan örgüt yahut gruplar arasında amaç birliği var mıdır, çalışmalarını yönlendiren itici güç toplumun beklentileri (!) midir yoksa toplumun önüne yeni (tarihsel ve toplumsal olmadığı için) yapay değerler koyma girişimleri midir?” Sorularına yanıt bulunmaya çalışılmıştır.

İnsanın toplumsallaşması, kimlik ve kişiliğinin oluşması yaşadığı toplumsal çevrenin koşul ve değerlerine bağlıdır. Bu oluşum toplumsal yapının koşullarına bağlı etkileşimlerle inişli çıkışlı değişim gösteren bir süreçtir. Bu açıdan baktığımız zaman Türkiye'nin sosyal, kültürel, siyasal, ekonomik yapısı nedir, hangi değerlerin etkisi altında, hangi koşullarda yaşanmaktadırlar ve bunlar insanlarımızın tutum, davranış ve karar süreçlerini nasıl etkilemektedir? Bu soruların yanıtını arayıp konular üzerinde değerlendirilmeler yapmaya çalıştık.

Bilimsel, ideolojik pek çok etik kategorisi bulunmaktadır. Bu çoklu yapı içinde etiği nasıl değerlendiriyoruz, etik yaklaşımımız nedir sorusuna yanıtla birlikte, toplumsal kabul görmesi nedeniyle bazı etik kategorilerin, uygulamaya dönük, tanımlarını sunduk.

Etiği bütünsel bir çerçeveye oturtuktan sonra, bunun örgütlerimizin davranış ve işleyişine nasıl uygulanması gerektiği konusunda görüş ve öneriler üretmeye çalıştık.

Bundan sonra gelen bölümde, etik eğitimi, etik kurulları ve ödül konularındaki görüş ve değerlendirmelerimiz yer almaktadır.

Konuların açıklanmasında, bilim insanlarının görüşlerinden çarpıcı nitelikte bulduğumuz çok sayıda alıntı bulunmaktadır. Alıntılar konuların aydınlatılmasında büyük kolaylık sağlamaktadırlar. Ayrıca alıntılar hem birer bilimsel tanık, hem de

düşünceye boyut, derinlik ve ivme kazandırmaya katkı koyan, düşünmeyi kışkırtan yoğun bilgi ürünleridir.

Çalışmamızın amacı; etik felsefesi veya ahlak sosyolojisi üzerinde felsefi nitelikte bir tartışma ortamı yaratmak değildir. Amacımız etiğin, meslek etiği ve mesleki davranış ilkelerini de içerecek şekilde, ifade ettiği değerlere açıklık kazandırmak ve bu değerlerin meslek alanlarında ve toplumsal yaşamda, geçerli kılınmasına katkı koymaya çalışmaktır.

Etik Ve Ahlak Üzerine Görüşler Ve Tanımlamalar

EMO Antalya Şubesi'nin etik, ahlak ve mesleki davranış ilkelerini tartışmak amacıyla düzenlediği toplantıda bir arkadaşımız, Fransızca olarak “etik nedir?” diye sordu ve arkasından “ne demek istediğimi anlatabildim mi, etik nedir?” diye sorusunu yineledi.

Samsun Şubesi'nin aynı amaçlı toplantısında bir katılımcı, hazırlanan tartışma kitapçığında yer alan, etik ve ahlak tartışmasında konuyla doğrudan ilgili olmaları nedeniyle kültür, siyaset, dil, din vb kategorilerden söz açarak “bunların önemli birer bilimsel konu olarak faydalı bulunduğunu ama amacın bunları irdelemek yerine mühendis ve mimarların mesleki davranış ilkelerini hazırlamak olması gerektiğini, metinde ise odaların ne yapması gerektiğini bulamadığını” dile getirdi.

Aynı toplantıda bir katılımcı, “mühendislik meslek olarak toplumsal mıdır, kamusal mıdır?” bir başka katılımcı da, “ahlaklı mühendis mi, yoksa ahlaklı insan mı, olaya nereden bakmalıyız?” diye sordular.

Bu sorular etik, meslek etiği ve mesleki davranış ilkelerinin nasıl ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. Konuyu bu kapsamda değerlendirebilmek için de, meslek etiği ve mesleki davranış ilkelerinin saptanmasına, bunların temelinde yer alan etik ve ahlak kavramından başlamak kaçınılmaz olmaktadır. Bir konunun anlaşılabilmesi, dile ve bilince yansımaları için, konunun bütün bağlantılarıyla ortaya konup düşüncede aydınlığa kavuşturulması gerekmektedir.

Gündelik yaşamda, olay ve olguların değerlendirilmesinde ahlakla bağlantılı pek çok şey dilimize yansımaktadır.

Gerçekten her an karşı karşıya geldiğimiz etik ve ahlak nedir, aralarındaki ilişki ve bağ nedir, özdeş midirler ayrı mıdır, doğa yasaları gibi tanımlanabilirler mi?

Etik ve ahlakın temelini oluşturan değerler nasıl oluşur, bu değerler durağan mıdır, değişken midir?

Bu değerlerin, toplum düzenini sağlamak için, yaptırıma dayalı, hukuk kurallarından ve yasalardan farkı nedir?

Aynı şekilde bu değerler, etkilerini, hukuk kuralları, yasalar vb, normlar gibi belli otoritelere dayalı olarak mı korurlar?

Etik, Ahlak ve Meslek İlkeleri

Etik değerlerin yaptırımını maddi cezalara dayanmamasına karşın neden hukuk kurallarından önde gelmektedirler, bu güç nereden kaynaklanmaktadır?

Etığın türevi olan meslek etiği, mesleki davranış ilkeleri hukuk kuralları gibi yaptırıma dayalı normlara dönüştürülürse etik kapsamında değer olma niteliğini koruyabilir mi?

Bu sorunların yanıtlanması felsefe ve sosyolojinin uğraş alanlarına girmektedir ve bizim meslek alanlarımızın dışındadır. Bu nedenle herhangi bir şekilde kuramsal tartışma iddiası taşımıyoruz.

Bununla beraber, etik ve ahlak üzerinde görüş belirtme genelde, soyut felsefe tartışması olarak görülüp günlük yaşamla bağları zayıflatılmaktadır. Yaratılan böyle bir boşluk geleneksel alışkanlık, dogma ve hurafelerle doldurularak toplum etkilenmektedir.

Başka bir açıdan bakıldığında, etik ve ahlaki konuları, somut insan ilişkileri ve toplumsal yaşamdaki etkileşimleri, toplumların ahlak anlayışlarıyla yapıları arasındaki ilişkiler, ahlak anlayışının sınıf ve katmanlara göre değişiklik göstermesi gibi pek çok somut inceleme alanlarıyla birlikte ele alınmalıdır. Özellikle meslek etiği ve mesleki davranış ilkeleri, toplumsal yaşamdaki somut yansımalarıyla ahlak sosyolojisi alanına da girmektedir.

Bizler bu alanlarda üretilen bilimsel verilerin ışığında ve desteğiyle, meslek etiği ve mesleki davranış ilkeleri üzerinde kapsamlı bir değerlendirme yapmaya çalışacağız.

Etik ve Ahlak Tanımlamaları

Türkçe'de Etik, kişisel ahlak olarak aktöre, toplumsal ahlak olarak töre ve bilim olarak da töre bilim deyimleriyle karşılanmıştır. Buna karşın kullanılan Türkçe'de ayırım yapılmadan ahlak kavramı, genelleştirilerek ve çoğunlukla etik anlamında, kullanılmaktadır. Bireysel ya da ahlak anlamında da yukarıda bahsettiğimiz gibi, terbiyeli, dürüst gibi sıfatlar kullanılmaktadır. Etik-ahlak ayırımına daha çok entelektüel ortamlarda dikkat edilmektedir.

Etığın anlamını ve toplumsal yaşamdaki yerini, düşünürlerin görüşlerine dayanarak, sunalım.

Ahlak (Moral-Etik): Belli bir dönemde, belli insan topluluklarınca benimsenmiş olan, bireylerin birbirleriyle ilişkilerini düzenleyen törel davranış kurallarının, yasalarının ilkelerinin toplamı çeşitli toplumlarda ve çağlarda kapsamı ve içeriği değişen ahlaksal değerler alanı. Bir kişi ya da bir insan öbeğince benimsenen eyleme kurallarının toplamı.

Etik: Ahlaksal olanın özünü ve temellerini araştıran bilim, insanın kişisel ve

toplumsal yaşamdaki ahlaksal davranışları ile ilgili sorunları ele alıp inceleyen felsefe dalı.[2]

Ahlak-Aktöre: Bir toplumda, bir toplumsal kümede belli bir tarihsel dönemde benimsenmekte olan nesnel toplumsal yasalarla belirlenen doğru ve yanlışla ilişkin davranış-kuralları.

Törebilim (etik): Yarar, iyi, kötü vb. ile ilgili sorunları inceleyen, töresel bir davranış yasası geliştiren, neyin uğrunda savaşmaya çabalamaya değer olup, hangi davranışın iyi olduğu, neyin yaşama anlam kazandırdığı gibi soruları kendine konu edinen inceleme dalı.[3]

Günümüzde etik toplumsal ve bireysel her türlü tercihlerimizin, kararlarımızın, eylemlerimizin, tavır takınmalarımızın ve onları belirleyen ilkelerin, değerlerin bilgisi olarak yaşamın ta içinde yer almaktadır.[4]

Etik doğru ve yanlış davranış teorisidir. Ahlak ise onun pratiğidir. Ahlaki değil etik ilkelerden, etik değil ahlaki bir davranış tarzından söz etmek daha doğrudur. Etik bir kişinin belli durumda ifade etmek istediği değerlerle ilgilidir. Ahlak ise bunu hayata geçirme tarzıdır. Etik bütün manzarayı içine alırken, ahlakımız, bizi adeta maden damarlarına yönetir; orada davranışın ayrıntılarıyla ilgileniriz artık.

Özetleyecek olursak, etik, insan davranışının ilkeleri, ahlak da bu ilkelerin tikel bir durumda uygulanması ile ilgilidir.[5]s.53

“Etik, ahlak üzerinde düşünebilme etkinliğidir. Ahlak (moral)'ın olgusal ve tarihsel olarak yaşanan bir şey olmasına karşılık, etik, bu olguya yönelen felsefe disiplininin adıdır. Bu nedenle, günlük dilde alışkanlıkla bir 'ahlaksal problem'den söz edildiğinde, bunun aslında, etik'e ait bir problem, bir 'etik problemi' olarak anlamak gerekir.”[6] s.5

“Ahlak ya da töre, bir insan topluluğunda karşılıklı ilişkilerde gelişen saygı ve birbirini benimseme süreçlerinden oluşan ve kendilerine norm olarak geçerlilik tanınan geneli bağlayan eylem modellerini içerir. Demek ki ahlak ve töre ifadeleri, olgunlaşmış yaşam biçimlerini temsil eden düzen kurumlaşmalarını; bir topluluğun değer ve anlam anlayışlarını yansıtan yaşam biçimlerini gösterir”.[7]s.31

Bu tanımlamalardan sonra etik ve ahlak konusunda genellemeler yapabiliriz:

Etik, toplumların başta tarih, sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel etkenler olmak üzere, çeşitli faktörlere bağlı olarak oluşan tarihi, toplumsal ve dinamik bir süreçtir.

• Etik ve ahlaki değerler hazır ahlak reçeteleri değildir. Yasa hazırlar gibi etik değerler hazırlanıp topluma sunulamaz. Kişi veya grup otoritesine bağlı ve dayalı olarak getirilen kurallar ya da bu yönde yaratılan zorunlu davranış ve itaat türleri etik ve ahlaki değerler olarak kabul edilemezler.

• **Etik çerçevesinde oluşturulan ilke ve kurallar, hukuk kurallarından farklı olarak, yasalarla değil toplumsal tepkilerle oluşurlar.**

• Etik kategoriler tek başına, diğer kategoriler dışında tutularak ele alınamazlar. Toplumun ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel yapılanması içinde tüm kategorilerle doğrudan ilişkilidir, iç içedir.

• **Etik değerler ithal ve ihraç edilemezler. Ancak toplumlar arası ilişkilerle toplumdan topluma geçerler ve içselleştirildikleri oranda geçerlik kazanır, zamanla toplumun kültürü içinde yer alır.**

• Etik ve ahlaki değerlerin ihlaline karşı yaptırım toplumsal tepkiler oluşturur.

Etik, ahlak ve yaşamdaki yeri

Kapsayıcı olarak, etik soru ve sorunlar, eylem diye adlandırılan, insanın bilinçli ve amaçlı olarak ortaya koyduğu tüm düşünsel-edimsel yapıp-etme ve karar süreçlerinde her gün yüz yüze geldiği, kimsenin kaçınamayacağı, dışında kalamayacağı toplumsal boyutlu sorunlardır.

Konu böylesi bütünsellikten soyutlanarak ele alındığında, ahlak, belirli yer ve zamanlarda ortaya konan, kişiye has, kişinin bilinç ve vicdanına bağlı davranış şekli olarak algılanmakta dolayısıyla farklı biçimlerde değerlendirilmektedir. Bu basite indirgeme sonucu, etik sorunların toplumsal boyutu gözden kaçmakta, dolayısıyla bu sorunlara çözüm arayışları hedefinden saptırılarak etkisizleştirilmektedir.

Mühendis ve Felsefeci olan Ahmet İnam etiğin yaşamdaki yerini şöyle tanımlıyor: “Ahlak, bir arada yaşamayı başarmaya çalışan insanların yalnızca siyasal, hukuksal, toplumbilimsel, ruhbilimsel bakışlarla sorunlarını çözemeyeceklerini bir gün anladıklarında, üzerinde daha önemle düşünecekleri bir alan olacaktır.”[8]s.71

Etiğin yaşamdaki yeri kapsayıcı olarak; **“Yaşamak eylemde bulunmak, eylemde bulunmak karar vermek, karar vermek de ahlaki sorumluluk gerektirir”** şeklinde tanımlanmaktadır.

Felsefeci, Ray Billington ve Tüten Anđ'ın tanımlamaları ayrı bir boyut kazandırmaktadır.

“Bir kişi okuma yazma ya da hesap yapma bilmeden, tarihten bir nebze anlamadan, hele coğrafyadan habersiz ...bir yaşam sürebilir. Bu meselelerin hepsinden ve daha

pek çok meseleden kaçabilir ama kimse, bu sözcüğün anlamını bilmeseydi bile hayatını etiksiz sürdüremez. Bilinçli ya da bilinçsiz, hepimiz her gün ahlaki kararlar alırız”[5]s.47

“Etik, insan ilişkilerinde, toplumsal, kültürel, siyasi, ekonomik, hukuki, bilimsel, teknolojik vb. tüm alanlarda insanın tutum, davranış, eylem ve kararlarında belirleyici olan, hiç kimsenin dışında kalamayacağı, kaçınmayacağı ilke ve değerler bütünü olarak yaşamın ta içinde yer almaktadır”[4]

Etik çok yönlü olarak tanımlanmakla birlikte, iki temel niteliği her alanda ön plana çıkmaktadır. Bunlardan biri; etiğin tarihi, toplumsal ve dinamik bir süreç olduğu; ikincisi ise etiğin insanlar arası **ilişki** ve **eylem** temelinde somutlaşıp görünür hale gelmesidir. Bu iki nitelik etiğin üretim ve üretim ilişkisinin de temelinde yer aldığı, dolayısıyla etiğin üretim biçimiyle doğrudan ilişkisini ortaya koymaktadır.

Etik kavramsal olarak felsefeye, antik Yunanda girdi. Bu dönem, etik kavramının tarihi başlangıcıdır.

Etik diye adlandırılan insanlararası ilişkilerin nitelikleri ve bireysel olarak günlük yaşamda tutum, davranış ve kararlara yansımalarının tarihi ise insanın üretim alanındaki eylemleriyle başlamaktadır.

Üretim toplumsal bir süreçtir. Üretim, insanın bir araç olarak kullandığı elinin, yinelenen pratikle, ustalaşmasından, dilin yaratılmasına ve toplum halinde yaşamaya başlamasından bu güne kadar erişmesine kadar bütün gelişme sürecinin temelini oluşturmaktadır. İnsan üretim sürecinde, insanlar aralarında zorunlu, kendi iradelerine bağlı olmayan, üretim ilişkileri kurmaktadır [9]s.25-32. Üretim alanında ve üretim ilişkileriyle yaratılan maddi varlıklar yanında düşünceler, töreler, inançlar vb. alışkanlık ve değerler ortaya çıkmaktadır. Bu ilişkiler çerçevesinde, üretimden tüketime ortaya çıkan kurallar toplumun ekonomik yapısını ve bu temelde, etkileşimler çerçevesinde gelişen bilinç düzeyine bağlı olarak da, toplumun kurumsal yapısını oluşturmaktadır. Basite indirgeyerek, kısaca dile getirmeye çalıştığımız bu süreç çok yoğun ve karmaşık insan ilişkileri temelinde ve yine bu ilişkilere dayalı oluşan ilkeler çerçevesinde gelişmektedir. Bu nedenle, ilkeler, değerler bütünü olarak insan ilişkilerini yönlendiren tutum, davranış ve karar süreçlerinin temelinde yer alan etik, doğal olarak üretim alanında, üretim eylem ve ilişkilerin de temelinde yer almaktadır. Bu özellikleriyle etik, insanlık tarihi boyunca, toplumsal değişim ve dönüşümün tüm evrelerinde, dönemin üretim biçimine ve tinsel, kültürel yapıya bağlı değer yargıları çerçevesinde, insan ilişkilerinin yönlenmesinde belirleyici bir etken olmuştur ve olmaktadır. Etiğin toplumun üretim biçimiyle veya başka bir deyişle, daha önce belirtildiği gibi mevcut sistemin sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel, hukuki vb yapı ve bu yapıya egemen ideolojiyle birlikte değerlendirilmesi

kaçınılmaz olmaktadır. Etik ve ahlaki değer ve ilişkiler, tarih boyu düşünürlerin ilgilendiği konuların başında gelmektedir. Siyasetten ticarete, inançtan eğitime her alanda erdemin egemen kılınması, dünyanın yaşanır duruma getirilmesi yönünde filozof krallardan, despot diktatörlere, iyi niyetin yüceltilmesinden amaca ulaşmak için her yolu geçerli gören anlayışlara, hayırseverlikten bencillığe her alanda düşünce ve görüşler üretilmiştir. Bu yöndeki arayışlar bugün de devam etmektedir. Bütün bu çabalara karşın etik ve ahlaki değerler topluma egemen sınıfın, daha açık bir ifadeyle kapitalist üretim biçiminin değer yargılarının baskısı altında ya değersizleştiriliyor, ya da geçerliğini yitiriyor. Öyle ki, insanlığın dokunulamaz temel hakkı olarak evrensel boyutta kabul edilen değerler bile çiğnenebiliyor.

Bugün bütün kesimler toplumsal bozulma ve yozlaşmadan yakınmakta ve bu yozlaşma etik ve ahlaki değerlerdeki bozulmaların sonucu olarak görülmektedir. Halbuki, bunun aksine etik ve ahlaktaki bozulma toplumsal yozlaşmanın sonucudur. Toplumsal bozulmanın temelinde yatan nedenlere dikkatli bakıldığında, toplumsal bozulma ve yozlaşma diye adlandırılan olumsuzlukların aslında toplumsal ve bireysel ilişkilerdeki bozulmadan kaynaklandığı görülecektir. Yerleşik toplumsal değerlere ve toplumsal çıkarılara karşı kişi ve grup çıkarlarına dayalı, hukuk dışı uygulamaların önlenememesinin ve hatta teşvik edilmesinin yarattığı sonuçlar yozlaşmanın ana nedenidir. Yaşanılan bunalım ortamında, birey veya grupların savundukları etik değerlerle onun pratiği olan ahlaki davranışları arasındaki çelişki ve uyumsuzluklar, kural tanımaz davranışlar toplumun bütün kesimlerine yayılmakta ve toplumsal bunalıma dönüşmektedir.

Etik sorunların yarattığı bunalımın altında ezilen toplumun büyük çoğunluğu yozlaşmaya karşı temiz toplum talebini gündeme getirmektedir. İnsanımız, bu talebin gerçekleşmesini kendi iradesi ve kararı dışında, kendi çıkarına karşı kendi adına oluşturulan güç odaklarından beklemektedirler. Ne yazık ki insan oğlu bilinen tarihinden bu güne aynı yanılgıyı yaşamış, hep kurtarıcılar beklemiş, tarihi yapan insan kendi gücüne yabancı kalmıştır. Bilim ve teknolojiye bu gün yaşanan gelişmeler, insani değerleri koruyacak olan akla ve bilince aynı düzeyde yansımamaktadır.

Bu yanılgı sorunun çözümünde, kimin çıkarına işleyeceği göz önüne alınmadan, tarih dışı üretilen yapay değerleri ön plana çıkarmaktadır. Bunun da soruna yeni sorunlar eklemekten öte bir katkı sağlayacağı kanısında değiliz.

Ahlaki Sorumluluk

Tanımlamalarda belirtildiği gibi “yaşamak eyleme, eylemde ahlaki sorumluluğa, sorumluluk da ilişkilerdeki ilkeli davranışa dayandırılmaktadır. Yaşamda ön plana çıkarılan sorumluluk ve ilkeli davranışta bulunan kimse nasıl bir insan olmalıdır?

İ. Kuçuradi; etik değerlerin insana sağladıklarını, şu üç sorunun, farklı bağlantıları içinde yanıtlanmasına bağlı olduğuna dikkatleri çekiyor.[1]s.189-190

“ Doğru ya da değerli eylemde bulunanın anlamı nedir? Etik ilişki değerinin- dürüst olmanın, adil olmanın, saygılı olmanın-anlamı nedir? Etik ilişki değerlerinin -: saygının, sevginin, güvenin- anlamı nedir?” Bu üç sorudan sonra şu görüşleri dile getiriyor.

“Doğru ya da değerli eylemde bulunma, eylemin yöneldiği insanlara, insan olma olanaklarını geliştirebilmeleri için gerekli koşulların yerine gelmesini sağlar... bu onu, etik kişi özelliklerine sahip bir insan kılar: dürüst bir insan, saygılı bir insan, adil bir insan”.[1]s.191

İkinci soru için, etik, kişi özelliklerinin anlamının, aynı tarihsel anda yaşayan insanların tümü için insan olanaklarını aynı zamanda gerçekleştirebilme yolunu açık tutabilmeyi ön koşul olarak görüyor. Eylemlerde bu yolun açık tutulmasını; “etik kişi özelliklerine sahip olan kişiyi, öyle gibi görünenlerden ayıran ana özelliklerden birini oluşturuyor” olarak tanımlıyor.

“Bu etik özelliklerin...sağladığına gelince: bu insanlar arası ilişkilerde insan olmanın bilincinden başka bir şey olmasa gerek”. Böyle özelliklere sahip kişilerle kurulan ilişkiler insana; “sevgi, saygı, güven ve bu gibi yaşantıları” [1]s.191 yaşatmasıdır.

A. Pieper ahlaklı olmayı ahlakilik diye tanımlıyor ve şu görüşleri öne sürüyor: “ahlaki yetkinlikten dolayı ahlaki davranan kişi, eyleminin gerekçelerinin hesabını verebilir... Ahlaki yetkinliğe sahip kişi, kararlarında yalnızca kendini değil, birlikte yaşadığı insanların da sorumluluğunu üstlenebilen aydın insandır. Ahlaki yetkinlik ve sorumluluk birbiriyle sıkı sıkıya bağlantılıdır, bunlar ahlakilik olarak tanımlanan özgürlüğün iki yüzünü oluşturur”.[7]s.48

R. Billington bu konuda, bir soru yönetip sonra soruyu şöyle yanıtlıyor:

“sorun, sırf otoriteye boyun eğmeye dayanan ve yıllar boyu tekrar edilerek alışkanlık haline gelen ahlaki bir davranışın sahiden olgun bir davranış olarak adlandırılıp adlandırılmayacağıdır”[5]s.294

“Ahlaki bakımdan olgun bir insan ne zaman emre itaatsizlik edeceğini, otoriteyi dikkate almayacağını, bir kuralı çiğneyeceğini, bir lideri terk edeceğini bilen kişidir. Böyle bir kişi, hiçbir zaman yanlış adım atmamış bir kişinin olmayı umut edemeyeceği özerk bir kişidir. Bana göre ahlaki bakımdan olgun olmak için gereken diğer nitelikler ne olursa olsun, özerklik olmazsa olmaz bir koşuldur; yeterli olmayabilir ama zorunludur”.[5]s.295 Ahlaklı bir insanda aranan temel nitelikleri Ray Billington böyle tanımlıyor.

Temel bir gerçeklik olarak bireyin, ister ahlaki olgunluk, ister ahlaki yetkinlik, ister

etik kişi diye adlandırılınsın, ahlak sahibi bir insan olmasının temel koşulu olarak özerk bir kişiliğe sahip olması gerektiğinin altı hep kalın çizgilerle çizilmektedir. Burada özerklikle birlikte, ilişki eylem, davranış, tutum, ilke ve süreç kavramlarının neleri ifade ettiğine biraz daha yakından bakmak yararlı olacaktır.

Özerklik: Meslek etiği ve mesleki davranış ilkeleriyle üyenin ahlaki değerleri koruması, etik dışı davranışlara karşı tavır geliştirmesi dolayısıyla toplumsal değerlerin yükseltilmesine katkı koymas, örnek oluşturması amaçlanmaktadır. Böylesi bir bilince sahip olmak, mesleğin onur ve değerini koruyacak bir kimlik ve kişiliğe sahip olmak demektir. Özerklik, akıl yürütme, düşünce becerisi ve yetisi, kendi yaşamını biçimlendirme gibi kişilik özellikleridir. Açıkça görülmektedir ki, özerklik, meslek etiği ve mesleki davranış ilkelerinin de ötesinde eğitilmiş ve sorumluluklar üstlenen bir insan, bir aydın olmanın olmazsa olmaz koşuludur. Bu nedenle özerkliğin tanımının olabildiğince boyutlandırarak bazı alıntılar sunmak istiyoruz.

“Özerk insan başkalarının otoritesine bağımlı değildir. Otoriteye karşı ne boyun eğe ne de kolay aldanır, onu otoriteye göre davranmaya ya da inanmaya çağırana karşı haklı bir kuşku sergiler. Özerk insan hayatını biçimlendirirken kendi anlayış ve kararlarına güvenebilen kişidir. Başkalarının yol göstermesine ihtiyacı yoktur.”

“Bu kişi (özerk insan) kendisi için sağlıklı akıl yürütebilir, ama ne zaman kendi aklının yetersiz kaldığını bilir; varsayılan otoritenin getirdiği her öneriye saflıkla inanmaz, kabul da etmez; kimin açıklamasının güvenilir kimin açıklamasının güvenilmez olduğunu yargılayabilecek güçtedir; ne zaman ve nasıl kuşku duyması gerektiğini bilir- pratik kuşku sanatında deneyim kazanmıştır.” [10]s.141-145

Taner Timur özerkliği temyiz gücüyle birlikte ele almakta ve şu görüşleri öne sürmektedir. “Özerk insan demek mutlaka özgür insan demek değildir. Sadece özgürlük potansiyeli taşıyan, toplumsal statüsünü daha doğuştan tayin eden, kast ve zümre ilişkilerinden kopmuş insan demektir.”

“Temyiz kudreti insan aklının doğruyu yanlıştan ayırma yeteneğidir. Aklın doğmaları ve önyargıları yenen, doğa ve toplum bilimlerini yaratan aydınlatıcı niteliğidir. Kısaca aklın ta kendisidir”. [11]s.10

Çok değer yüklenen özerkliğin karşıt kavramı onun anlamını daha da aydınlatmaktadır. Özerkliğin karşıtı olarak, kendi öz gücünü kullanmayan yabancı bir otoriteye bağımlı anlamında (Heteronomi) 'yaderk' kavramı kullanılıyor. Toplumların kolay yönlendirilmesi ve talepleri bastırılmış, kontrolü kolay, tepkisiz bir toplum yaratmayı amaçlayan ideolojiler için hedef özerk bireyler yerine yaderk yapıda, otoriteye sadakatle bağılı insanlar yetiştirmektir. Bu amaçla bir taraftan

toplum katı kurullarla baskı altına alınırken, bir taraftan da sisteme sadık kuşaklar yetiştirmeye yönelik eğitim programları uygulama alanına konmaktadır.

J. O'Neil, yaderk konusunda, Benson'un görüşlerini aktarıyor:

“Özerklik erdemi, kişinin eyleme geçme, seçme ve fikir oluşturma konusunda kendi güçlerine dayanması anlamında ortalama bir karakter durumudur. Bu durumun eksikliğine heteronomi denir, ve heteronom kişiyi tanımlamak için kullanılabilir pek çok terim vardır. Bu terimlerden bazıları söz konusu zayıflığın belirli biçimlerini ortaya koyar: kolay kanan, avanak, uysal, pasif, itaatkar, aşırı bağımlı, köle ruhlu. Aşırılık zaafı için genel bir terim yoktur, ancak tekbencilik ya da kibirli, kendine yeterlik kullanılabilir (Benson 1983, s.5)[10]s.121

Özerklik sadece insanlar için değil kurumlar için de, özellikle meslek birlikleri için, kamu kurumu niteliğinde meslek örgütü olmanın çok daha ötesinde anlam ve değer taşıyan bir kurumsal modeldir. Meslek birlikleri, (bunda TMMOB'nin önemli bir payı vardır) bugüne kadarki mücadeleleriyle, azımsanamayacak düzeyde bir kazanım sağlamışlar, yasaların kısıtlamasına karşın davranış ve eylemleriyle özerk bir tutum sergilemiş ve tutumunu kabul ettirmişlerdir. Bu kazanımlardan sonra, TMMOB'nin kendini tanımlamada “kamu kurumu niteliğinde meslek örgütü” yerine, yasal olarak değilse bile, eylem olarak “özerkliğini kanıtlamış meslek örgütü” olduğu üzerine vurgu yapması ve özerk bir statüyü kabul ettirmeyi hedeflemesi, bunu da bir hak talebi olarak ilan etmesinin üzerinde durulmalıdır.

Toplumsal İlişki Etik İlişki: Toplumsal ilişki, insanlar arasında kurulan maddi manevi bağlantıların tümünü kapsamaktadır. Anlamı daha iyi tanımlamak için iki alıntı sunuyoruz.

Toplumsal ilişkiyi Ö. Ozankaya; “toplum üyelerinin ortaklaşa tinsel ve özdeksel etkinlikleri dolayısıyla aralarında oluşan bağlantıların tümü” olarak tanımlıyor.[3]

İ. Kuçuradi toplumsal ilişkilerin kişilerden bağımsız , ancak bir temel üzerinde kurulan bağımlı ilişkiler olduğunu örneğin işçi - işveren, devlet yurttaş, yönetici yönetilen gibi toplumsal işlevleri belirten kavramlar olarak ortaya konan hukuk ilişkileri olduğunu söylemektedir. Etik ilişki konusunda da şu görüşleri dile getirmektedir.

“ Toplumsal ilişkilerin yalnızca ilişkiler olarak var olma özelliğine karşılık, etik ilişkilerin özelliği, yaşanan gerçek ilişkiler olmaları, dolayısıyla diğer türden ilişkilerin temelinde bulunmaları ve ilişkide olanların da gerçek kişiler olmalarıdır. Bir etik ilişkiyi yaşayanlar, kişiler- o ilişki gibi bağımsız olarak vardırırlar; toplumsal ilişkiler de olduğu gibi ilişkiden dolayı ortaya konan kavramlar değildir”... “Nitekim etik ilişkinin başka ana bir özelliği de, olaylar zinciri içinde kişilerce yaşanan bir değerler ve değerlilik-değersizlik ilişkisi olması ve kişi eylemleriyle verilmesidir. Bu eylemlerdir kişilerin değer dünyalarını yeşerten ya da kurutan.”[1]s.6-7

Toplumsal-bireysel ilişkiler, ve bunları yönlendiren davranışların dayandığı ilkeler kısaca etik-ahlak toplumun sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel, dini, ideolojik vb yapılanmalarının bir yansımasıdır, dolayısıyla sistemle doğrudan bağlantılıdır. Bu nedenle sistem, **temsili ettiği sınıfın çıkarlarını koruyan değerlerin öncülüğünü korumak için, demokratik örgütlerin savunduğu**, örneğin hukukun üstünlüğü, sosyal devlet gibi, ilke ve değerler sistemini, yapısal demokratik dönüşüm taleplerini baskı altına alıp geriletmeyi hedeflemektedir. Bunun en güncel örneği, savaşa karşı barışı savunanların caddelerde dövülmesidir. Etik dışı ilişkilerin günlük yaşamı yönlendirici niteliğe büründüğü bir ortamda, bu ortamın toplum üzerinde kurduğu baskı görmezden gelinerek, etik ilişkileri toplumda geçerli kılmaya çalışmak sonuçsuz bir uğraş, iyilik dilemek için dua etmekten öte bir anlam taşımayacaktır.

Günlük konuşma dilinde süreç, davranış, tutum ve ilke kavramları çok sık olarak kullanılmaktadır. İnsanların birbirini anlamalarının ön koşulu kavramların anlamları üzerinde anlaşmalarında yatmaktadır. Bu nedenle söz konusu kavramları, gelişim süreçlerine girmeden ve sadece konumuza has anlamları açısından, kısaca tanımlamaya çalışacağız.

Süreç: Bütün bilim alanlarında kullanılan bir kavramdır. Süreç, bir gelişmenin, kendi dinamikleriyle, etkileşim içinde bulunduğu koşulların tüm etkilerini de içerecek şekilde, diyalektik değişim ve oluşumunu ifade etmektedir. O. Hançerlioğlu süreci, “gerçek koşulların bütünlüğü içinde ele alınan gelişme... gelişme alt olandan üst olana, yalından karmaşığa doğru devimsel bir süreçtir... Denilebilir ki süreç bir gelişme serüvenini niteler, birbirinden türeyerek gelişen bir olaylar dizisidir. Süreç, özgül (oto-dinamik) ve bundan ötürü de eytişimsel (diyalektik) bir oluşmayı tanımlar”[12]. şeklinde açıklamaktadır.

Eylem: Sözlüklerdeki açıklamalardan yola çıkarak bir genellemeyle eylem; insanın isteklerini, tasarını, düşünce ve kararlarını gerçekleştirmek için ortaya koyduğu bilinçli çaba ve tüm yapıp etmelerini ifade etmektedir. Eylemin yaşamdaki yeri, insanın gereksinmelerini karşılamak amacıyla doğayı değiştirirken kendini de değiştirip geliştirme sürecidir.

Davranış: Bir insanın bir hedefe yönelik, düşünme değerlendirme, karar verme, ilkesel temellendirme gibi süreçlere bağlı olarak bir eyleme katılma ya da eylemi gerçekleştirme girişimi bir eylem türüdür.

Tutum: Bir kimsenin eylem karşısında takındığı tavrıdır. İnsanın tutumunu belirlemesinde inançları, düşünceleri, dünyayı algılama ve değerlendirme anlayışı, olay ve olgular bakıl açısı ve bu temeller üzerine yaptığı (doğru ya da yanlış) değerlendirmeleri etkili olmaktadır. Bunların yanında belki de en önemlisi eylemin

değerlendirilmesinde, eyleme katılmakla elde edilecek olası sonucun kendi kişisel çıkarına aykırı görmesidir.

İlke: Ö.Ozankaya ilkeyi; her tasarımsal dizgenin temeli, odak kavramı olan ve ilgili bütün olaylar için geçerli olabilen bir öneri,[3] olarak tanımlıyor, B. Akarsu da, ahlak açısından, ahlak eyleminin en yüksek kurallarını, a) genel ve nesnel geçerliği olan yasalar, buyruklar, b) yalnızca birey için, kişi için geçerli olan öznel ilkeler, olarak tanımlıyor. İlkeler de tarihi ve toplumsal bir süreçtir, kişilere has öznel ilkeler[12] bu süreç üzerinde temellenir.

Etik Kategoriler

Etik bağlantılı pek çok kategori bulunmakta, meslek etikleri ve benzeri alanda yoğunlaştırılan çalışmalarla bu kategorilerin çok daha fazla artacağı görülmektedir. Bizim amacımız bu kategorileri ayrı ayrı incelemek değildir. Etik konusunda görüşlerimizi daha iyi anlatabilmek için, toplumları etkileyen iki temel etik anlayışı, (ahlakçılık ve fayda etiği) siyasette de son derece etkili olan Machiavelli ve Hobbes'in görüşlerini tanıtmaya çalışalım.

Ahlakçılık

İnsanın, tutum, davranış ve kararlarındaki ahlaki sorumluluğu, keyfiliğe kaçmayan özgürlükle doğrudan bağıntılıdır. İnsanın görüş ve düşüncelerini her ortamda özgürce ifade edebilmesi, karar süreçlerinde kimsenin baskısı ve vesayeti altına girmeden, bir otoriteye bağımlı olmadan kendini özgür iradesiyle yönlendirmesi özgürlüğünün göstergesidir. Böyle bir özgürlükten yoksun bırakılan bir insanın vereceği kararlar, kendi kararı olarak kabul edilebilir mi?

Toplumda otorite ve güç sahiplerinin kendi ahlak anlayışlarını, kendi değer yargılarını başkalarına dayatması, kendi doğruları dışında başka bir görüşe yaşam hakkı tanımaması ahlakçılığın temelini oluşturmaktadır.

Bedia Akarsu, felsefe terimleri sözlüğünde ahlakçılığı: Ahlakı en yüksek değer ve en yüksek erek olarak gören dünya görüşü. Her şeyi ahlak açısından değerlendiren tek yanlı görüşü, olarak tanımlamaktadır.

Bedia Akarsu, felsefe terimleri sözlüğünde ahlakçılığı: Ahlakı en yüksek değer ve en yüksek erek olarak gören dünya görüşü. Her şeyi ahlak açısından değerlendiren tek yanlı görüşü, olarak tanımlamaktadır.

A. Pieper, özgürlüğün tutsaklığa dönüşmesi tehlikesi olan ortamları eleştirdikten sonra şöyle diyor:

“Böylesi dogmatik bir tutumla dokunulmaz oldukları iddia edilen salt ön yargılara dönüşmüş tavırlar, özgürlüğü herkesin değil de, bir grup ayrıcalıklının özgürlüğü olarak gören bir 'ahlakçılığın' ya da 'ikiyüzlülüğün' biçimleridir. Bu tarz eleştirilmeden gerçekleştirilen ahlakın sonuçları hiç de yabancımız değildir: Din düşmanı olarak hedef gösterilme, azınlıkları karalama, ırk ayrımcılığı, siyasi ve ideolojik açıdan farklı düşünenleri hor görme, ahlaki açıdan farklı davranışta bulunanları dışlama, vb. bu ahlakçılığın özellikleridir. Burada insanlar, mutlak bakış açısını değiştirmeyen ve artık bunu sorgulamaya razı olmayan kişinin ya da sosyal öbeklerin ölçütlerine göre sınıflandırılmakta, üstün insanlar ve alttakiler olarak bölünmektedir”. [7]s.35

Örnek olarak; “ya sev ya terk et”, “halkının % 99 u müslüman olan bir ülkeyiz” sloganları dayatılan ve benimsenmesi gerektiği istenen ortak değerlerin ifadesi olarak kullanılmaktadır. Buna karşın bu değer yargıları grup otoritesine bağlı olarak dayatılmakta, toplumsal yapıyı oluşturan farklı inanç, kültür ve etnik yapıları dışlanmaktadır.

Bunun gibi, herkesin yakından tanık olduğu, komşu kızının etek boyu, erkek arkadaşı, ya da delikanlının sakalı, kılık kıyafetinden kendini sorumlu gören mahallenin veya apartmanın ahlak beklileri, bu anlayışın temsilcileridir.

Bu anlayış, kan davası, namus ve töre adına cinayetleri yerine getirilmesi zorunlu bir ahlaki görev olarak kabul eder. Bu olaylarda öldürülmek ve öldürmek için seçilen insanlar, bir otoriteye bağlı olarak hukuk dışı olmanın ötesinde etik dışı bir kararla belirlenmekte ve uygulanmaktadır. Dolayısıyla bu anlayışın etikle ya da töreyle bir ilişkisi bulunmamaktadır.

Bu konuda R. Billington, “**Nasıl davranacağına ilişkin hiçbir tercih hakkı tanınmamış kişi ahlaki temelde eleştirilemez**”[5]. Töre cinayetlerinde, ne kurbanın ne de katilin, kan davasında katilin, bağlı olduğu otorite karşısında, hiçbir seçim yapma hakkı bulunmamaktadır. Bu olaylardaki etiği öldürmeye indirgeyen yaklaşım, etik ve ahlak dışı bir dogma yaratmakta, sonuçta bireysel yargı adaletin önüne çıkmaktadır.

Fayda Etiği (Pragmatizm)

Faydacılık veya pragmatizm denilen fayda etiği, faydayı gerçeğin temeli kabul eden felsefe akımıdır. Amerika'da doğmuştur, kapitalizmin ahlak anlayışıdır.

Fayda etiği ahlakçılık gibi kendini ulu orta gösteren kaba anlayışa sahip değildir. Amerikalıların çok sevdiği tabirle, kadife eldivenli vuruştur. Sloganı insanların mutluluğu yakalaması ve yaşamdan tat almasıdır, fakat bunlar soyutlamalardan öte gitmez, Örneğin hazzın, mutluluğun ölçüsü nedir? İnsan bir arkadaşını

görmekle, bir kazadan sağ kurtulmakla, sakin bir ortamda yaşamakla, iyi bir kazanca sahip olmakla ya da gereksinmesini karşılayacak küçük bir miktar borç para bulmakla da mutlu olabilir. Kapitalizm, insanlara gereksinimleri olmasa bile, arzulanacakları, sahip olmakla mutluluk duyacakları şeyleri yaratıp piyasaya süren sonsuz bir süreçtir. Bu ahlak anlayışının herkes tarafından bilinen bir yönü şöyle tanımlanmaktadır.[13]s.82 “Faydacılık ahlakının ahlak dışılığıının en açık ifadesi, insanın gruplar arası çıkar çatışmasında, kendi istekleri doğrultusunda hayasızca yer değiştirebilme serbestisini kendisine tanımasıdır”. Yaşamı tuzaklarla ören bu anlayışı, düşünürlerin yardımıyla, daha yakından tanıtmak istiyoruz.

Taner Timur fayda etiği konusunda şunları söylemektedir; “Pragmatizm, faydayı gerçeğin temeli olarak kabul eden ve 'ilk bağımsız Amerikan felsefesi olarak' tarihe geçmiş bir felsefe akımıdır. 'Gerçek faydalı olandır' varsayımı bu felsefeye göreselci (rölativist) bir nitelik vermektedir. Başka bir deyişle, pragmatizme göre evrensel bir gerçek yoktur; belli toplumsal durumlarda faydalı olan, işimize yarayan her şey doğrudur..Göreselci özellik, ayrıca oportünist bir politika ve diplomasiye temel oluşturduğunu, sınıf çelişkileriyle Amerikan emperyalizmini kamufler etmiştir”[11]s.189-190

R.Billington; “Faydacılık, çirkin bir sözcüktür, ama adını verdiği öğretiyi tamına anlatmaktadır. Bir şeyin yararlılığı onun pratikteki yararlılığıdır. Bu felsefe okulu bunu ahlaki davranış fikrine uygular ve herkes tarafından 'en büyük mutluluk ilkesi' ya da en 'çok kişinin en büyük mutluluğu' ilkesi olarak bilinirler”[5]s.190

A. Pieper, etiğin bize, kazancı en üst düzeye çıkarmaya endekslenmiş nicelikselleştirici düşünceye karşı, nitelikleri aklın yetkinliğiyle doğrulanmış, niceliksel değerlere sığmayan, özgürlük, eşitlik, adalet, hoşgörü gibi değerlerin bulunduğunu öğrettiğini belirtmektedir.[7]s.11

Felsefeci Hilmi Ziya Ülken fayda etiği üzerinde şu görüşleri öne sürmektedir. “...Fayda üzerine kurulan ahlak, fayda ve çıkarlar çarpıştığı anda yıkılacaktır. Bir zümre içinde fertlerin faydasını, bir cemiyet içinde zümrelerin faydasını, bir medeniyet içinde milletlerin çıkarını birleştirmek imkansızdır. Fayda ahlakı ister bencillik üzerine kurulsun, ister sosyal çıkar üzerine dayansın: Görecelidir, değişkendir, iğreti olmaya mahkumdur”. [13]s.69

Bu anlayışın etik açmazları basın yayın organlarında, internet sitelerinde etik problem, etik soru vb tanımlamalarla insanların önüne konmakta, soruna, sorunun kaynağı dışında çözüm aratmaktadır.

Örnekler;

Ülkenin ali menfaatleri ve mutlu yarınlar için SEKA çalışanları işten çıkarılmakla karşı karşıya kaldıkları bir tarihte, SEKA Fidanlığı büyük bir sanayi kuruluşuna, göstermelik bir bağış karşılığı yine ülke çıkarları adına ,devredilmek istendi.

- Bu bağışa karşı çıkmak, ülke menfaatlerine karşı gelmek anlamında mıdır, dolayısıyla etik dışı mıdır?

Ülke menfaatleri için Cumhurbaşkanlığı Köşkünün Bahçesi, kişisel mülk gibi, bağışlanabilir mi?

-Böyle bir yaklaşım kimler için doğru, kimler için yanlıştır, halkın mutluluğunu engellemek midir?

Mühendislerin ve kamu çalışanlarının grevli, toplu sözleşmeli sendikal hak istemeleri toplumun huzur ve sükununu bozmaya yönelik bir davranış mıdır? Sorunun yanıtı evetse huzur ve sükunun göstergesi nedir?

Demokratik taleplerini dile getiren bir grup genç, çevik kuvvet tarafından kıyasıya dövülüp yerlerde sürükleniyor. Bu durumda emniyet güçleri toplumun emniyetini mi koruyor? Yanıt evet ise toplum hangi tehlikeyle karşı karşıya bulunmaktadır?

İki Siyasi Etik Hocası; Machiavelli Ve Hobbes

Makyavelli (Machiavelli), (1469-1527) kimilerinin şeytan, kimilerinin dahi dediği, İtalyan tarihçi, politikacı, askeri kuramcı ve diplomattır. Makyavelli'nin **Prens** adlı yapıtında getirdiği görüşler ve değerler 500 yıldan bu yana geçerliğini korumaktadır. Makyavelizm bir hakaret terimi olarak kullanılmasına karşın, Makyavelli'yi aşağılayanlar dahi, onun sadık birer mürididirler. Makyavelli'nin amaç için her yolun kullanılabileceğini söylüyor. Makyavelli **erdem** çok önem vermektedir. Ama Makyavelli için erdem, siyasi iktidarı elinde tutan kişinin bir sorun karşısında en uygun kararı, en yerinde önlemi alabilme yeteneğidir. Bir devlet kurabilmek, örgütlemek ve yaşatabilmek için bir prensin koşullara uyum sağlayabilme yeteneğidir...Böylece erdem sözcüğü yerine göre akıl, yüreklilik, beceri, yetenek, kararlılık, güç vb gibi değişik içerikler yüklenir".[14]s.21 Prens, aslında her düzeyde yöneticidir. Makyavelli yöneticilere şu ünlü öğütleri vermektedir: "...prenslerin sözlerinden dönmeleri yüzünden kaç barışın, kaç sözünü boşa gittiği gösterilebilir: tilki gibi davranmayı bilen, hep daha iyi sonuca ulaşmıştır. Ama bu yapıyı (tilki gibi davranmayı) iyice allayıp pullamayı, göz boyamayı ve renk vermemeyi iyi bilmek gerekir: ve insanlar öyle sıradan olurlar, güncel gereksinmelerine karşı öyle kolay boyun eğerler ki, aldatmak isteyen hep aldanacak birini bulur".[14]s.167

"Demek ki, bir prensin yukarıda belirtilen niteliklerin tümüne sahip olması gerekli

değildir, ama bunlara sahipmiş gibi görünmesi gerekir. Dahası, bunlara sahip olmak ve sürekli olarak uymak zararlıdır derim; ama sahipmiş gibi görünmek yararlıdır: bağışlayıcı, sözünün eri, insancıl, dürüst, dindar görünmek ve olmak gibi; ama aklını öyle ayarlamalısın ki, gerektiğinde tersini düşünmeyi bilmelisin. Ve şunu da belirtmeli ki, bir prens, özellikle de bir yeni prens insanları iyi kılan bütün bunları uygulayamaz, çünkü devleti ayakta tutabilmek için, çoğu kez verdiği söze, iyiliğe, insanlığa, dine karşı çıkmak zorunda kalabilir... Demek ki, bir prens yukarıda belirtilen beş nitelikle bağdaşmayan bir sözcüğün hiçbir zaman ağızından çıkmamasına büyük özen göstermelidir ve kendisini görüp dinleyenlere tepeden tırnağa bağışlayıcı, tepeden tırnağa inançlı, tepeden tırnağa dürüst, tepeden tırnağa insancıl, tepeden tırnağa dindar görünmelidir. Ve en önemlisi de, en son niteliğe sahipmiş gibi görünmektir. İnsanlar genellikle elleriyle değil, gözleriyle değerlendirme yaparlar; çünkü herkes görür, ama çok az kişi duyumsar. Senin neye benzediğini herkes görür, ama ne olduğunu çok az kişi duyumsar; ve bu çok az kişi, devlet gücünün koruması altındaki çoğunluğun görüşüne karşı çıkmaya cesaret edemez, ve insanların eylemlerinde, özellikle de baş vurulacak bir üst mahkemenin bulunmadığı prenslerin eylemlerinde sonuca bakılır...çünkü sıradan insan hep görünüşten, bir işin sonucundan etkilenir; ve dünya sıradan insanlarla doludur; ve çoğunluğun dayanacak bir yeri olduğundan, azınlığın bir önemi yoktur”. [14]s. 168-169

Günümüzde, siyasi alanda yaşanan çıkar oyunlarının dayandığı anlayış bu uzun alıntıda açıklığa kavuşuyor. Bu iki yüzlü davranışların sayısız örnekleri, küresel, ulusal ve yerel boyutta, etrafına çıplak gözle bakan herkes tarafından açıkça görebilmektedir.

Hobbes, (Thomas, 1588-1679); Hobbes, insanın temelde bencil, kavgacı, güce düşkün kötü huylu bir varlık olduğunu, yarattığı anarşi ortamında bir birini yok etmeye eğilimli olduklarını düşünmektedir. Bu yok olmayı önlemek, yurttaşlar arasında barışı sağlamak için monarşi yahut otokrasi şeklinde bir yönetimin gerektiğini savunmaktadır. Bunun için ilk yönetimin halk tarafından seçilmesi, ondan sonra da yetkilerin tümüyle bu yönetime devredilmesini önerir. Makyevelli'nin etkisinde olan Hobbes görüşlerini Leviathan isimli yapıtında toplamıştır. Hobbes, yöneticilerin mutlak güç sahibi olmalarını, otoritelerini zafiyete uğratacak yaklaşımlardan, kesinlikle, kaçınmalarını önermektedir.

Günümüzde güçlü iktidar toplumda “huzur ve istikrarın” temel koşulu olarak görülmekte; “yumruğunu masaya vuran” otoritelere özlem duyulmaktadır. Bu yaklaşım insanlar arasındaki ilişkilerde yaratılması gereken uyumun koşulları gözden kaçırılmaktadır. Ülkemizde yumruğunu masaya ve kafalara vuran, toplumsal talepleri geriletip suskunluğu sağlayan, özellikle 12 Eylül kuşağını bu şartlanmayla yetiştirmek isteyen çok iktidar geldi ama toplumda öngörülen ve beklenen huzur sağlanamadı.

Bir öz deyiş “Güç yozlaştırır, mutlak güç mutlaka yozlaştırır” diyor.

Komisyonun Etik Ve Ahlak Yaklaşımı

Komisyonumuz, kendi değerlendirmelerine has, yeni bir ahlak anlayışı getirme, ahlaki önermelerde bulunma ya da başka bir etik kategori yaratma anlayışında değildir. Değerlendirmelerimizi, etiği, genelde, tarihi, toplumsal ve dinamik bir süreç olarak tanımlayan görüşü temel alarak yapmaya çalışacağız.

Konuya eleştirel yaklaşımdaki amacımız küresel, ulusal ve yerel boyutta yaşanan ilişkilerdeki bozulma ve yozlaşmanın temelinde yatan tutum ve davranışları sergileyerek, yaşamda, ahlaki egemen kılma çabalarının doğru hedeflere yönelmesine katkı koymaktır.

Bir insanın tutum, davranış ve kararlarını yönlendiren ahlak anlayışının yaşadığı çevrenin koşulları ve etkisi altında oluştuğu, bu nedenle toplumsal bir nitelik taşıdığı daha önce belirtilmiş idi. İnsanın ahlaki karar süreçlerinde yeterince özgürlüğe sahip olamaması onu sorumluluktan kurtarmaz. Bireysel olarak sorumludur. Ama sorun toplumsal boyutta ele alındığı zaman sorumluluğun sınırları kişisel boyutları aşmaktadır. Bir toplumda, ahlaki sorumluluk duymayan, eline geçen olanakları kötüye kullanan insanların sayısı birkaç kişiyle sınırlı kaldığı zaman sorun kişiseldir, çözüm yolu da, toplumsal refleks içinde ayıklama dışlama vb, kişisel düzeyde bulunur.

Ama etik ve ahlaki değerleri yok sayan, bireysel kararlarını her türlü değer üzerinde gören davranışlar toplumu etkisi ve baskısı altına alacak kadar çoğaldığı zaman sorun artık toplumsal soruna dönüşmüş olmakta, dolayısıyla çözümü de toplumsal boyutta aramak gerekmektedir.

Bu durumda sorunun ulaştığı boyut ve bunlara kaynaklık eden nedenler görmezden gelinerek, çözümün sadece bireyin sorumluluğunda aranması, kusurlu davranışları cezalandırarak, toplumda, ahlaki egemen kılmaya çalışmak, sıtma mücadelesinde bataklığı bırakıp sivri sineklerle uğraşmaya benzemektedir. Meslek etiği bölümünde daha ayrıntılı açıklamaya çalışacağımız gibi, toplumun yapısı değişmediği sürece, bu ortam bir fidanlık gibi, durmadan yozlaşan insan üretecektir. Bu nedenle komisyonumuz, ahlaki değerleri yaşamda geçerli kılmak için, öncelikle, toplumu yozlaştıran etmen ve güç odaklarının etkisini kırmaya yönelik girişimlerin hedeflenmesini savunmaktadır. Bu yönde elde edilecek kazanımların yaratacağı moral değerler, kanımızca, bireyi caydırıcı yöntem arayışlarından, daha etkili sonuçlar doğuracaktır.

Amaç toplumda şikayet edilen bozulmaların düzeltilmesi olduğunda yapılması gerekenlerin, pratikte yaşandığı gibi, insanları izleme, disipline etme, kurallara uymaya zorlamak yerine, topluma karşı işlenen suçları ve nedenlerini sorgulayarak, toplumsal pratiğin dönüştürücü, değiştirici gücünü harekete geçirmek olmalıdır.

II. BÖLÜM

ETİK VE AHLAKİ DEĞER VE DEĞER YARGILARINI ETKİLEYEN SÜREÇ

Kategori ve Faktörler

Etik ve ahlakın toplumun ekonomik,kültürel, sosyal, siyasal, hukuki vb yapı ve etkenlerinden bağımsız ele alınmaması gerektiği daha önce belirtilmiş idi. Tüten Anđ, alıntı yaptığımız makalesinde bu bağlantıyı: “ Etik kategoriler tek başına ele alınmamalı, öbür kategorilerle örneğin ekonomi, hukuk, eğitim alanlarındaki öbür belirleyici kategorilerle birlikte ele alınıp irdelenmelidir.” ifadesiyle vurgulamaktadır

Etik ve ahlakı, doğrudan ilişkili olduğu kategori ve süreçler kapsamında ele almak için, en azından yakından ilgili kavramların anlam yüklerinin de açıklanmasını gerektirmektedir. Bu kavramların insan üzerindeki etkileri, bunların etik ve ahlaki kararlara dolayısıyla insanın tutum ve davranışlarına nasıl yansıdığı açıklığa kavuşturulmadan yapılacak değerlendirmeler, soyut söylem, sınırını aşamayacaktır. Ayrıca, konu üzerindeki kavram kargaşasının önlenmesi için de böylesi açıklayıcı bir çalışma zorunlu olmaktadır. Bu gün çoğunlukla, her kişi veya grubun kavramlara kendine göre anlam yüklemesi konular üzerinde anlaşmayı, kişiler ve gruplar arası diyalogu zorlaştırmaktadır. Bu zorlukları aşılması için kavramların kullanılmasında dikkatli davranılmasının gereğini vurgulamak amacıyla açıklamaya çalışacağımız konuların içine “kavram”ı da almayı yararlı gördük.

Açıklamaya çalışacağımız konuların her biri bir bilim dalı niteliğindedir. Kavramlar üzerinde tanımlamalar yapmak ciddi bir bilgi birikimini gerektirmektedir, bu da bizim uzmanlık alanlarımızın dışında bulunmaktadır. Buna karşın böyle bir çabayı göze aldık. Bizler, kuramsal düzeyde özgün bir eser ortaya çıkarma iddiasında değiliz. Bizim yapmak istediğimiz bu gün toplumun bütün kesimlerinin üzerinde önemle durduğu, bizleri de yakından ilgilendiren, bir konuya açıklık getirmeye çalışmaktır. Burada, kesinlikle yer alması gereken kavramları bilim insanlarının çalışmalarına dayanarak, onların ürettikleri bilgiler yardımıyla tanımlamaya çalıştık. Zaten bilimin amacı da budur, onların emeğine ve ürettikleri değerlere saygı duyarak yararlandık. Kavramları tanımlamak için çok değişik kaynaklardan alıntılar yaptık. Bu alıntılarda, en çarpıcı tanımlamaları seçmeye çalıştık.

Bazı ekonomi, hukuk, sanat, estetik gibi konuları açıklamaların dışında bıraktık. Bunun nedenlerinden biri kısa açıklamaların yaratacağı kavram kargaşasına düşmemek, ikincisi ise bunların bir boyut olarak herkesin doğrudan tanıyarak

yaşadığı konular olmasıdır.

Bu kısa bilgiler, aynı zamanda meslektaşlarımıza bir çağrı niteliği de taşımaktadır, bunlar temel nitelikte olan toplumsal konular üzerine eğilmeleri için aralanan bir kapıdır.

Kavram

Kavram, insan çevresindeki bilgi, nesne, olay ve olguların ayrı ayrı değerlendirilme yerine bunları ortak özelliklerine göre sınıflandırarak, bir kavram içinde toplanarak düşüncede soyutlanmasıdır.

Ö. Ozankaya, toplumbilimler sözlüğünde kavramı şöyle tanımlıyor. “kavram, sözcüklere gerçek anlamlarını vermek ve bunlar aracılığıyla düşünmek, olayların ve süreçlerin özünü kavrayıp temel yanlarına ve özelliklerine ilişkin genellemeler elde etmek olanağını sağlayan, nesnel çevrenin insan düşüncesindeki yansıma biçimi”[3]

B. Akarsu kavram hakkında, açıklamaları arasında şu görüşü dile getiriyor: “Gerçekte ise kavram düşüncenin bir başlangıç noktası olmayıp, düşüncenin kendisini topladığı, yoğunlaştığı bir noktadır; düşüncenin bir bütüne, bir bireşime, bir birliğe dönüşmüş biçimidir”[2]

Kavramın bilim ve teknoloji alanında önemini Ş. Ural III.Teknoloji Kongresinde şöyle açıklıyor. “Zira kavramlaştırabildiğimiz takdirde bir şey düşüncede var olabilir; yani kavram yoksa bir görüşten, fikirden veya düşünceden de söz edilemez. Dolayısıyla kavramına sahip olmadıkça, bireyin bu kavramın işaret edebileceği somut bir varlığı kavraması, onun hakkında düşünce üretmesi, hatta onun varlığından söz etmesi de mümkün olmayacaktır”. [15]s.75

Kavram kargaşası yaşamda, özellikle siyaset alanında, çok karşılaşılan, bilerek ya da bilmeyerek, ya aynı olgu veya olayı ayrı kavramlarla, ya da değişik olay ve olguları aynı kavramla içinde tanımlayarak düşünce ve eylemde yanılığlara neden olmaktadır.

Toplum ve Birey

Toplum üzerine çok vurgu yapılan, temel, kavramlardan biridir. Buna karşın toplum-birey ilişkisi ve bütünselliği üzerinde, gereği kadar durulduğu söylenemez. Özellikle bireyselliğin öne çıktığı dönemlerde toplum bireyin dışında, sokaktaki insan kalabalığı olarak görülebilmektedir.

Sokrates, bundan 2500 yıl önce “insan içinde yer aldığı toplumdaki soyutlanamaz insanlar ve toplumlar da evrenden soyutlanamaz. Evren dünyanın düzen verilmiş bütünlüğüdür.” görüşünü dile getirerek bireyle toplumun bütünsellik içinde ele

alınması gereğini vurgulamıştır.

O. Hançerlioğlu Felsefe Ansiklopedisinde, Marx ve Engels' alıntılarıyla şu bilgileri veriyor: “toplum sadece bireyler yığını değildir, bu bireylerin birbirleri karşısındaki yerini gösteren ilişkilerin toplamıdır...Toplum insanı insan olarak ortaya koyduğu gibi, kendisinde onun tarafından ortaya konur... Bireyin (bir kişinin) özgür olarak gelişmesi, toplumun (herkesin) özgür olarak gelişmesinin koşulu olduğu gibi, toplumun özgür olarak gelişmesi de bireyin özgür olarak gelişmesinin koşuludur.” Günümüzde, toplum ve birey yapay olarak bölünüp, topluma karşı birey öne çıkarılmaktadır. Konunun genelde ve etik, meslek etiği veya davranış ilkeleri alanındaki önemi nedeniyle, yapay değerlendirmelere karşı, bilim insanlarının değerlendirmelerinden alıntılar, bölümü uzatmak pahasına da olsa, toplum birey ilişkisine açıklık kazandırmak istiyoruz.

“Toplum sanayileşmiş bir toplum biçimine geçince, köylü bireyden işçi birey olmakta; feodal bey ise ya silinip ortadan kalkmakta, ya da iş adamı olmaktadır. Bir toplumsal sınıfın durumunun iyi ya da kötüye gidişi, bireyin iş bulup çalışabilmesini ya da çalışamamasını belirleyebilmektedir. Toplum bir savaşla karşı karşıya kaldığında, o güne dek sigorta memurluğu yapan bir birey roket bataryasında görev almakta; tezgahtarken radarçı olmakta; kadınlar kocalarından yoksun yaşamaya, çocuklar babasız bir aile ortamında büyümeye başlamaktadırlar. Görülüyor ki, toplum ve bireyi birlikte ele almadıkça, ne bireyin hayatını, ne de toplumun tarihini tam kavrayabiliriz”[16]s.7-8

“Bireyleri kendileri yapan şey, ait oldukları toplumsal bütündür. Dolayısıyla da, bireyin anlaşılmasının tek yolu, toplumsal bir bağlamda ele alınmasıdır; yoksa tersi değil. Buna göre, yeterli herhangi bir sosyal bilim teorisinin temeli, bireyler değil, toplumsal bütünler olmalıdır”.[18]

B. Tolan şu bilgileri vermektedir; “Birey ve toplum birbirleri için, aynı zamanda hem özne hem de nesne niteliği taşırlar. İnsanı tanımak için toplumu, toplumu tanımak içinde insanı incelemek gerekir”.[19]s.10-s.77

Bu bütünsel yaklaşımlara karşın, az önce dile getirmeye çalıştığımız yapay bölünme hakkında B. Tolan şu bilgileri veriyor: “Amerikan sosyolojisinin en belirgin özelliklerinden birincisi, kuşkusuz toplumu bireye ve toplumsal bireyese indirgeme ve böylece toplumu soyutlama çabasıdır. Başka bir deyişle tarihi ve toplumsal evrimi kendilerince neredeyse doğal bir yaklaşımla hiç dikkate almayan Amerikalı sosyologlar yaşamın en yüzeyde en yapay görünümünü bireysel düzeyde ele almakta ve sonra da bunu toplum düzeyine genelleştirmektedirler”. Bu yaklaşımı; toplumsaldan bireyesele; psikolojizm; fonksiyonalizm ve nicelik ve bilimselcilik adları altında irdeleyen yazar şu saptamalarda bulunmaktadır: Olay ve olguların nedensel açıklama ve çözümlenmesine, pek, yaklaşılmaz; toplumu, bir makine gibi belirli fonksiyonları olan araçlara benzetme eğilimindedir, bütünü

görmek istemezler.

“Çağdaş Amerikan sosyolojisinin belki de en belirgin özelliği, bu yüzyılın en büyük bilimsel sapması veya entelektüel rahatsızlığı olarak nitelenebilecek ve pozitivizmden türetilen 'bilimselcilik ideolojisi'dir'. Bu ideoloji, 'nicelin nitele' veya 'sayısalın kavramsala üstünlüğünü' bir dogma olarak ele almaktadır. Başka bir anlatımla Amerikalı sosyal bilimciler ve diğer ülkelerde onları izleyenler için, bireyci (davranışçı) ufalama, psikolojist kesitleme ve fonksiyonalist soyutlama aşamalarından geçtikten sonra bile, toplumsal gerçekten arta kalan, yalnız ve yalnız ölçülebildiği sayısallaştırabildiği oranda bir anlam taşır”. Yazar, bu anlayışın getirdiği sakınca ve sapmalarının, bazı bilim adamlarını, test hastalığı ve rakam deliliği hastalıklarının varlığı üzerinde düşündürmeye başladığını kaydetmektedir.

Kültür

Karmaşık yapıya ve geniş içeriğe sahip olan kültür bir toplumun yaşam biçimini yönlendiren değerler bütünüdür. Kişinin kimliği ve ilişkilerini yönlendiren değer yargıları, içinde doğup büyüdüğü kültür ortamında oluşmaktadır. Kültür genelde toplum ve bireyin yaşamını etkileyen her konu ve değeri içerdiği gibi etik ve ahlak alanında da ortak toplumsal normları da içermektedir.

Prof. Dr. Ö. Ozankaya Toplumbilimler Sözlüğünde kültürü (ekin) şöyle tanımlıyor. “Tarihsel toplumsal gelişme sürecinde yaratılan bütün özdeksel (maddi) ve tinsel (ruhi) değerler ile bunları yaratmada, kullanmada, sonraki kuşaklara iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların tümü”

Bu tanımlamanın dışında konuya biraz daha yakından bakacak olursak:

Hiçbir toplum homojen bir kültürel yapıya sahip değildir. Toplum içinde değişik sınıflar, grup veya katmanlar, toplumun egemen veya üst kültürel yapısı dışında, kendine has kültürel yapılara sahiptir. Üst kültür altındaki kültürler gerek üst kültürle, gerek diğer kültürlerle sürekli çelişki, çatışma ve etkileşim içindedirler. Ulusal boyutlarda kültürler arasındaki bu etkileşim evrensel boyutta kültürler arasında da geçerlidir. Bu nedenle kültür sürekli değişen, gelişen çok dinamik bir yapıya sahiptir, insanlığın gelişim sürecidir. B. Fay bu konuda şu görüşleri dile getiriyor: “İnsanlık tarihi, kısmen, farklı kültürel grupların, ilişkilerini artırarak, yabancıları hoş görerek ve etkileşimsel düzenlemeler yaparak, kültürel sınırları nasıl yeniden düzenlediklerinin öyküsüdür...Beşeri dünya, bağımsız, kapalı-devre ve serbestçe yüzen kültürlerin alakasız karışımı değil, sürekli bir etkileşim ve mübadele birliğidir.”[18]s.89

İnsanlığın değişen gereksinimleri, bilim ve teknolojideki gelişmeler, sosyal

siyasal olayların yarattığı gelişmeler toplumları etkilediği oranda kültürel gelişmeyi sağlar. Ş. Ural bilim kültür bağına şöyle tanımlamaktadır: “Tıpkı toprağın, üzerinde yetişeceği bitkilerin özelliğini ve kalitesini belirtmesi gibi, kültür ve bu dokunun elemanları durumundaki 'değerler' de öncelikleri, tercihleri, hedefleri, yöntemi yani kısaca teknolojik gelişimin yönlendirilmesinde hedeflerin belirlenebilmesinde rol oynar”. [15]s.75

Dönemsel olarak gelişme talep ve çabaları baskı altına alınıp toplumsal yaşam kısıtlanıp geriletilse bile kültürel gelişme tarihsel olarak durdurulamamıştır. Türkiye çok dilli, çok kültürlü bir ülke olmasına karşın egemen ideolojilerin tek dilli, tek dinli, tek kültürlü bir toplum yaratmayı hedefleyen baskıcı politikaları, kültürler arası etkileşimin geliştirici zenginleştirici yönlerini zaafiyete uğratmaktadır. Ekonomik bunalımlar, gelir dağılımında her gün biraz daha büyüyen adaletsizlik, yaşanan yoğun göç, mezhep ve köken kimlikleri üzerindeki baskılar, kültürel dolayısıyla toplumsal gelişme yerine daralmayı getirmekte, kültürel gruplar arasındaki ilişki kaosa dönüşme tehlikesi taşımaktadır. Bu tehlikenin önlenmesi daha ötesi bu zenginliğin gelişerek yeni insani değerler yaratılmasına katkı koymak etik ve ahlaki bir sorumluluk olarak önümüzde durmaktadır.

Değerler

Şafak Ural daha önce sözü edilen Teknoloji Kongresinde sunduğu bildiriye değerler üzerinde durmakta ve toplumsal yaşamdaki yerini, altını kalın çizgilerle çizerek, belirtmektedir. Teknolojik gelişmenin ön şartı niteliğinde olan değerlerin, hedeflerin belirlenmesinde, ekonomiden de önde geldiğini belirtmekte ve şu değerlendirmeleri yapmaktadır.

“Değer denilince ilk akla gelebilecek özellik, bireylere ve topluma yön veren, davranışlarını belirleyen ilkeler, tercihlerdir. Bu ilkeler geniş anlamda tarihi, kültürel, sosyal ve ekonomik etkenler başta olmak üzere çeşitli faktörlere bağlı olarak oluşurlar. Her toplum ve birey, sahip olduğu değerler çerçevesinde davranışlarına yön verir, tercihlerini onlara göre belirler. Hatta değerler, her türlü olayı anlamlandırmamızda belirleyici etken durumundadırlar” [15]s.73

Prof. Dr. Barlas Tolun da Toplum Bilimlere Giriş adlı yapıtında değerleri; “Değerler, bireylerin düşünce, tutum, davranış ve yapıtlarında birer ölçüt olarak ortaya çıkarlar ve toplumsal bütünselliğin ayrılmaz bir ögesini oluştururlar. Bir toplumun yaşamında her şey değerlere göreli olarak algılanır ve diğerleriyle karşılaştırılır.” [19]s.223 biçiminde tanımlıyor.

Etik alanına giren kararlar değerler alanında kalırken, değerler etik ve ahlak alanıyla sınırlanmamaktadır.

Bireyin sanat, estetik vb konularda beğeni ve tercihleri ahlak alanı dışında

kalmaktadır. Dönemsel olarak bazı değerler 'yükselen değerler' olarak öne çıkmakta, bunlar tartışılmayacak doğrular olarak kabul edilip, toplumu ve bireyleri derinden etkilemektedir.

Günümüzde küreselleşme, yeni dünya düzeni (YDD), köşe dönmeçilik, özelleştirmecilik, Serbest Piyasa ekonomisi, yeniden yapılanma, sivil toplumculuk ve daha pek çok ideolojik yaklaşımlar yükselen değerler (!) olarak gösterilmektedir. Bunlar, yine bir yükselen değer olarak günlük konuşma dilimize yerleşen, İngilizce ifadeyle toplumun 'In'leri olarak tanımlanmaktadır. Buna karşılık kamu yararı, sosyal devlet, hukukun üstünlüğü, üretim, örgütlenme, eşitlik, adil bölüşüm, emeğin değeri ve birçok temel hak, yükselen değer anlayışıyla, toplumun 'Out'larıdır.

Kapitalizmin mutlak çıkarı için yaratılan değerler (burjuva değerleri) ve bunları korumaya yönelik ahlak anlayışı, yoğun propaganda ve bilinç saptırmalarıyla, toplumsal değerler olarak sunulmaktadır. Toplumsallaşma sürecini bu değerler ortamında tamamlayan birey başarının anahtarını da bu değerler sisteminde görmekte ve karar ve tercihlerini buna göre yapmaktadır. Ayrıca kapitalist bir toplumda pek çok insan ekonomik güce ulaşmayı, mutlu azınlığın içinde yer almayı hedeflemektedir. İnsanların bu tutkusu rekabeti kutsal bir değer haline getirmekte ve bu çerçevede ahlaki değerler anlamını yitirebilmektedir.

İ. Kuçuradi, Etik Kitabı üzerine açıklamasını yaparken; yüzyılımızda “Etiğin orta çağının” yaşandığının söylenebileceğini, değerler adına değer harcamalarının çağımıza damgasını vurduğunu belirtiyor.

Amerika'nın Irak'a saldırısı emperyalizmin değerleri nasıl saptırıp değersizleştirdiğini gözler önüne açıkça sermektedir. Saldırısına gerekçe olarak Irak'a özgürlük barış ve demokrasi getirmek olduğunu öne sürdü. Bağdat'ın yağmalanmasını özgürlük olarak niteledi. İleride de değineceğimiz gibi, bir taraftan saldırıyı moral değerlerin arkasına gizlerken; diğer taraftan bu değerleri hiçeştiriyor, bunların egemenin isteği dışında bir anlam ifade etmediğini kanıtlayarak onları değersizleştiriyor. Örneğin siyasi iktidar barış isteklerini miting alanında dile getirenleri tehdit ederek, barışın savunulacak bir değer olmadığını göstermeye çalışabiliyor.

Siyaset

“ Nerede 'toplumsal' varsa, orada mutlaka 'ekonomik' ve 'siyasal' da vardır. Günümüzde felsefe ve ahlak sorunları bile siyasal açıdan ele alınmakta ve değerlendirilmektedir. Ancak toplumsal olgu, olay ve ilişkilerin giderek siyasallaştırılması, sadece bir bilimsel moda olarak yorumlanamaz. Bu durum aslında, toplumsal gerçeklerin her zaman ve her toplumda taşımış oldukları siyasal içeriğin, çağımız sorunlarının özellikleri nedeniyle daha belirgin hale gelmesinden

kaynaklanmaktadır”.[19]s.181

Toplumsal ve bireysel davranışlar üzerinde en etkili araç siyasettir. Basitçe söylemek gerekirse, insanların siyasetten beklediği kendilerine mutlu kılacak adil bir devlet yönetiminin var olmasıdır. Bu beklentinin gerçekleşmesi içinde insanlar, tarih boyu, adil, dürüst, kısaca erdemli kişilerin yönetime hakim olmasını istemişlerdir. Burada gözden kaçırılan, siyasetin, sınıf çıkarlarını devlet aracılığıyla koruduğu dolayısıyla devletin siyasetinin, devlete egemen güç odaklarının siyaseti olduğudur. Toplum depolitize etme ya da siyaset dışı tutma, övünülen, bir yöntem olarak uygulanmaktadır. Oysa depolitizasyon, toplumla siyasetin ayrıştırılmasıyla iktidar erkinin kamu denetim ve baskısından uzak tutmayı, egemenlerin önüne çıkacak olası engelleri yok etmeyi amaçlamaktadır. Türkiye’de siyaset ve devlet anlayışının genel özelliklerinin baskıcı, kısıtlayıcı, totaliter, antidemokratik, anti sosyal, hak ve özgürlükleri yadsıyan, yönetimde irade ve inisiyatifi elinden kaçırmış, politik kadroların ise popülist, çıkarıcı, bağımsız politika üretme yeteneğinden yoksun ve mutlak olarak lidere bağlı politikacıların elinde olduğu herkes ve her kesim tarafından bilinmektedir. Toplumda geçerli değer yargıları bu koşullarda oluşmakta, bu kadroların tutum ve davranışları eylemlere örnek ve gerekçe oluşturmaktadır.

Bunların yanında ideolojik yandaşlık, makam ve mevki beklentileri, iktidarlara yaranma, korku ve çekingenlik, yoğun beyin yıkama yöntemleri ve saptırılan gerçeklikler bireylerin tutum, davranış ve kararları üzerinde etkili ve belirleyici rol oynamaktadır.

Etik ve ahlakla siyaset bağlantısının, başka bir anlatımla siyasetin herhangi bir etik endişesi taşımadığının sayısız örneği her gün basın yayın organlarında sergilenmektedir. Örneğin bir parti başkanı “ alınan karar ahlaken yanlış, siyaseten doğrudur” görüşüyle ahlakı siyaset alanının dışına çıkarabiliyor.

İdeoloji

İdeoloji kültürü oluşturan önemli öğelerden biridir. İdeolojiyi genel bir yaklaşımla, sahip olunan bir dünya görüşü doğrultusunda bir sistem kurulması amacı olarak tanımlayabiliriz. Bu amaçla ilişkilerin, eylem ve yöntemlerin geliştirilen ideoloji esasları içinde kurularak, kitlelere ve topluma yön verilmek istenmektedir. İnsanlar içinde yaşadıkları topluma yönelik istek ve özlemlerini benimsediği ideoloji çerçevesinde ifade eder. İdeolojinin bilinçli, iradi ve rasyonel bir bütünlük özlemini dile getirdiğini belirten B. Tolan ideolojinin devrimci olabileceği kadar tutucu, totaliter olabileceği kadar liberal, aşırı olabileceği kadar ılımlı, değişme yaratıcısı olabileceği kadar statükocu, olabileceğini belirtmektedir. [19]s.226

Bir toplumda egemen ideoloji, o toplumu temsil ettiği sınıfların çıkarları doğrultusunda şekillendirmeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla, egemen ideoloji

toplumun kültürel yapısını, değer yargılarını, geçerli ahlak kurallarını, toplumsal bilinci v.b. Yaşamı etkileyen tüm kurum ve kuralları, kısaca toplumun üst yapısını, temsil ettiği sınıf veya kesimin çıkarları doğrultusunda oluşturmaktadır. Bu yönden Türkiye'ye baktığımızda tutucu, totaliter ideolojilerin, yıllardan beri egemen olduğunu, egemenliğini sürdürmek içinde her türlü baskıyı uyguladığını görmekteyiz. Türk-İslam sentezi, milliyetçi, milliyetçimukaddesatçı, mukaddesatçı, liberal statükocu ideolojiler bu günkü suskun, duyarsız, yabancılaşmış ve yozlaşmış bir toplum yaratmışlardır.

Örf ve Adet, Gelenek, Görenek ve Töre

Ahlakın içeriğini büyük ölçüde örf ve adetler oluşturur. Örf ve adetleri gelenek ve göreneklerle eş anlamlı tutarak, hepsini birden töre başlığı altında toplamak da mümkündür. Nitekim bir bilim olarak ahlak, günümüzde törebilim adıyla anılmaktadır. Toplumsal normların önemli bir bölümü, hukuksal normların yani yasaların aksine, genellikle meşru, yetkili ve kurumsallaşmış bir otorite tarafından yaratılmaz; kendiliklerinden ve aşama aşama oluşarak toplum yaşamında güç kazanır, sonra da toplumsal baskının sağladığı yaptırımlarla otoriteye kavuşurlar. Toplumda uzun bir süre kullanılarak gelişmiş ve gelenekselleşmiş, yaygın ve güncel olarak uygulanan toplumsal normlar adet olarak tanımlanmaktadır. Daha üst bir düzeyde, güçlü değerler içeren normlara ise örf adı verilir. Örf ve adet arasında bir içerik ve nitelik farkından çok, bir düzey farkı bulunmaktadır.

Örf ve adetler, toplum, grup ve sınıflar arasında değişebildiği gibi, zaman içinde de önemli ölçüde farklılaşabilirler. Bir örf doğruladığı bir tutum veya davranışı bir süre sonra yadsıyabilirler. Çağdaş toplumlarda, kişiler arasındaki ilişkilerin, kişisel niteliklerinden sıyrılıp anonimleşmesi, örf ve adetlerin etki ve önemini azaltmaktadır. Bireyde bu durumlarda, aidiyet veya referans grubunun normları ve kontrolü dışında tutum ve davranış oluşturabilmektedir. Bireyler örf ve adetlere genellikle kendiliklerinden uyarlar. Bu alandaki sapmalar, toplumca hatta bireyin bizzat kendisi tarafından engellenir. Başka bir deyişle, normun yaptırımını bizzat birey de uygulayabilir; bu durum normal olarak, bireyin normla bütünleşme, onu içselleştirme düzeyine bağlıdır. Bir örf veya adetin zorlayıcı ve bağlayıcı yaptırımlarla desteklenmesi halinde, hukuk kuralları oluşur.[19]s.242-243 B. Akarsu'da, Felsefe Terimleri Sözlüğünde şöyle tanımlamaktadır: Töre, bir toplulukça benimsenmiş, yerleşmiş eyleme ve yaşama biçimlerinin, kuralların, görenek ve geleneklerin, ortaklaşa alışkanlıkların, tutulan yolların tümü. Bir toplumdaki ahlaksal davranış biçimleri. Ahlak alanında örf, adet, gelenek ve görenekler büyük yer tutmasına karşın, aşılması kolay olmayan bazı önemli sakıncaları da taşımaktadırlar. Bu kapsamdaki değerlerin sorgulama süzgecinden geçirilip değişmeleri kolay olmamaktadır. Otoriteye dayalı olarak yerleşmiş ve süregelen bazı alışkanlıkların, alışkanlıklarla törelerin karıştırılması gibi sorunlar yaşanmaktadır.

Daha önce de bahsettiğimiz gibi, bu sorunların en büyüğü, hiçbir insani değere sığmayan, daha ötesi insanlık dışı töre cinayeti, taşa tutarak öldürme gibi vahşet gösterileridir. Yine ülkemizde yaygın olan kan davası, berdel vb. insan haklarıyla bağdaşmayan alışkanlıkların bu kapsamda sayılması etik ve ahlak ilkeleriyle açıklanamaz.

Toplumsallaşma Sosyalleşme

Toplumsallaşma, bir insanın toplumsal yaşamda sergilediği kişiliktir. Bir insanın, diğer insanlarla, toplumla ve çevresiyle kuracağı ilişkileri yönlendiren tutum ve davranışları, bunlara öncülük eden değerleri, kişiliği toplumsallaşma sürecinde oluşmaktadır. Bu oluşum sınırı olmayan yaşam boyu gelişme potansiyeline sahip bir süreçtir.

Sosyalleşme;“ Bireyin mutlak anlamda biyolojik bir varlık olmaktan çıkıp bu evren içinde yaşamayı başarması, belli bir kültürün maddi ve manevi öğelerini öğrenmesiyle olanak kazanır. İşte bu öğrenme sürecine 'sosyalleşme' adı verilmektedir. Sosyalleşme aynı zamanda bireyin bir kişilik kazanması, bir toplumsal çevrede yaşabilmesini hazırlayan davranışları edinmesi, en geniş anlamıyla 'çevreye uyum' sağlaması sürecidir. Bu süreç boyunca, çeşitli toplumsal koşullanmalar, örneğin eğitim ve öğretim yoluyla verilen kültürel koşullanmalar, önemli rol oynamaktadır”[19]s.347 şeklinde tanımlanmaktadır.

Sosyalleşme aynı zamanda yaşam boyu devam eden bir süreçtir. Yaşam içinde kişinin kendini mesleki, toplumsal, kültürel yönde geliştirmesi, aynı zamanda yaşamın da sorgulanmasıyla içinde bulunduğu koşullara nasıl mahkum edildiğinin ve neler yapması gerektiğinin de bilincini yakalayacaktır.

Dil

Toplumsal yaşamda **düşünce** ve **bilinç** üzerine çok vurgu yapılmakta ve sorunların çözümünde bu iki kavram anahtar olarak görülmektedir. İster meslek alanında, ister toplumsal alanda olsun, eleştirel düşünceye sahip, sorgulayan, kişisel-mesleki ve toplumsal sorunların bütünselliği bilincini yakalamış, kısaca erdemli bireylerin çoğunlukta olduğu bir toplumsal yapıyı istemekteyiz. Bireylerin düşünce yetisinin ve bilinç düzeylerinin gelişmesinin önemi her kesimce kavranmış durumdadır. Bu doğru ve temel yaklaşımı etkisiz kılan şey '**dil**'in düşünce ve bilinçle, ayrılamaz-koparılamaz, bağının göz ardı edilmesidir. Dil üzerine fazla derinlemesine girmeden, genel olarak baktığımızda; dilin düşünceyi, düşüncenin dili geliştirdiği, insan kendi kendine düşünürken dahi dili kullandığı, dilin kültürü, kültürün toplumu geliştirdiği, dilin düşünce ve bilincin doğrudan yansıması ve gerçekliği olduğu evrensel boyutta kabul edilen doğrular olduğu görülmektedir. Bir toplumda bilim ve teknolojinin gelişebilmesi de ancak bunların o toplumun dili ve

kültürü içinde kavramlaşarak yerleşmesi ve belli bir içerik kazanmasıyla mümkün olmaktadır. Görülmektedir ki insanın düşünce yetisi ve düzeyi dilinin zenginliği ile doğru orantılı olmaktadır. Örneğin yaşamını beş yüz- altı yüz kelimeyle sürdüren bir kişinin düşünce kapasitesi de bu kadardır. İnsanların dilinde para, köşe dönme vb. gibi bireyciliği öne çıkaran değer yargıları kavramlaşmış ise bu kimselerin demokrasi, insan hakları, dürüst davranışlar konusunda düşünce üretmesi de olanaklı değildir.

Dil aynı zamanda yaşam ortamıdır. Ortamda konuşulan dil kodunun kısıtlı ya da gelişmiş olması, ilişkilerin düzeyini, toplumsallaşmayı önemli boyutlarda etkilemektedir. Örneğin gelişmiş dil kodlarının kullanıldığı ortamda, bir çocuğun taleplerine karşı, açıklama ve ikna yöntemi uygulanırken, kısıtlı dil koduyla konuşulan ortamlarda dayak bir ifade aracı olarak ağırlık kazanmaktadır. Bu tür ilişkiler insanda kalıcı etkiler yaratmaktadır.

Bu açıdan Türkiye'ye baktığımızda dilin bozulduğunu, özellikle de dili bozma yönünde yoğun çaba harcandığını görmekteyiz. (Değerlendirmelerimiz dil şovenizmi dışında ve her dil için geçerli bulunmaktadır.) Ne olduğu belli olmayan, yabancı dillerin bolca karıştırıldığı, jargon, bir dil kullanılmaktadır. İnsanlarımız, bu modanın etkisi altında, anlamını pek de anlamadığı kelime ve terimleri rastgele kullanmaktadırlar. Bu jargon dil içerisinde düşünceler bulanıklaşmakta, düşünce yetisindeki bu gerileme düşünceyi ifade etme yasağına en büyük desteği sağlamaktadır. 12 Eylül cuntası, toplumsal olay ve olguların kolayca anlaşılmasını sağlayan dile yerleşip benimsenmiş birçok sözcüğü “sol terminoloji” olarak değerlendirip yasaklamış, bilinçli olarak toplumu geriletmeye dilden başlamıştır. Ali Püsküllüoğlu'nun hazırladığı “Öz Türkçe Sözlük” 12 Mart döneminde toplattırılmıştır. Bununla Türkiye kendi dilinin sözlüğünü toplatmış ilk ülke olmaktadır.

Yabancı dilde eğitimin en büyük sakıncalarından biri de, kendi dilini ve eğitim gördüğü yabancı dili tam kavrayamayan, her iki dili de yarım yamalak konuşan bir kimsenin düşünce yetisi de yarım yamalak olması kaçınılmazdır. Bu yüzden çoğu zaman kişi ve kurumlar arasındaki diyalog Karagöz ile Hacivat arasındaki anlaşılammaya dayanan komik söyleşiye dönmektedir.

Emperyalist devletlerin diğer dilleri baskıları altına almalarının temel nedeni de budur. Kültür emperyalizmi olarak tanımlanan şeyde emperyalist devletlerin kendi dil ve kültür kodlarını başka dil ve kültürler içine yerleştirerek düşünceleri, bilinci, değer yargılarını saptırarak toplulukları kendi değerlerine yabancılaştırmak ve güdülmelerini kolaylaştırmaktır. Emperyalizm önceleri kendi dilini ve kültürünü zorla, baskıyla kabul ettiriyordu. Bu gün gelinen noktada kültür emperyalizmi öyle benimsenip özümsemiştir ki, artık emperyalist ülkelerin baskı yapmasına gerek kalmadan, talep sömürülen ülkelerin yönetiminden gelmektedir.

Bu olumsuzluklar karşısında, dilin toplumsal yaşamın her alanında başat önemi göz önüne alınarak onun bütün yozlaştırıcı girişimlerden ve baskılardan kurtarılarak gelişmesi ve zenginleşmesi hedeflenmelidir.

Din

Din, toplum ve ahlak üzerinde en etkili kurum veya kendine has değerler bütünüdür. Din yerleştirmek istediği inancın kural ve değer yargılarını birer değişmez hüküm olarak ahlak alanı üzerine oturtmaktadır. Genel kanı olarak din ahlakla özdeşleştirilmektedir. Ülkemizde de ahlak din içine yerleştirilmiş ve din ve ahlak bütünleştirilmiştir. Gerçekte ise din ve ahlak, aralarındaki ilişkiye rağmen, özdeş değildirler. Ahlak kuralları dinamiktir, tarihi ve toplumsal olarak değişebilen değer yargılarıdır. Buna karşın din kuralları durağandır, toplumlara ilahi kudret tarafından bildirildiği kabul edilen kesin kurallar bütünüdür.

Dini inanç içerisinde yapılan eylemin doğru ve yanlışlığı tanrı buyruğuna göre değerlendirilmekte; iyiliğin ödülü cennet, kötülüğün cezası ise cehennemde yanmak olacaktır

Dini açıdan en geçerli eylem ibadettir, ibadet dışında işlenen etik kusurlar Tanrının hoş görüşü ve affediciliği içinde değerlendirilmektedir.

Din insanlara genelde eşitlikçi yaklaşmaz. Her ne kadar insanlığa nizam getirmek için bildirilmişse de, kendi anlayışı dışında kalanlar kafir olarak görülmekte onlara hak tanımamaktadır.

“Çevresel tahribat, kitlesel açlık ve din için verilen savaşların olduğu, hepsinden beteri de insanın her canlı varlığı yüz kere öldürme kapasitesine eriştiği bir dünyada, insan rasyonel olarak bir tanrı inancının etkisiyle ahlaki ilerleme sağlanmış olduğundan nasıl bahsedebilir?”[5]s.127

Prof. Dr. Yasin Ceylan din ve ahlak konusunda şöyle demektedir.

“ Din ve ahlak ilişkisi konusunda belirtmek istediğimiz son bir husus da şudur: Ahlaksal eylemi etkileyen farklı kültürler ahlakın dış kaynaklarıdır. Bu kaynak toplumdan topluma, kültürden kültüre değişir. Ancak insanın doğasına dayanan ahlak, iç kaynaklıdır. Bu kaynak kültür ve ırk farkına bakılmaksızın, akıl sahibi olmaları sebebiyle tüm insanlarda aynıdır. İç kaynağın ilkeleri hiçbir kültürün ve dinin tekelinde değildir. Bu yüzdendir ki her toplumda erdemli davranış ve erdemli insan görmek mümkündür. Buna 'doğal ahlak' diyebiliriz. Doğal ahlakı geliştirmek için bir dine girmek veya metafizik bir inanç sistemine bağlanmak ve hatta Tanrının varlığına inanmak gerekmez. Çünkü ' her zaman doğru söyle', 'iyilik yap, kötülük yapma' ' insanları araç olarak kullanma' gibi ahlaksal ilkeler herhangi bir kültür veya dünya görüşünün özel olarak keşfettikleri kurallar değildir. Bunları bilmek

için insan olmak yeter. Karmaşık metafizik sistemlerin bünyesinde ortaya çıkmaz. Ancak bu sistemler içerisinde bir yere konur. Spekülatif akıl ile bir kuram olmaya aday olmayacak kadar sadedir ve insan olan herkesin ortak malıdır. Doğal ahlakın ilkelerine sahip olma ve erdemlerine ulaşma imkanı, dindar dinsiz, teist ateist herkes için aynı seviyededir”.[20]s.107

Bilinç ve Toplumsal Bilinç

Bilinç insanın kendisini ve çevresini anlamasını sağlayan zihin süreçlerinin toplamı; bilme, usa vurma, yargılama, anlama gücü ve yeteneğidir. Bu yeteneğin oluşması insanın içinde bulunduğu koşullara bağlıdır.

Toplumsal bilinç ise; toplum yaşamındaki düşünce, sanat, siyaset, hukuk, töre, bilim, din, felsefe gibi kurumları oluşturan bilinç biçimlerinin tümü; toplumsal akıldır. İnsan bilinci içinde yaşadığı toplumun bilincine göre oluşur. Toplumsal bilinç kişinin düşünce yapısını, dolayısıyla da bilinci üzerinde belirleyici konumdadır. Marx bu konuda, toplumda egemen üretim biçiminin, toplumun bilincini ve bu bilinç çerçevesinde de hukuki ve siyasi yapının temelini oluşturduğunu belirtiyor ve “insanların varlığını belirleyen şey, bilinçleri değildir; tam tersine, onların bilincini belirleyen, toplumsal varlıklarıdır”[9]s.25 diyor.

Yaşam koşullarının kazandırdığı deneyim, bilgi ve koşullardaki değişim ve benzeri etkenlerle insanın kendi varlığının anlamını ve toplumdaki yerini kavraması bilinç sığramasını yaratmakta ve giderek toplumsal bilinci sığrama noktasına ulaştırmaya yönelir. Ne var ki bu kolay işleyen süreç olamamaktadır. Bireyin toplumsal bilincin dışında düşünmeye, sistemin kurum ve kurallarını, eleştirel yaklaşımla irdeleyip onları değiştirip dönüştürmeye karşı gösterdiği direnç, toplumsal gelişmeyi erteleyen en önemli etken olmaktadır.

Yabancılaşma

Genel bir tanımlamayla yabancılaşma,“bireyin toplumsal, kültürel ve doğal çevresi üzerindeki kontrolünün azalması olarak tarif edilmektedir.”[19]s.281 Prof. Dr. Ö. Ozankaya da yabancılaşmayı şöyle tanımlıyor. “Belli tarihsel koşullarda insan ve toplum etkinlikleri ürünlerinin (emeğin, paranın, toplumsal ilişki sonuçlarının, insanın özelliklerinin ve yeteneklerinin) bu etkinliklerden bağımsız ve bunlara egemen ya da özlerinde olduklarından değişik biçimde kavranması”[3]

Yabancılaşan birey, sahip olduğu değerlerin bilincinde olmadan, onlara yabancı ve kendini bu değerlerin dışında görmektedir. Toplumsal koşullar, öne sürülüp dayatılan değerler ve bu değerlerin fetişleştirilmesi, baskı, kısıtlamalar, kitle iletişim araçları kanalıyla yaratılan ortam ve benzer etkenlerle düşünme süreçleri üzerinde kurulan hegemonya bireyi toplumsal ilişki ve etkinliklerden

uzaklaştırarak onu yalnızlığa itmekte ve bir anlamda köleleştirmektedir. Ülkemize baktığımızda bu yabancılaşmanın inanılmaz boyutlara ulaştığını görmekteyiz.

Yabancılaşma sadece bireyle sınırlı kalmamaktadır. Genel olarak; siyasetçi ve siyasi iktidarlar, kendini güç odağı olarak gören yapılanmalar, devlet, örgütler, yöneticiler akla gelebilecek tüm yapılanmalar ülkelerine, kurumlarına, ahlaki sorumluluklarına ve insani değerlere yabancılaşmışlardır. Şu anda içine sürüklendiğimiz savaş ve öne sürülen savaş gerekçeleri, insanlar üzerinde uygulanan baskı ve şiddet, güç gösterileri toplum olarak elden kaçırdığımız bağımsızlığın, kendi geleceğimizi özgür olarak kendi irademizle belirleyememenin yarattığı aşağılık kompleksini gizleme çabalarından başka bir anlam taşımamaktadır. Yabancılaşmanın anlamını C. W. Mills: Kendine yabancılaşan toplumun, demokratik toplumun anti tezi olduğunu ileri sürmektedir. Düşünür, böylesi bir toplumda yaşayan insanın durumunu şöyle tanımlamaktadır. “ Toplumunu rasyonalize etme eğiliminin bu zorunlu etkileri nedeniyle, birey 'elinden geleni yapmakla yetinmekten başka bir çare bulamamaktadır. Umutlarını, emellerini ve çalışmalarını içinde bulunduğu ortama göre biçimlendirmekte, bu ortamdan kurtulmakta kullanabileceği hiçbir çıkış yolu bulamamakta; düpedüz, sonunda, kendisi bu koşullara bağlanmaktadır. Birey çalışma saatlerinin dışında kendisine bırakılan zamanı çeşitli oyunlarla, vakit geçirmekle, ' eğlenmekle' geçirmektedir. Üstelik, harcanan bu zamanını nasıl harcayacağı da rasyonalize edilmiş bulunmaktadır. Üretiminden, çalışmasından yabancılaştığı gibi, tüketiminden ve gerçek anlamdaki boş zaman kullanımından da birey yabancılaşmış bulunmaktadır. Bireyin bu uyumlanması ve bunun bireyin küçük yaşam ortamı ve kendisi üzerindeki etkileri onun düşünme şansını, düşünme yeteneğini ve iradesini yitirmiş oluşundan dolayı ortaya çıkmakla da kalmamakta; bireyin bir özgür insan olarak edim ve eylemde bulunma şans ve yeteneğini de etkilemiş olmaktadır. Gerçekten de, bu duruma uyumlanmış bir birey özgürlüğün ve insan aklının nasıl bir değer ifade edebileceğinin bile bilincine varmadan yoksun bırakılmış olmaktadır”. [16]s.262

İnsan ilişkileri içinde etik ve ahlaki değer yargılarının yaşam bulması için özgürlük, özerklik kavramlarıyla amaç-araç ilişkilerinin de üzerinde durmak gerekmektedir. Çok sık kullanılan bu kavramları çoğunluğu düşünürlerin tanımlamasına dayalı olarak açıklamaya çalışacağız:

İnsan ilişkileri içinde etik ve ahlaki değer yargılarının yaşam bulması için özgürlük, özerklik kavramlarıyla amaç-araç ilişkilerinin de üzerinde durmak gerekmektedir. Çok sık kullanılan bu kavramları çoğunluğu düşünürlerin tanımlamasına dayalı olarak açıklamaya çalışacağız:

Kitle Toplumu Ve Kitle Kültürü

O. Hançerlioğlu Felsefe Ansiklopedisi'nde “;

“Toplum: belli bir üretim biçimiyle belirlenen örgütlü insan topluluğu... toplum deyimiyile dile getirilen insan topluluğu, belli bir ekonomik yapıyla belirlenmiş belli üst yapı kurumlarına sahip sosyo ekonomik bir biçimlenmedir” şeklinde tanımlama yapılmaktadır. Birey ve toplumun karşılıklı etkileşimle birbirlerini oluşturduklarını belirten yazar daha sonra Marx ve Engels'den şu alıntıyı yapıyor: “Bireyin (bir kişinin) özgür olarak gelişmesi, toplumun (herkesin) özgür olarak gelişmesinin koşulu olduğu gibi, toplumun özgür olarak gelişmesi de bireyin özgür olarak gelişmesinin koşuludur”[12] demektedir.

Demokratik hak ve özgürlüklerin baskı altında geriletildiği, kamuoyunun demokratik yol ve yöntemlerle oluşmadığı toplumlarda insanlar yönetilmekten çok, değişik yöntemlerle kitleler halinde güdülmek istenmektedir.

Böylesine oluşturulan bir toplumsal yapıyı, Amerika'nın toplumsal yapısına getirdiği ağır eleştirileriyle tanınan ünlü toplum bilimci, C.W. Mills **kitle toplumu** olarak tanımlıyor. Yazar şöyle diyor:

“Karşı durumda, yani kitle toplumunda ise şu temel özellikleri görüyoruz;

- Başkalarının fikir, düşünce ve kanaatlerini dinleyenler pek çok, buna karşılık kendi fikir, düşünce ve kanaatlerini ifade edebilenler pek az; tamamen bir soyutlama ve aslında toplama bireyler yığını durumuna indirgenen kamu, kitle iletim araçlarınınca etkilenip, biçimlendirilmekte;
- Kitle haberleşmesinin örgütlenme biçimi bireylerin anında ve etkinlikle yanıtta bulunmalarına olanak bırakmamakta;
- Kamuoyunun oluşmasından sonra, kamuoyunun kendini realize etmesi için kamunun girişmesi gereken eylemler, bu eylem kanallarını örgütleyen ve kontrolü altında tutan resmi makamlarca ya da iktidar çevrelerince denetlenmekte;
- İktidar kurumları karşısında kitleleşmiş kamunun bağımsızlığı kalmamakta; iktidar kurumlarının ve resmi makamların görevlisi olan kimseler kitle üzerinde açık ya da örtülü yollardan nüfuzda bulunmakta, kişilerin karşılıklı ve özgür tartışma yoluyla kamuoyu yaratabilme özgürlükleri daha oluşmadan önlenmek istendiği ve önlenildiği görülmektedir.”[17]s.425

Mills, kitle toplumunda yaşayan insanlar için şu değerlendirmeleri yapıyor:

“ Farkında olsalar da, olmasalar da, kitle toplumunda yaşayan insanlar kişisel güçlük ve sorunlarının toplumsal sorunlar niteliği taşıdığını göremezler; görseler de, birincisini ikincisinin konumuna getiremezler. Bu tür bir toplumda yaşayan bireyler kendi dar ortamlarındaki kişisel sorunlar ile, sosyal yapının sorunları arasındaki karşılıklı etkileşim ve bağıntılılığı görüp anlayamamaktadırlar. Özgün bir kamu içinde yaşayan bilgili bir birey ise bunları yapabilecek durumdadır. Bilir ki, çoğu kez, kişisel sorunları ve güçlükleri olarak yaşadığı şeyler başkalarının da paylaştığı sorunlar ve güçlüklerdir. Daha da önemlisi, bunların çözümü için her

hangi bir bireyin getirebileceği bir çözüm yeterli olmayacak; bireyi, içinde yaşadığı grupların yapısında kimi zaman ise, toplumun bütününe yapısında değişiklikler yapmak gerekecektir. Kitle toplumundaki insanların sorunları, güçlükleri vardır; fakat çoğu kez bunları anlamını ve temeldeki nedenlerini görüp anlayamamaktadırlar”.[16]s.289

Yazar ahlakla kitle toplumu arasında da şöyle bir bağ kuruyor. “ Üst ahlaksızlık Amerikan toplumundaki seçkinlerin en belirgin özelliğidir. Üst ahlaksızlığın bu denli yaygınlaşması, toplumdan tepki görmemesi ise kitle toplumunu kitle toplumu yapan en önemli özellikler arasına girmiş bulunmaktadır.”[17]s.482

Bu tanımlama ve değerlendirmelerin bizim toplumumuz için de geçerli olduğu görülmektedir. Bu şekilde kontrol altında tutulan halkın davranışları ve kamuoyu, egemenlerin istek ve çıkarları doğrultusunda kolayca oluşturulabilmektedir. (İnsanı nesneleştiren toplum mühendisliği uygulamaları küresel boyutta eyleme konmuştur). Bu da halktan ve emekten yana eylem ve değerlerin toplumda yansıma bulmasında aşılması gereken ciddi sorunlar yaratmaktadır.

Kamu Alanı, Kamu Yararı Ve Kamuoyu

Ö. Ozankaya 'kamu'yu “Topluluk oluşturucu ortak çıkarlar çevresinde oluşan ve üyeleri bu ortak çıkar konusunda karar birliğine ulaşmak için etkileşimde bulunan toplumsal kesim”[3] olarak tanımlıyor.

Kamu kavramından türetilen bu üç kavram üzerinde çok tartışılan, değişik anlamlar yüklenen kavramlardır. 1982 Anayasası, meslek birliklerini kamu yararına kuruluşlar olarak tanımlamaktadır. Bu tanımlamada kamu yararını; devlet; kurumları vesayeti altında alma; örgütler ise, anayasadan destek almak, dolayısıyla güç sahibi olmak şeklinde anlamaktadırlar. Burada hangisinin gerçeğe daha yakın olduğunu anayasanın niteliği belirlemektedir.

Mimarlar Odası, kamu yararı ve toplum yararı karşılaştırması konusunda, Ümit Doğanay'dan görüş istemiş ve bu görüşü yayınlamıştır. Ü. Doğanay makalesinde şu görüşlere yer veriyor.

“Toplum yararı ve kamu yararı arasında anlam bakımından fark vardır. Kamu yararı kurulu düzenin korunmasındaki çıkardır. Kurulu düzen özel mülkiyete dayanıyorsa, bu takdirde “kamu yararı” özel mülkiyetin korunmasındaki çıkar anlamına gelir. Böylece de kamu yararı, bireyin çıkarlarıyla özdeştir. Bu nedenledir ki kamu yararı kavramı özel mülkiyet kadar eskidir. Toplum yararı ise, kurulu düzenin niteliğidir. Ülkede tüm insanların ortak çıkarlarını ifade eder... Bu nedenle özel mülkiyetin salt bireysel olduğu bir ülkede, düzen toplum yararına olmaz. Ama böyle bir düzende kamu yararı gereği sınırlamalar vardır. Şu halde toplum yararı alt yapıyı koruyucu değil, onu oluşturan bir kavramdır”[21]

Kamuoyu, olay ve olgular üzerinde toplumun ortak yargısı anlamındadır. Kamu alanının özelliklerini varsayım olarak; devlet, grup, cemaat vb. güç odaklarının baskı ve yönlendirmesi altında olmayan, iletişim araçlarının yanlış kullanılmadığı, etik ilişkilerin geçerli olduğu, kamuoyunun özgürce oluşturulduğu, eşitlik ve özgürlükler alanı, olarak tanımlayabiliriz. Özgürlük tanımı gibi, ulaşılması zor, ama ulaşılmak istenen bir hedeftir.

Kamu alanı ve kamuoyunun bugün nasıl değerlendirildiğini A. Giddens şöyle tanımlıyor: “Kamu alanı, herkesin ilgilendiği konuların tartışılabilirdiği ve düşüncelerin oluşturulduğu bir kamusal tartışma alanıdır...Kamu alanı azından ilke olarak bireylerin, kamusal bir tartışma için bir forumda yer alan eşitler olarak biraraya gelmeleriyle ortaya çıkmaktadır...Çağcıl toplumlardaki tartışma, kültür sanayiinin ortaya çıkışıyla nefessiz kalmıştır. Kitle iletişim ve eğlence araçlarının gelişimi, kamu alanının büyük ölçüde bir aldatmacaya dönüşmesine yol açmıştır. Ticari çıkarlar kamunun çıkarlarının önüne geçerken politika, parlamento ve iletişim araçlarında sahnelenen bir oyuna dönmüştür. 'Kamuoyu' artık, açık, akılcı tartışmalar yoluyla değil örneğin reklamda olduğu gibi yönlendirme ve denetleme yoluyla oluşmaktadır”. [22]s.402-403

Kamu alanının hukukun üstünlüğü ve demokrasi alanında yaşanan krizden olumsuz etkilendiği, buna karşın, demokratikleşme süreci içinde olumlu etkilenip önem kazandığı bilinmektedir.

Özgürlük

Özgürlük insanlığın en çok değer yüklediği, uğruna ölümü göze aldığı bir kavramdır. Özgürlük, basit bir anlatımla, insanın başkasının vesayet ve baskısında kalmadan kendi iradesiyle karar verme olanağına sahip olmasıdır. Özgürlük bireysel bir ayrıcalık değil, toplumsal yaşam biçimidir. Bireyin özgürleşmesi toplumun özgürleşmesiyle ilgilidir ki bu da doğrudan sistemle ilgili bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. İnsanların özgürlük alanını sisteme egemen ideoloji belirlemektedir. Bu nedenle insanın özgürleşmesinin koşulu, sistemin bağlarından kopma sorunudur.

“Özgürlük, sadece, insanın dilediğini yapabilmesi olanağı olmadığı gibi, kişinin önündeki seçeneklerden birini seçebilme olanağı da değildir. Özgürlük her şeyden önce, gerçekleşebilirliği olan seçeneklerin ortaya konulması, üzerinde tartışılabilmesi ve bundan sonradır ki, bir seçmede bulunma olanağıdır.

Özgürlük sorunu bununla ardında insana ilişkin sorunların geleceğine dair kararların nasıl alınmakta ve kimin tarafından alınmakta olduğu sorunudur”. [16]s.268-269

Irak'a düzenlenen saldırıda en fazla yıpratılan kavram özgürlük olmuştur. Özgürlüğün, bir yandan eylemle kazanılacak bir hak değil egemenin başına bağlı bir şey olduğu, diğer taraftan yağmalamanın özgürlük olduğu öne sürülerek anarşiyle özdeşleştirilip insanlar üzerindeki moral değeri yıkılmak isteniyor.

Medya

Kuramsal olarak yaklaşıldığında medya, toplumu en yaygın şekilde bilgilendiren kurumları işaret etmektedir. Halkı zamanında ve doğru bilgilendirmenin yaratacağı etki ve tepkinin gücü bilindiği için, bu gücü yaratmada çok önemli bir yere sahip olan medyaya 4. güç denmektedir.

Bu kanı ve beklentiler nedeniyle çoğu kez, ülke sorunları üzerinde dile getirilen gerçekleri kamuoyuna duyurmadığı, duyarsız kaldığı için medya sık sık eleştirilir. Bunun gibi sorunlarımızın çözümü yönünde baskı oluşturmak amacıyla görüş ve önerilerimizin medya aracılığıyla kamuoyuna yeterince duyurmadığımızdan yakınırız. Bunların hepsinde gerçek payı bulunmaktadır. Burada medyanın gerçek niteliğinin ne olduğu öne çıkmaktadır. Medyanın, elindeki gücü kötüye kullanmaması için basın ahlak yasası çıkartılmıştır. Ayrıca ilkeli davranılacağı yönünde imza ile güvenceye alınmış ilkeleri ve kurumları bulunmaktadır. Bütün bunlara karşın, küresel boyutta, medyanın neye hizmet ettiğini, bazı alıntılar, çok daha iyi tanımlayacaktır.

Son zamanlarda ismi ülkemizde de sık duyulan Noam Chomsky “Dil ve Sorumluluk” adlı yapıtında şöyle diyor. “ Kapitalist bir toplumda kitle iletişim araçları kapitalist kurumlardır. Bu kuruluşların egemen ekonomik çıkarların ideolojisini yansıtmaması, çok büyük sürpriz olurdu”. [23]s.15

Çalışmamızda görüşlerine çok sık baş vurduğumuz ünlü düşünür C. W. Mills İktidar Seçkinleri yapıtında şunları söylüyor. “ Kitlelerin, kitle haberleşme araçlarıyla yapılan bildirişim ve güdüleme yoluyla işgal edilmesinin yanı sıra, ani ve bilinçsiz şekilde tertiplenmiş gösterilerle de, istendiğinde, kitleler habersizce ve bilmedikleri yönlere itilip sürüklenmeye başlamıştır. Böylece, bu yolla da, insanlar toplumsallaşmadan alıkonularak, atomlara ayrılmış bir toplumda boyun eğmeye alıştırılmış, bağımsız düşünebilme yeteneğinden yoksun bırakılmıştır”. [17]s.130 Önay Sözer Felsefenin ABC’si adlı yapıtının, Evrensellik Yerine Yuvarlaklık (globalleşme) başlıklı bölümünde şöyle diyor.

“ Üçüncü dünya ülkelerine bu arada Türkiye’ye de batıda üretilen televizyon programları düşük fiyatlarla satılabilmekte, uydu yayınları dünyanın her yerinde izlenebilmekte, hükümetler ileri teknolojinin (high tech) büyük alıcıları olarak övünmektedir. Bunun karşılığı televizyon yayınları karşısında edilgen, kayıtsız kitleler oluşmuştur. Politika televizyon programlarının ayrılmaz parçası olmuştur. Savaş, terörizm, politika, televizyon ekranlarında sunulmak üzere hazırlanmaktadır. Evrensel değerler kişisel ve ulusal özelliklerin, giderek

ayrımların genel ilkeler altında uyumlaşmasını gerektirir. Örneğin sanatta ulusal olunmadan evrensel olunamaz vb. Oysa yuvarlaklaşma ayrımları ortadan kaldırmadan onları yaşamımızda etkisiz kılmaktadır. Asla yuvarlak değil, çok ince hesapların yuvarlak gösterdiği bir dünyada yaşıyoruz. Dünyadaki savaşların ve çevre felaketlerinin birbirine benzer görüntüleri karşısında kılımız kıpırdamadan dakikalarca kalıyorsak, bu başka her şeyin de ilerde çekilebilir hale geleceğini kısaca yuvarlaklaşmanın bir son olmadığını gösteriyor. Olayların kendileri değil, olayların tehlikesiz hale getirilmiş görüntüleri”.[24]s.282

Kısaca medya bu gün, toplum mühendisliği yapmakta elindeki olanakları, toplumsal yaşamın her alanında, yabancılaştırmayı daha da yaygınlaştırmakta kullanmaktadır.

Bürokrasi

Bürokrasi genel devletle, devlet memurluğuyla ilgili bir kavram olarak algılanılmakta, hatta bürokrasinin en katı ve yoğun uygulayıcıları olan sermaye sınıfı bile bürokrasiden şikayet etmektedir. Bürokrasinin doğuşu örgütlerin gelişiminde bilginin önemi, örgütlerin yazılı kuralları ve bilgi hafızasının oluşması gereklerine dayanmaktadır. Bürokrasi yetkili idareciler topluluğu ve idare sisteminin, bir otoritenin kullanımının tanımıdır. Bürokrasi bir makamlar hiyerarşisidir, atamayla görevlendirilen insandır, kademeler arasında iletişimi sağlayan, kural ve yönetmeliklere göre davranan, gizli ve açık bilgileri elinde bulunduran insandır. Bürokrat her şeyi kesin kurallar içinde değerlendiren insandır. Bu haliyle bürokrasi oligarşinin de temelinde yer almaktadır .

Bürokratlar, resmi ilişkilerinin dışında, işi bilen insanlar olduklarından, kuruluş ya da şirketlerle ilişkilerde sorunlarla karşılaşan insan ya da kurumlara resmi olmayan kanallarla yardımcı da olurlar.

Teknoloji

Bilim ve teknoloji bir toplumun yaşamında belirleyici bir konuma sahiptir. Bir taraftan yaşam koşulların geliştirip insan ömrünü uzatırken diğer taraftan insanları kitleler halinde yok edilmesi olanaklarını sağlıyor. Bütün meslekler ülkede bilim ve teknoloji geliştirecek politikalara öncelik verilmesini ve kaynak ayrılmasını savunmakta, bu ilgi giderek teknoloji şovenizmine dönüşmektedir. Bir toplumda bilim ve teknoloji üretiminin gelişmesi pek çok değer birlikte var olmasına ve karşılıklı etkileşim gelişmesine bağlı olmaktadır. “Günümüz teknolojisini deyiminin anlamını açıklamak istersek, günümüz toplumundaki yerini bütün boyutlarıyla ele almamız gerekir. Yani, artık yalnızca kullanılan gelişmiş araçların dikkate alınması yeterli değildir, teknolojiyi, günümüz toplumlarındaki sosyal, politik, psikolojik, kültürel ve felsefi boyutlarıyla birlikte düşünmemiz

gerekir. Ancak bu şekilde günümüz teknolojisinin anlamı kavranabilir.”[15]s.78 Teknoloji toplumun değer yargılarını, gelenek ve göreneklerini de köklü değişikliğe uğratmaktadır. Bu nedenle bilim ve teknolojinin gelişmesi sadece bilim insanlarının, teknik kadrolarının bilgi ve iradesine bağlı olmamaktadır. Bu toplumsal bir sorun toplumun karar vermesi daha doğrusu toplumun tüm sınıf ve katmanlarının böyle bir gelişmeyi hedeflemesi gerekmektedir. Gelişmişlik yönünde çok büyük rakamlarla konuşulan ülkemizde kırk yıldan bu yana AR-GE çalışmalarında bir arpa boyundan öte yol alınamadı. Örneğin TÜBİTAK'ın en önemli işlevlerinden biri, bilim ve teknoloji alanındaki değerleri kültürel yapıya yansıtmasıydı, sonuçta toplumun değer yargıları bilim ve teknolojiye karşı baskın duruma geldi. Ş. Ural bizdeki teknoloji algılamasını, tartışma kitapçığı üzerinde görüşlerini belirten bir meslektaşımızın ifadesiyle, çok güzel tanımlamaktadır:

“Kültürel arka planın ihmal edilmesiyle ulaşılabilecek teknolojik seviye, o toplumda her şeyden önce hiç umulmadık olumsuz sonuçlara sebep olabilir. Bu şartlar altında teknolojik imkanlar ve onların günlük yaşantımızda bolca kullandığımız sonuçları, toplumu ve dolayısıyla bireyleri, işin kolayına kaçma, sistemsiz ve disiplinsiz olma, eğlence düşkünü, taklitçi olma gibi alışkanlıklara itebilir”[15]s.73

Bu kısır döngünün kırılabilmesi için öncelikle bilim ve teknoloji kültürünün toplumda yerleşmesini hedeflememiz gerekmektedir.

Vicdan

İnsanın olay ve olgular karşısında sergilediği tutum ve davranışları, etik ve ahlak anlayışı genellikle bir vicdan işi olarak görülmektedir. Kişinin vicdanına göre hareket etmesini, vicdan sahibi olunmasını, vicdanın sesine kulak verilmesini beklemek veya bu doğrultuda çağrıda bulunmak vicdana verilen değeri göstermektedir.

Orhan Hançerlioğlu Felsefe Ansiklopedisi Sözlüğünde vicdanı şöyle tanımlıyor: Vicdan (bulunç), insanın görgü ve bilgileriyle kendini yargılama yetisi. İnsanda doğuştan var olmayan, insanın yaşadığı toplumsal koşullarda oluşan görgü ve bilgisinin sonucudur, bir bilinç olgusudur.[12]

Bedia Akarsu Felsefe Terimleri Sözlüğünde vicdanı 'törel bilinç' olarak Türkçeleştiriyor ve ahlaksal bilinç, iyi ve kötü üzerine bilinç olarak tanımlıyor. Yapılan uzun tanımlamalardan bazıları: - İnsanın ahlak değerleri üzerine dolaysız ve kendiliğinden yargılama yapma gücü. İnsanın kendi davranışlarının ahlakça değerli olup olmadığı üzerine özel bilinç. Bu bilinç yapmayı ya da yapmamayı öğütleyerek, uyararak, suçlayarak, yargılayarak, onaylayarak, ve kınayarak kendine özgü bir biçimde yaşam ve eylemlerimize eşlik ediyor gibidir.- Toplumda kazanılır; insanın toplumsal benliği ile ilgilidir.[2]

İ. Kuçuradi vicdanı, kişinin benimsemeyi istediği, doğallıklarına inandığı genel değer yargılarından, bunların temelindeki kural ve ilkelerden kendini sorumlu duyması olarak açıklamakta ve “Kişinin kendi eylemlerine değer biçmesini izleyen yaşantı ise, 'vicdan' denen bilinç olgusuyla karşılaştığımız “yer”dir. 'Vicdan' sorunu, sorumluluk sorunuyla ilgilidir; ne var ki buradaki sorumluluk, olan bir sorumluluk değil, duyulan belirli bir sorumluluktur: bir grup üyesi olarak kişinin, benimsemiş olması gerektiğini düşündüğü, doğallıklarına inandığı belirli değer yargılarından ve bunların temelindeki kural ve ilkelerden kendini sorumlu duyması.[1]s.154 demektir.

İ. Kuçuradi daha sonra, sorumlu olmanın her zaman kendini sorumlu duymayı beraberinde getirmediği gibi, kendini sorumlu duymanın sorumlu olmayı da gerektirebileceğini ifade ediyor. Kişinin vicdanının kendini gerçekliklerinden sorumlu duyduğu ilkelerin, kuralların niteliğine bağlı olacağı, dolayısıyla bunun etik ilişkiler açısından rastlantısal olabileceğini belirtiyor. Vicdanın oluşumunda toplumsallaşma dönemin önemi üzerinde, kafeste kuş besleyen çocukla, sapanla kuş avlayan çocuğun vicdanının aynı yönde gelişmeyeceğini tartışırken, elektronik postadan bir ileti geldi. İletide, D. Cüceloğlu'nun sapanla kuş avlamak üzerine yayımlanmış bir anısı geldi. Bu anıda, Cüceloğlu; kuş sapanı yaparken, abla diye çağırdığı üvey annesinin kuşlara kıymamasını rica ettiğini, kendinin de bu ricayı kabul etmediğini, daha sonra aradan çok uzun yıllar geçtikten sora ablasını nasıl haklı bulduğu anlatılıyordu. Vicdan konusunda başka bir değerlendirme; “Çoğu kere kişi, temelde kendi çıkarı için yaptığı bir davranışı ahlaki bir mesele haline getirmekte ve arkadaşlarının gözünde itibar kazanmaktadır. Firmalar, zaten vergi dairesinin el koyacağı paraları hayır kurumuna bağışlamak suretiyle toplumsal vicdan sahibi bir firma unvanı kazanırlar”.[5]s.143

Söz Verme

Evrensel boyutta ve değerde bir kavramdır. Değerler kavramı içinde yer alan söz verme veya sözünde durma en çok yıpratılan, kirletilen kavram olmuştur. Bu nedenle, ayrı bir kategori gibi bu kavram üzerinde durmak önem taşımaktadır. Söz verme insanın iradi kararıdır, ahlaki olarak, yerine getirmeyeceği bir konuda onu zorlayacak hiçbir neden bulunmamaktadır. Sözünde durmanın güvenilirlik göstergesi, erdemlik olduğu tartışmasız herkesin kabul ettiği bir gerçektir. Bu nedenledir ki erdem, dürüstlük görüntüsü vermek için bu değerler sonsuz sınırsız boyutlarda kullanılıp çiğnenmektedir. Düşünürlerimizden Nermi Uygur bu konudaki görüşlerini şöyle ifade ediyor.

“ ... Hatta asıl iş söz vermektir diyesim geliyor. Peki öyleyse neden söz vermeyi değersiz bulmuşuz? Öyle sanıyorum ki söz vermeyi kötüye kullanmak yol açmış buna. Her çağda, her ulusta, her çevrede rastlanan, bazen pek bol rastlanan dönemler, söz vermeye beslenen saygıyı azaltmış. Bazılarına göre daha da

azaltacak. Ne var ki söz vermenin değer ölçüğünü döneşlerde aramak yanlış bir iş yapmak olur. Kim sever Şu döneşleri. Döneşin kendisi bile çoğun tiksindir kendisinden.”

“ Söz vermenin bütün ağırlığını taşıyan, düzenleyici gücüdür. Her bireyin, her topluluğun baş ödevi dünyayı yaşanır bir düzeye ulaştırmaktır. Çabalar hep bu amaca yönelmiştir. İşte söz verme hep bu çabaların içinde örölmüştür; bu çabaların çoğu söz vermeden başka bir Şey değildir. Böylelikle insan, yaşama koşullarına kendi dileklerine uygun bir kılık kazandırmaya girişir. Verilen söz bir varoluş yöntemidir. Nasıl var olacağını verdiği sözde belirler insan.”.[25]s.25-26

Yemin (Ant)

Yemin, günlük yaşamda, kişiler arası ilişkilerde, ağız alışkanlığı haline dönmüş bir şekilde, çok sık kullanılan, söylenen ve verilen sözlerin doğruluğunun kanıtı, güven verme aracı, yüceltilen bir değer olarak kullanılmaktadır.

Yemin Tanrı ve kutsal değerler adına verilen sözdür. Evrensel boyutta geçerliği olan bir değerdir. İnanç alanı dışında da kurumsallaşarak hukuk alanına girmiş, gerektiğinde baş vurulan bir doğrulama, kanıtlama, güven sağlama aracı olmuştur. Yeminin geçerliğini, güvenilirliğini ve yüceliğini pekiştirmek için, genellikle, bir tören eşliğinde yerine getirilir, en azından yemin esnasında herkesin ayağa kalkması istenir. En ünlü yemin merasimlerinden biri de parlamentoda yapılan 'Yemin Töreni'dir. Bir başka ünlü yemin, bir memurun memuriyet yaşamına başlarken yaptığı ant içmedir.

Bu gün, her iki kavram söz verme ve yemin, taşıdıkları, daha doğrusu yüklenen anlamın ağırlığına karşı en çok değer kaybeden, değerden düşürölen, kirletilen kavramlardır. Çok büyük oranda verilen sözler ve yeminler anında unutulmaktadır daha da ötesi bu durum doğal karşılanır olmuştur.

Onur-Şeref

Şeref, özellikle son yıllarda çok yinelenen bir kavram oldu.

Arkadaş Sözlük, onur'u şöyle tanımlıyor: kişinin kendi varlığına, kendi kişiliğine karşı beslediği saygı, insanı insan yapan iç değer, şeref ise, onur anlamında ve ayrıca erdem, yüreklilik ve yetenekle elde edilmiş iyi ün, olarak tanımlanmaktadır. O. Hançerlioğlu her iki sözcüğü aynı anlamda alıyor.

Şeref üzerine yapılan vurgu toplumda ahlaki olgunluk ve erdem sahibi kişi görünümü vermek, hem güven yaratmak hem de övünmek için kullanılmaktadır. Bu tanımlamaların dışında şerefe başka anlam yüklenmekte ve onur anlamının dışına çıkartılmaktadır. Montesquieu şerefi, herkesin toplumdaki yerine ve borçlu

olduğu şeye saygı duyması olarak tanımlıyor. Şerif Mardin, onuru, Osmanlı'da kişiler arasında özel onurluluk anlayışına dayanan bir değer olarak tanımlıyor ve 'pir'e (büyüğe, öndere) kul olmanın onursuzluk değil çok aranan bir özellik olan 'vefa' olduğunu söylüyor. Daha sonra insan haklarının gelişmesinin yeni bir onur anlayışı getirdiğini söylüyor ve bunu, “Kişilerin otoritesi üzerine kurulu bir onur anlayışından, kurallar ve yasalar üstüne kurulu bir onur anlayışına geçiş”[26]s.177-178 olarak tanımlıyor.

Barlas Tolan, toplumu sınıf esaslı yerine, statüler hiyerarşisinde ele alan görüşe göre şerefin bu sistemde bir prestije göre belirlendiğini yazıyor ve şu bilgileri veriyor: “Ancak prestij deyimini yerine Weber'in bizzat kullandığı 'şeref' deyimini yeğlemek daha anlamlı olabilir. Başka bir anlatımla, statüyü belirleyen öğeler, bir yaşam biçimi, bir tüketim kalıbı, bir ev seçme, giyinme, evlenme biçimi, en geniş anlamıyla bir eğitim türüdür. Demek ki bir statü durumu, toplumsal 'şerefe' ulaşabilme ölçüsüyle tanımlanmaktadır. Bir statü grubu da, toplumsal 'şerefe' ulaşabilmede eşit şanslara sahip kimselerden oluşmaktadır”.[19]s.267 Bu bilgilerin ışığında, devlet için kurşun sıkan da, kurşun yiyen de şerefli gibi benzetmelerin etik ilkeler ve onurla bağlantısı daha iyi değerlendirilebilir.

Toplumsal Yaşamda Simge Ve Semboller

Simge işaret, jest, tören, ayin, sembol gibi belli değerler ifade eden kalıplaşmış göstergelerdir. Günlük yaşamda yüz yüze etkileşimlerde kullanılan güçlü araçlardır. Simgeler toplulukların, grupların ideolojilerini tanıtır ve pekiştirme yönünde yoğunlukla kullanılmaktadır. Simge ya da sembol karşısında insan hiçbir yorum yapmadan verilenin etkisinde kalmaktadır. Simgeler, bu tür etkileme gücüne sahip olmaları belirli değerlerin korunmasında, birlikte davranışları kolaylaştırmanın yanı sıra, sorgulanması gereken alışkanlıkların ve dogmatik değerlerin yaşatılmasında da araç olarak kullanılmaktadır. Özellikle dil dolayısıyla ifade yetileri kısıtlı kesimlerin yönlendirilmesinde büyük etkiye sahip olmaktadır. Bu amaçla bazı ulusal simgeler yerli yersiz, bu amaca yönelik, her alanda kullanılarak, kitleler baskı altına alınıp şartlandırılarak davranışları yönlendirilmektedir.

Amaç Araç İlişkisi

Makyevelizm: amaçın her türlü aracı haklı kıldığını iddia eden görüştür. Bu görüş pragmatizm ile paralel bir görüştür. Bunlar, bugün, her toplumda Makyevelizm diye adlandırılan, amaçın **her türlü aracı haklı kıldığı görüşüdür**; Pragmatizm veya fayda etiğiyle yakın ilişki içindedir.

Kant'ın katı ahlakçı bir yaklaşımla “ **hiçbir şekil amaç aracı haklı çıkarmaz**” kuramıdır.

Bunların biri gerektiğinde, ötekisi ise asla anlamındadır.

“ Amaç aracı haklı çıkarır mı ? Kimileri bunun insanın hayatı boyunca karşısına çıkacak en önemli soru olduğunu söyler. Güçlü bir biçimde alkışladığımız ya da mahkum ettiğimiz bazı davranış biçimleri, bu soruya vereceğimiz yanıtlar temelinde doğru ya da yanlış olarak sınıflandırılırlar.”[5]s.168

Bu konuda çerçevesi çizilmiş görüş ve öneriler sunulamaz. Bununla birlikte üyenin **kirli araç** kullanmaması gerektiği yönünde önemli açılımlar getirilebilir. Amaçlar ve çıkarlar doğrultusunda verilmesi gereken kararlar bazı haklılaştırma ve gerekçelerle etik ve ahlak sınırları içinde yorumlamak doğru olabilir mi? Yahut bu tür davranışların 'taktik' gereği olarak algılanmaları beklenebilir mi?

Tutum ve davranışlarımızda, en azından, insan onurunu zedelememeye özen gösterme ilke olarak yaşama geçirmeye çalışılabilir. Ayrıca ilişkilerde kirli araç kullananlara karşı hoş görülme davranmama, (her zaman savunulup yaşama geçirilemeyen eleştiri özeleştirisi bunun bir parçasıdır) yaşama geçirilemez mi.? Değerler bölümünde de dile getirdiğimiz gibi, Irak'a yapılan saldırı burjuva ahlakının bütün iki yüzünü gözler önüne sermektedir.

Amerika'nın Irak'a saldırısını dünya kamuoyuna özgürlük, barış, demokrasi getirmeyi amaçlayan bir hareket olarak tanıtmaya çalışması, insanlığı kitle imha silahlarının tehdidinden korumayı hedeflediğini açıklaması, amaç uğruna her türlü aracın kullanılmasının çarpıcı örnekleridir.

Etik, Ahlak ve Meslek İlkeleri

III. BÖLÜM

Toplumsal Koşullarımız

Bu açıklamalardan sonra içinde yaşadığımız, bizi kuşatan, yöneten, ilişkilerimizi yönlendiren tutum, davranış ve karar süreçlerimize dayanak yaptığımız ilke ve değerlerin oluşmasında, toplumsallaşma sürecimizde belirleyici etken olan yaşam ortamına yakından bakmak kaçınılmaz bir zorunluluktur. Örgütler amaçlarına ulaşmak için insan yaşamının koşullarını, bu koşulların niteliklerini göz önünde bulundurmaya zorundadırlar. Nasıl bir ortamda, ne yapılmak istendiği, var olan koşullarda nasıl bir sonuç alınabileceği, beklenen sonucu elde etmek için ortamda ne gibi düzenlemelerin yapılması gerektiği, emeklerin boşa gitmemesi için, açıkça görülebilmelidir.

Mühendis ve mimarlar yaşadıkları toplumdan kopuk, kendilerine has bir ortamda bağımsız yaşayan bir kesim değildir. Toplumda yaşanan tüm olumlu ve olumsuz gelişmeler, onları da doğrudan, birebir etkilemektedir. Mesleklerinin dışında sahip oldukları kimlikleriyle de çevreleriyle yoğun toplumsal kültürel vb ilişkileri olan toplumun üyeleridir. Ayrıca varlık nedenleri, doğayı, insanlık yararına değiştirmek için üretimi nicel nitel olarak geliştirmektir ki, bu da insanlar arası ilişkilerin anlam ve boyutunu daha da artırmaktadır.

Doğan Cüceloğlu'nun bir yazısından, aşağıda, aktardığımız bilgiler mühendisliğin toplumsal konumunu ve geleceğini açıkça ortaya koyuyor.

“Prof . W. G. Vicenti, yapılan mühendislik keşiflerinin ve teknolojik hamlelerin, belirli bir sosyal ve politik ortam içinde oluştuğunu ve bu ortamı anlamadan yapılan keşiflerin anlaşılamayacağını söyledi. Ona göre mühendislik sosyal bir girişimdir ve tesadüflere bağlı olarak değil, iyi düzenlenmiş sosyal koşullar altında canlanıp ürün veren ağaca benzer.

Pensilvanya Üniversitesinde bilim ve sosyoloji okutan Prof. T. P. Hughes, çağımızdaki mühendislerin çok kısıtlı bir çerçevede içinde, tek boyutlu olarak kendi mesleklerini gördükleri ve geniş kapsamlı tarihsel ve sosyolojik bir bakış tarzının anlaşılmasının zamanının geldiğini belirtiyor. Mühendislik tarihi şimdiye kadar, keşif yapan kişilerin katalogu olarak anlaşılırdı ve onların resimlerini ve yaptıkları keşifleri sıralamakla görev yerine getirilmiş olurdu. **Bilim sosyolojisi** gerçeğin çok farklı olduğunu göstermekte, her insan davranışının toplum, kültür ve siyasetle sıkı sıkıya ilişki içinde olduğunu ortaya koymaktadır. Teknolojik keşfe bir süreç olarak bakan dar açıdan kurtulup, olayların bir birini etkilediği tümücü açıdan bakmanın zamanı geldi. Tarihin belirli devrelerinde önemli teknolojik adımlar atan, daha sonra teknolojik yönden duraklayan ulusların durumları yakından incelendiğinde, **teknolojik keşiflerin, esasında sosyal bir süreç olduğu** açıkça

görülür”.[27]

Bu şekilde kapsamlı işleve sahip meslek elamanlarının, hizmet sunacakları toplumun özellikleri, kültürü, alışkanlıkları, toplumsal bireysel ilişkilerin düzeyi, bilim ve teknoloji karşısındaki tutumu, bilinç düzeyi, toplumsal siyasal yaklaşımı nedir? Bu yapıya hamasi ve duygusal yaklaşımların dışında, toplumun geleceği açısından, gerçekçi yaklaşımlarla bakmak gerekmektedir.

TODAI eğitim elemanlarınca verilen, Kamuda Çağdaş Yönetim ve Uygulama Seminerinde dağıtılan “Türk İnsanın Psiko- Sosyal ve Kültürel Genel Özellikleri” başlıklı bilgi formu toplumda geçerli değer yargılarını şöyle açıklıyor: (İçinde yorum ve açıklamaları da içeren bu metin ana başlıklarıyla ve özetlenerek sunulmaktadır.)

- İnsanımız, kahramanlıklarıyla, savaşlarıyla, destanlarıyla, menkıbeleriyle ve efsaneleriyle öğünür.
- Kuralcı, şekilci, gösterişçi. Biçimsel ve törensel şeylere önem verir, fakiri bile lüks, gösteriş ve şöhret yarışındadır.
- Oyuna ve eğlenceye düşkündür. Tatillerinde bile zamanını oyun oynayarak geçirir. Boş zamanlarını kahvelerde geçirir, ne sohbet eder ne de kitap okur.
- Hemşehricidir, düğün törenlerine bağlıdır, borç alıp şatafatlı düğün yapar.
- Muhafazakardır, gelenekçi, milliyetçidir.
- Dedikoduyu sever, dedikodu yayınları çok izlenir. Kavgacıdır kavgayı ve çatışmayı sever. Torpil yaygındır, torpilsiz (adamsız) iş yapılmaz.
- Güvensizlik hakimdir, devlet vatandaşa, amir memura, işveren işçiye güvenmez. Onun için her şey mevzuatta önerilmiştir.
- Okumayı fazla sevmez, dünyada en az okuyan milletlerden biridir. Çalışkan değildir, zaman öldürmeyi sever.
- Söz namustur der ama pek fazla tutmaz, söz verir sözünde durmaz. Özellikle randevusuna sadık değildir.”15 dakikalık gecikme Türk Standardı” denir. Toplantılar saat 14'te denir, ama saat 14'ten sonra gelinmeye başlanır ve toplantı 14.30'da başlar.
- Israrcı ve yemincidir, her sözün başı yemindir, yemine inanılır, inandırmak için yemin edilir inanmak için yemin ettirilir.
- Her şeyi bilir, her işi yapar. “Ben yaparım ağabey” der, ”Her şeyi yaparım ağabey” der ama doğru dürüst bir iş yapmaz.
- Herkes kendini Başbakan görür. “Başbakan olsam bir ayda Türkiye'yi düzeltirim” der. Ama kendi işini iyi bilmez iyi yapmaz.
- Birey olarak çekingen, grup olarak cesurdur. Tek kişi tepki göstermez ama 3-5 kişi ordu gibidir.
- ”Asker milletiz” der üniformadan hoşlanır.

- Namus kutsaldır, fakat namus dürüst davranış demek değildir. Namus cinsellikle ilgilidir.
 - Kıskançtır. Amir memurunu, üst astını kıskanır; büyükten küçüğe, arkadaştan eşe kıskançlık her alanda kendini gösterir.
 - Kendine has bir trafik kültürü vardır. Kendi kuralını kendi yaratır.
 - Sporu sever spor yapmaz. Büyük takım tutmayı büyüklük sayar.
 - Komşuluk ilişkilerinde sohbetler genelde haremlik- selamlıktır.
- Hazırladığımız taslak metnin tartışma toplantılarında, bu tanımlamalar traji-komik bir hava yarattı. Bu tablo, katılımcıları hem üzdü hem de güldürdü.

Doç. Dr. Osman Özsoy, Genar Araştırma Kuruluşunun çalışmalarına dayalı olarak hazırladığı Türkiye'de Seçmen Davranışları ve Etkin Propaganda adlı araştırmasında, ülkenin genel eğitim-kültür düzeyi hakkında açıklayıcı bilgiler vermektedir.

Yazar, istatistiklere göre Türkiye'de ortalama eğitim düzeyinin 4 yıl olduğunu belirttiikten sonra şu bilgileri veriyor:“Bir çocuğun 6 yaşında okula başladığı kabul edildiğinde, Türkiye'nin ortak akıl yaşı (6 yaşın üzerine ilave edilecek 4 yıllık eğitim ortalaması ile) en fazla 10 yaşa karşılık gelmektedir. Gelişmiş ülkelerde ise bu yaş en az 18 olarak görülmektedir.

Bu ne anlama gelmektedir?

10 yaşındaki çocuğun aldığı eğitim, genel sağlık yapısı ve zihinsel melekelerine göre genel zeka düzeyi ve olayları algılama, kavrama ve değerlendirme biçimi ne kadar ise, ülkemizdeki kamuoyunun toplumsal konulardaki duyarlılığı ve ülkemizdeki bireylerin hak ve özgürlüklerine sahip çıkma konusundaki genel yaklaşım düzeyleri ancak o ölçekte dir demektir.

Eğitim göstergeleri böylesine gelişmemiş olan bir toplumda çeşitli konulardaki toplumsal duyarlılığın tatmin edici düzeyde olmasını beklemek mümkün olmaz”[28]s.190

(Araştırmada toplum diğer, laik, kemalist, liberal, demokrat, sosyal demokrat, milliyetçi, muhafazakar, islamcı, sosyalist, dindar, hiç biri, sağcı, solcu, halkçı olarak 15 kategoride toplamıyor).

Yazar , siyasal duruş ve Türkiye'nin gittiği noktanın değerlendirilmesi, şu bulguları veriyor:[28]s.91-92-93

Kategorilere dahil insanlara sorulan sorular ve yanıtların yüzde oranları: (yüzde rakamları, kategoriler ait görüşlerin en az ve en yüksek oranlarını göstermektedir) Özgürlükler açısından,

Etik, Ahlak ve Meslek İlkeleri

Türkiye giderek özgürlükçü hale geliyor düşüncesinde olan % 11,4- %27
(burada en aykırı değer sağcı % 66,7 oranında olumlu görüş belirtiyor)
Türkiye giderek daha da baskıcı hale geliyor: % 71,6-%88,6

Hoşgörü açısından;

Türk halkı daha da hoşgörülü hale geliyor; % 13,3- %29,3
(Sağcı bu konuda % 0 hoşgörülü oluşu, % 100 hoşgörüsüzlüğün olduğunu belirtiyor).

Türk halkı giderek daha da tahammülsüz hale geliyor; % 70,7- 86,7

Halkın değerleri açısından;

Türk devleti giderek halkına ve değerlerine sahip çıkıyor; % 3,6- % 12,7
" " " halkını ve değerlerini umursamıyor; % 87,3- % 96,4

Ekonomik Açıdan;

Türkiye giderek ekonomik açıdan iyileşiyor; % 4,4- % 15,3
" " " olarak daha kötüleşiyor; % 84,7- % 95,6

Ankette “ bir seçmen olarak, oyunuzu kullanırken bir siyasetçide aradığımız özellikler nelerdir?” sorusuna; Türkiye’de seçmenlerin, % 80.3 gibi büyük çoğunluğu dürüstlüğe önem verdiğini belirtmekte ve etik açıdan önemli olan şu görüşleri öne sürmektedir; “Bu verilerde dikkati çeken en önemli özellik ise, dürüstlüğün bir meziyet ve her insanda bulunması gereken asgari bir özellik olması gerekirken, ülkemizde ise; adeta bir Hint kumaşı gibi dürüst bir insanın da ender bulunabileceği inancı, herkeste bulunması gereken bu asgari özelliği açık arayla birinci sıraya yükseltmiş bulunmaktadır”.[28]s.118-119 Buna karşın tablolar incelendiğinde seçmenlerin en az % 60 oranında dürüst olduğunu ileri sürdükleri partilerin, yolsuzluk dedikodularına en çok bulaşmış yöneticilerin bulunduğu partiler olduğu görülmektedir.

Toplumsal araştırmalarıyla ünlü, toplum bilimci Mübeccel B. Kıray, 12 Eylül darbesinin nasıl yönlendirildiğini, darbe sonrası değerlerin nasıl çarpıtıldığını, özet olarak, şöyle tanımlıyor.

“Değerler değişiyor diye kapitalizmin yapay değerleri ortaya sürüldü; bu yaklaşımla değişim, değerler, yapısal değerler fikri çarpıtıldı. Bu sosyal yapı, düşünce ve değerleri ortadan kaldırdı. Ekonomistler bu fikrin peşine takılıp gittiler. Toplumsal ilişkilerin anonim yapısı göz ardı edilerek, sorunların kişisel bazda, ağabey-abla-baba ilişkileri içinde çözülmesinin kanunsuzluğu getirdiği, mafyalaşma bu yöntemin doğal sonucudur. Yazar, Özal döneminde başlayan bu gelişmelerin daha sonra devlet politikasına dönüştüğünü ve devam ettiğini Türkiye’nin durduğunu söylemektedir”.[29]s.212-213

Bilim insanlarımız toplumsal yapımızın genel özelliklerini böyle tanımlıyor.

Bu erozyonda kişilik ve bilinç düzeyi anlamında sık karşılaşılan bir örnek, imza olayıdır. İmza bir kimsenin kendi yaptığının somut göstergesidir. Bireyin o alana

yönelik teknik ve bilimsel bilgilere sahip olduğunu, aldığı eğitim, kültür ve etik değerlere uygunluğunun kabulüdür. Çok önemli görevlerde bulunanlar dahi, okumadan imzaladım, savunmasına sığınabilmektedir.

Bunların dışında herkes, her gün toplumsal yaşamda açıkça ortaya konan, ahlaki sorgulATICI, pek çok kötü örnekle karşılaşmaktadır. Bu gün Türkiye'de olağan karşılanan, aslında her biri birer toplumsal ayıp olan, davranışlardan örnekler:

- Parlatmentonun, yasama organının, Anayasa Komisyonu Başkanı, yargıya güvenmediğini, bu nedenle milletvekili dokunulmazlığının kaldırılmasını doğru bulmadığını söylüyor. Buna karşın, toplumsal vicdanı rahatsız eden ve kaldırılması talep edilen bir çok yasa yürürlükte tutulmaktadır.

- Yasal boşluklar nedeni öne sürülerek, hortumcular olarak adlandırılanların, çaldığı paralar geri alnamamakta, halktan çalınan paraların yarattığı açıklar, dolaylı yollarla, her seferinde, halka ödettilmektedir.

- Bilgi birikimi, deneyim ve bunlara dayalı emek değer yitirmiş yerini feodal ilişki ve siyasi yandaşlık gibi kişilik ifade etmeyen yargılara bırakmıştır. Yönetimlerin kadro ve kademeleri bu nitelikteki insanlara ayrılan kamu alanları olmuştur.

- Vergi adaletinde, az kazananın çok, çok kazananın az vergi alma siyasi-ekonomik hedef halini almıştır. Devlet, kazancı vergilendirme yerine dolaylı vergi almayı tercih etmektedir.

- Türkiye uzun zamandan beri yüksek enflasyon ortamında yaşamaktadır. Enflasyonun insana etkisi üzerine, Elias Canetti, paranın insan için güven kaynağı olduğunu, ona duyulan güvenin kendine duyduğu güvenle özdeşleştiğini belirtmekte; enflasyon ortamında her insanın para gibi değer kaybettiğini şöyle anlatmaktadır; “aynı zamanda her bir kişi, insan olarak değer yitirir. Her neyse ya da her ne idiyse, her zaman istediği milyon gibi bir hiçtir. Herkesin milyonu vardır ve herkes bir hiçtir”. [30]s.184

- İnsanın böyle hiçleşmesi siyasi iktidarların tutumuna da yansımakta, insanlar hiç yerine konmaktadır. Enflasyonun düştüğü gerekçesiyle ücretler, neredeyse donduran devlet kendi yetki alanlarında yaptığı zamların oranını her seferinde % 20'nin altına düşürmemektedir. Bu bağlamda akla takılan bir soru, bu günkü ekonomik koşullarda kamu çalışanlarının ve asgari ücretlilerin ücretleri hangi etik ve ahlaki değer yargıları içinde belirlenmektedir? Diğer bir deyişle, yaşanan koşul ve şartlarda belirlenen ücretler hangi etik ve ahlaki değerlerin geçerli kılınmasına hizmet etmektedir?

- Güven ortamının yok olması özel koruyuculuğu kurumsallaştırmış, kendine toplum üstü değer atfeden kişiler güvenlik ordusu çemberi içinde gezer olmuşlardır. Bu ortamda kiralık katillik te bir sektör haline dönüşmüştür.

- İşkence yaptıkları kesinleşen ve tutuksuz yargılanan emniyet mensupları, devletten aylık aldıkları halde, adreslerinde bulunamadığı gerekçesiyle

mahkemeye getirilemiyor ve bu gerekçe adreslerinde bulunamadılar şeklinde kabul ediliyor.

• Bu tür örnekler, okur yazar olmayanlar tarafından dahi, alabildiğine çoğaltılabilir, Buna karşılık değerleri koruyucu nitelikte örnekler bulma bu kadar kolay olmayacaktır. Özellikle televizyonların sözde, yarışma ve eğlence programları kültürel yozlaşmanın boyutlarını ortaya koymaktadır. Bu programlarda neyin doğru ve yanlış olduğu, hangi konuda nasıl düşünülmesi gerektiği, giyim kuşamdan, zamanın nasıl değerlendirilmesine kadar her şey insana modanın kodlarıyla aktarılıp beyinler şartlandırılıyor, kültür emperyalizminin tüm argümanları küreselleşmenin erdemi olarak yabancılaşmanın boyutlarına her gün yenileri ekleniyor. Televizyonlarda gösterilen filmlerde ve dizilerde temel öge şiddet. Bu yayınlarda, adaletin yerine getirilmesi insanların vahşice yok edilmesine dayandırılarak şiddet olağan bir durum olarak yansıtılıyor. Evrensel boyutta geçerli olan bu anlayış insanları, şiddete kanıksatarak, şiddeti dolayısıyla silaha dayalı savaşı meşrulaştırma amacını taşımaktadır.

Türkiye, tarihin köprüsü üzerinde dillerin, dinlerin, değişik kültürlerin karşılıklı etkileşimiyle olgunlaşıp, zenginleştiği tarihi-kültürel bir mirasa sahiptir. Bu kültürel zenginliğe karşın egemen ideoloji tek dilli, tek dinli, Türk ve İslam olmanın gerek ve yeter şart olduğu kültürel bir yapı oluşturulmak istemekte ve toplumsal bilinç ve değerler bu ideoloji doğrultusunda yerleştirilmeye çalışılmaktadır. Yine bu amaçla, gelenek görenek adı altında bazı tabu, alışkanlık ve feodal davranışlar töre olarak korunmaktadır.

Ülkemizde kamu hizmetine girme, bu hizmette ilerleyip yükselme, üst görevlere getirilme, yasa gereği liyakat esaslarına göre yapılmak zorundadır. Yaşanan koşullarda ise yasa yerini, kişilerin siyasi, ideolojik kimlik, mevki, makam ve egemen güç odaklarına yakınlık esaslarına dayalı keyfi uygulamaya bırakmıştır. İşin kötüsü bu uygulamaların birer onurlandırma olarak kabul edilmesidir.

Etik ve ahlak anlayışına ait haberler, basında, artık üzerinde fazla durulmayan, olağan küçük haberler niteliğine büründü; bir iki küçük (!)örnek;

“Ş. E.'ye gözaltında tecavüz davasının sanıklarından Derik ilçe Jandarma Karakolu Komutanı Musa Çitil'in dosyası kabarık. Çitil bir başka tecavüz ve işkence davasının da sanığı çıktı...İşkenceyle ilgili suç duyurularının önüne Memurin Muhakematı hakkındaki kanun engeli çıktı. Derik Cumhuriyet Savcılığı dosyayı iki yıl sonra 4 Mayıs 1995 günü görevsizlik kararıyla ilçe idare kuruluna gönderdi. Kurulda , 13 Eylül 1995 tarihinde delil yetersizliğinden men-i muhakeme kararı verdi. Karar Danıştay'da onaylanınca iç hukuk yolları tükendi”. (10 Ekim 2003, Radikal Gazetesi)

“Türk Ceza Yasası Alt Komisyonu, resmi belgede sahtecilik suçunu yeniden tanımladı, Sahteciliğe 'yaşamsal önlem' indirimi. Komisyon tasarıya eklediği madde ile belgede sahtecilik suçunun kişinin yaşamı ve sağlığı açısından ağır ve acil bir gereksinimi karşılamak için işlenmesi durumunda, verilecek ceza indirimi yapılabileceği gibi hiç ceza da verilemeyebilecek” (21 Şubat 2004, Cumhuriyet gazetesi)

“Haklı rüşvet, suç olmaktan çıkıyor. Kamudaki ihalelerde yolsuzluğun önlenmesi amacıyla Türk Ceza Kanunu'nda (TCK) kapsamlı bir düzenleme yapıldı...Düzenlemede 'haklı gerekçeyle verilen rüşvet' suç olmaktan çıkartıldı.” (3 Mart 2004 Hürriyet Gazetesi)

“Etik sözü tedirgin etti. AKP, kamu görevlileri için etik kurul kurulmasını öngören yasa tasarısında etik sözcüğünü tedirgin edici bulduğu için aynı anlama gelen Türkçe bir sözcük kullanılması istenirken kavramın içeriğinin de mutlaka tanımlanmasının gerektiğine dikkat çekildi” (4 Mart 2004. Hürriyet Gazetesi)

Bunların tamamlayıcısı niteliğinde, popüler tanımıyla küresel boyutta, insanların bir yandan özgürlük alanları daraltılırken bir yandan da çeşitli iletişim araçlarıyla insanlara yapay değerlerle yüklü sanal bir dünya sunulmaktadır. Öylesi bir ortamda ahlaki değerlerle birlikte ahlaki olgunluk yıpranmaktadır. Otoriteye boyun eğme temelinde gelişerek alışkanlık yaratan ahlak anlayışı insanın kimlik, kişilik ve öz saygısını törpülemekte, onu edilgen bir konuma iterek kolayca güdülenir hale gelmesi hedeflenmektedir.

Toplumsal gerçeklerimizden kesitler, üzerinde etik fidanının yeşerip boy vermesini istediğimiz toprağın örtüsü bu.

Etik, Ahlak ve Meslek İlkeleri

IV. BÖLÜM

Meslek Etiği Ve Mesleki Davranış İlkeleri

Yaşanan olumsuzlukların toplumda doygunluk noktasına ulaşip bıkkınlık yarattığı görülmektedir. Yaratılan bu bıkkınlık karşısında “**temiz toplum**” talebi, toplumun bütün sınıf ve katmanlarında, bir özlem olarak dile getirilmektedir. Böylesi bir ortam ve ruh hali içinde de, etik-ahlak, meslek etiği ve mesleki davranış ilkeleri gibi kavramlar temiz toplumun kapısını açacak sihirli birer anahtar gibi görülmektedir. Bu nedenledir ki her şeyin başına ya da sonuna bir etik sözcüğü eklenmekte, meslek etiği hazırlama çalışmaları bir tutku halinde, ülke genelinde yaygınlaşmaktadır.

Bu tür değerlendirmelerde, toplumsal boyutta, gözden kaçırılan olgu bozulmanın aşağıdan yukarı doğru, yani toplumun alt katmanlarından başlayarak yukarı doğru gelişen bir süreçte olmadığıdır. Karşıt olarak bu yapı, sisteme egemen güçlerin ekonomik çıkarlarına ve bu yolda hegemonya kurma tutkularına dayalı olarak, yukarıda, toplumun üst katmanlarında oluşmaya başlamış ve yine aynı çıkar ilişkileri çerçevesinde, toplumun tabanına doğru yayılarak sistemin niteliğini oluşturmuştur.

Bu bozulma içinde, değerler, değer yargıları doğrudan doğruya toplumun egemen sınıfının değer yargılarıdır. Toplumda ekonomik gücü elinde tutanlar, düşünce üretimini de tekellerinde bulundurmaktadır. Bu gün nelerin iyi ya da kötü kabul edilmesi gerektiğini, ülke gündemini ve kamuoyunu ellerindeki güçlü araçlarla belirlemektedirler. Ayrıca bu güç kendi çıkar ve değerlerini kamu yararı, kamu görüşü vb. değer ifade eden kavramları kullanarak büyük oranda, topluma kabul ettirmektedirler.

Bu ortamda sorunların gerçek boyutları karşısında, meslek etiği ve mesleki davranış ilkelerinin etkisini tartışmak için bazı sorulara yanıt bulmak gerekmektedir.

Örneğin:

• **Türkiye'de, bugün, sorunsuz hiçbir alan bulunmamaktadır. Sorunların altından kalkabilecek ekonomik ve siyasal yapı, toplumsal sorunlar karşısında çaresiz kalmıştır. Bu durumda toplumsal sorunları gözden kaçırıp, bireysel temelde ele alarak çözüm yolları aramak gerçekçi bir yöntem olabilir mi?**

• Açıklamaya çalıştığımız gerçeklikler altında ortaya çıkan bunalımlar, böyle meslek etikleri uygulamalarıyla, üniversitelere konan etik dersleriyle çözülebilecek yalın kat, basit yöntemlerle üstesinden gelinecek sorunlar mıdır?

• **Etik ve ahlak soyut kavramlardır, bunlar ancak insan ilişkilerinde**

somutlaşırlar. Burada söz konusu olan etik değerlere uymayan ilişkiler, ekonomik temele dayalı ilişkilere. Böylesi bir tabana dayalı sorunlar, insanların iyi niyet ve ahlaki davranışlarıyla, aşağıdan yukarı doğru çözülebilir mi?

• Bireyleri ahlaki normlara uymaya çağırarak ya da zorlayarak, bireysel temelde, toplumu sağlıklı bir yapıya dönüştürmeyi düşünmek, etiğe, siyasi erk misyonu yüklemiş olmuyor mu?

• **Bu gerçeklikler karşısında, toplumsal boyuta ulaşan sorunları, bireysel düzeyde çözmeye uğraşmak, ünlü benzetmede olduğu gibi, bataklığı kurutmak yerine sivri sinekleri tek tek yok etmeye yönelme türü bir çaba olmayacak mıdır?**

• Aynı şekilde, böyle bir yaklaşım ahlakın bireysel değil toplumsal nitelikli yapısını gözden geçirip bilim dışına düşmek anlamına gelmez mi?

• **Bunlara karşın, meslek etiği ve mesleki davranış ilkeleri gereksiz midir? Ya da, karşıt olarak, meslek etiği ve mesleki davranış ilkeleri ne tür ilişkiler temelinde işlevseldir?**

• Bu alanlarda sorumluluk sadece üyeye mi aittir, örgütlerin sorumluluğu norm hazırlama ve bunları uygulamayı denetlemekle sınırlı mı olmalıdır?

Sorunların, çözümsüz, olarak ortada bırakılması ya da yüzeysel önlemler alınması, bu sorunların giderek artmasına neden olmuyor mu?

Son yıllarda, on binlerce insanın yaşamına mal olan felaketler, meslek etiği üzerinde yoğun tartışmalara neden oldu, Konya'da çöken Zümrüt apartmanının altında pek çok insanın kalması dikkatleri yeniden meslek etiğine çevirdi. Bu tür olayların bir daha yaşanmaması için sistemin aklına gelen en uygun çözüm yolu “ibret-i alem için” şartlanmışlığının ötesine geçemiyor. Ülke sorunlarına kestirmeden çare bulan “pratik” çözümcülerin “birkaç kişiyi sallandıracaksın bak bir daha olur mu?” yaklaşımı anlayışlar toplumun her kesiminde seslendiriliyor. Bu toz duman içinde, sorunun asıl yaratıcılarını bırakıp bunların kullandığı araçlarla uğraşmak pek çok insanı “**günah keçisi**” olma ve “**kim vurduya gitme**” tehlikesiyle karşı karşıya bırakmaktadır. Bu anlayış, asıl suçluları kamuoyundan gizlemeyi amaçlar.

Bu indirgemeci, yüzeysel ve popülist yaklaşımlar sorunların gerçek boyutlarda ele alınmasını da engellemiş olmaktadır.

Konuya daha geniş bir açıdan bakabilmek için, meslek etiğini, meslek ve meslek sahibi, bileşenleriyle birlikte ele almak daha iyi olacaktır.

Meslek Ve Meslek İnsanı

Kısa bir tanımlamayla meslek, bilime, yöneme ve eğitime dayalı ilkeleri olan, seçilmiş, uğraştır. Mühendislik, mimarlık da, bu tanım içinde, bilim dallarına göre sınıflandırmaya dayalı, yoğunlaştırılmış sistematik bir eğitim sürecini anlatmaktadır. Doğanın nesnel yasalarının bilgisi temelinde oluşan meslekler, bilim ve teknolojideki gelişmelere paralel olarak çeşitlenip toplumsal yaşamda yer almaktadırlar. Meslek edinme süreci, mesleğe ait gerekli bilgi aktarımının ötesinde, insanın bilimsel düşünce yeteneğinin, özerk kişilik ve kimlik yapısının gelişmesine, ileri düzeyde toplumsallaşmasına, ahlaki olgunluğa erişmesine de önemli katkılar sağlamaktadır.

Bu gelişim sürecinde, pratikle düşüncenin karşılıklı etkileşimi yöntemler, kurallar ve ilkeler de üretmektedir. Üretilen bu değerler meslek alanlarından çıkarak yaşama yansımakta, toplumun kültürü, dili, düşüncesi, kültür değerleri içinde yer alarak gelişim ve dönüşümün itici gücü olmaktadır.

Toplumumuzda mesleğe verilen önem “meslek altın bileziktir” özdeyişiyle, yine aynı şekilde, meslek sahibi olma “koldaki altın bilezik” benzetmesiyle anlatılmaktadır. Meslek toplumsallaşmış, bir değer ifade eden kavramdır. Yüklenilen bu değer meslek sahibine, tüm ilişkilerinde daha özenli davranma sorumluluğu getirmektedir.

Bu kazanımlar meslek sahibi insanı, içinde bulunduğu, çevrenin etkisi dışına çıkartmamaktadır.

Meslek Etiği

Toplumda deprem, sel, yapıların hiçbir dış etki olmaksızın çökmesi, gibi can ve mal kaybına neden olan yıkımlar, büyük, tepkiyle karşılanmaktadır. Bu yıkımların nedeni bilim ve tekniğin gereklerinin yerine getirilmemesinden kaynaklandığı için de, doğal olarak, ilgili meslek mensupları da tepkileri üzerlerine çekmektedir. Bu tepkisel ortamda, meslek etikleri de, olumsuzlukları önleyici ve caydırıcı nitelikte, etkili bir araç olarak gündeme getirilmektedir.

Bu çerçevede meslek etiği kavramı geniş anlamda, her değeri etikle özdeşleştirilerek kullanılmaktadır.

Bu genelleme altında;

- İnsanlar arası ilişkilerde tutum, davranış ve karar süreçlerini yönlendiren ilke ve değerler;
- Töre, gelenek, görenek ve yerleşik alışkanlıklar,
- İnsanlığın, tarihi süreçte yaşam pratiğinden çıkardığı, insana has, everensel

boyutta kabul gören değerler,

- Bilime, bilgiye ve teknolojiye dayalı değerler, İrdelenip sorgulamadan etikle özdeşleştirilmektedir.

Bu konuların kuramsal tartışmasına girmeden, olay ve olgularla ortaya çıkan olumsuzlukların meslek ahlakı adı altında genellenmesine ayrıca genel anlamda etik veya ahlak alanında değerlendirilmesi gereken konuların da meslek ahlakı kapsamına indirgenmesi üzerinde görüşlerimizi sunacağız.

Meslek etiğiyle tanımlanmak istenen; bilimin nesnel yasa ve kurallarına uyulması, meslek edinme sürecinde kazanılan bilim, bilgi ve teknolojiye dayalı değer ve özelliklerin yaşam alanında uygulanmaya konulma yol ve yöntemlerin bütünüdür. Mesleklerin oluşum, gelişim ve değişim sürecinde, pratiğe dayalı, mesleğin düzen içinde yürümesini sağlayan ilkeler yaratılmaktadır. Bu sistematik içinde mesleğin etiği değil mesleğin ilkelerinden söz etmek daha doğru olacaktır.

Aslında meslek etiğinden öte, bilimi değer dışı sayan genel anlayışın, toplumun değerler sistemindeki alt üst oluşun sonucudur. Bu çerçevede meslek etiği kapsamında değerlendirilmek istenen olaylar, meslek etiği boyutlarını aşan, ivedi çözüm bulunması gereken toplumsal sorunlardır, Etik açıdan değerlendirilmeleri, meslek etiğinden de öte, toplumsal boyutta genel etik ve ahlak anlayışı içinde yapılmak zorundadır. Bu toplumsal sorunlar meslek etiği içinde, dar kapsamda ele alınıp toplumsal boyutunun göz ardı edilmesine neden olmamaktadır. Bu açıdan yaklaşarak, konuyu bilim ve ilke açısından, iki düzlemde irdelemeye çalışacağız. Bilimsel açıdan baktığımızda, mesleki uygulamalar, bilimin nesnel yasalarına ve bunlardan çıkarılan kurallara dayanmaktadır. Oluşturulan bu yasa ve kuralların, yaratılması, ortadan kaldırılması ve değiştirilmesi insanın istek, güç ve iradesinin dışındadır. Bilimsel veriler her türlü toplumsal kuraldan bağımsız olarak, herkes için aynı sonucu veren, belli bir içeriğe sahiptir. Meslek insanı karşılaştığı sorunları değerlendirip, kavraması, bütünü oluşturan parçaların arasındaki ilişkiyi tanınması ve elindeki verilerin gereklerine uyması kaçınılmazdır. Bilimin genel geçerli ve kesin niteliğinden dolayı tercih edilecek seçenekleri bulunmamaktadır. Bu nedenlerle mesleğin temel verileri bilimsel değerlerdir. Bu nedenle, bilimin, yasa ve kurallarının uygulanmasında ahlaki bir tercih söz konusu olamaz. Çünkü, uygulamanın yaratacağı sonuç önceden bilinmektedir. Bilimsel verilere karşı gelen insan yaptığı işin bilincindedir. Kötü eyleminin sonucunda elde ettiği kazanımlardan hoşnuttur. Eylemi ahlak dışı, kendisi ahlaki bütünlük ve olgunluktan yoksun bir insandır.

Böylesi olaylar meslek etiğini çiğneme düzeyine indirgenecek olgular niteliğinde olmayıp, doğrudan doğruya topluma karşı işlenen suç niteliğindedir. Ayrıca, bugün çok kullanılan anlatımla, 'organize suç' niteliği taşıyan bu olaylarda yer alan pek çok insandan, seçmeci bir yaklaşımla birilerini sorgulamak, diğerlerini bu

sorgulamanın dışında bırakmak meslek etiğiyle ne oranda bağdaşabilir? Bu tür olayları topluma karşı işlenen suçlar kapsamında, hukuk kuralları içinde değerlendirmek gerekmektedir. Doğanın nesnel yasalarına karşı, bu yasaların bilgisine varan insanın sahip olduğu bilimsel gerçeklere duyarsızlığı felaketleri yeniden üretmektedir.

Konuyu meslek ilkeleri açısından ele aldığımızda; sorun tarihi toplumsal süreçte yaratılıp, pratikle doğrulanmış meslek ilkelerinin toplumda geçerli değerler haline dönüşmesinin sağlanmasıdır. Bu değerlerin, uygulaması kişi veya grup otoritesine dayalı, norm ya da kurallar haline dönüştürülmesi, değer zedeleyici, tartışmalara neden olacaktır. Bu değerlere karşı, sistemin ekonomik temele dayalı olarak ürettiği ideolojik değerler, ya da grupların çıkarlarına dayalı kurallar, farklı etik kategoriler vb. farklı anlayışlardan kaynaklanan tartışmaların giderek hukuki sorunlara dönüşme olasılığı, beklenen iyileştirmeler yerine yeni sorunların ortaya çıkmasına neden olabilecektir.

Ana hatlarıyla ifade etmek gerekirse;

Depremlerde yıkımın ana nedenlerinden biri olan arazi seçimleri, benzer bir yıkım nedeni olan dere yataklarının yerleşime açılması en bilinen örneklerdir. Bu alanlarda yapılaşma sürecinde, kararlarda payı olanlar, denetim görevini yerine getirmeyen kişi ve kurumlar, denetim mekanizmalarını ticari bir araca dönüştürmek isteyen ya da çıkar uğruna denetimleri engelleyenler, yapıp ettiklerinde hangi ahlaki değerlere sığınabilirler?

Sağlamlığı belirlenmeyen zemine inşaat yapılmayacağı, dayanım ve dayanıklılığı belirlenmemiş bir beton malzemesi kullanılmayacağı etik değil bilimsel bir değerdir. Aynı şekilde her yıl, yüz binlerce insan, trafik kazalarında ölmekte ya da sakat kalmaktadır. Örneğin trafik alanında araç sollama, bir virajın nasıl dönülmesi gerektiği vb gibi pratikle doğrulanmış bir çok kural öğretilmektedir. Buradaki öğretilen kurallar da seçeneksizdir. Örneğin bir viraja ister hızlı ister yavaş girebilirsin, yada önünü görmediğin yerde araç sollayabilirsin gibi yanlış ya da doğru yapabilirsin gibi seçenekler sunulmamaktadır.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, yaşanan bu tür ahlak dışı olaylar etik değerlerdeki bozulmadan kaynaklanmamaktadır. Etik ve ahlaki değerlerdeki bozulma bu tür olayların önlememesinin sonucudur. Bu derece kirletilmiş bir ortamda, bu ortamdan çıkarı olanlar, bunların yaygın propagandayla topluma sundukları yeni değer anlayışları etik değerlerin gerçekleşmesi önünde büyük engeller oluşturmaktadır. Bu nedenle, bu kirli ortamın varlığında, içinde bulunduğumuz toplumsal bunalımlara meslek etiği temelinden, dar kategorik sınırlar içinde kalarak çözüm aramak sorunların temeline inme yerine etrafında gezinmekten öte bir şey sağlamayacaktır.

Mesleki Davranış İlkeleri

Meslek etiği veya mesleki davranış ilkelerinden beklenen sonuçları ana hatlarıyla şöyle sıralayabiliriz:

Bu ilkeler mesleki hizmetlerle sınırlı tutulmaktadır;

- Üyelerin topluma, hizmet sunduğu kişilere, mesleğe, meslektaşına karşı dürüst ve adil davranması,
- Neyin ahlaki, neyin doğru olduğuna karar vermede kolaylık sağlamak,
- Üyelerin yanlış davranışlarını önlemek,
- Üyelerin, toplumda yaygınlaşan yolsuzluklardan uzak durmalarını sağlamak,
- Meslek yaşamını ilkelere bağlı kalarak sürdüren üyeleri desteklemek,
- Bu uygulamaların yaratacağı olumlu sonuçların giderek toplumda ahlakın egemen kılınmasına katkı koymasına; beklenmektedir.

Ayrıca mesleki davranış ilkelerinin yaptırım olanaklarıyla güçlendirilip caydırıcı bir nitelik kazanması da beklenmektedir.

Üyeler de bu beklenti içerisindeyler. Meslek alanlarında uyacakları kuralların ya da ilkelerin bir an önce belirlenip uygulamaya konmasını istemektedirler. Hatta hiç zaman kaybedilmeden, başka ülkelerden birinin, bize uyabilecek, etik kodlarını alıp kullanmayı bile önermektedirler.

Bu yaklaşımda konunun, toplumsal bağ ve ilişkileri üzerinde durulmaya gerek görülmeden sadece meslek içi ilişkiler boyutunda ele alındığı görülmektedir.

Etik anlayışı, ya da etik ilişkiler toplumsal yaşamın bir fonksiyonudur. Dolayısıyla etik anlayışı toplumu değil, toplum etik anlayışını belirlemektedir. Bu nedenle, sadece mesleki davranış ilkelerini düzenleyerek toplumsal yozlaşmayı önlemek mümkün olmaz.

Komisyonumuz; konuyu meslek alanlarıyla sınırlamadan, toplumsal boyutuyla ele almak istemektedir. Bu açıdan etik ve ahlakın genel niteliklerine, yeniden bakmak yararlı olacaktır.

- Bu değerler insanlar arası ilişkilerde, uygulamada ortaya çıkarlar
- Bireysel değil toplumsal değerlerdir,
- Toplumların kültürü, tarihi, sosyal, siyasi ve ekonomik özellikleriyle doğrudan bağlantı içindedirler, değerlendirmelerde bu bağlantılar göz ardı edilmemelidir, Konuya üye açısından bakacak olursak;
- Üye içinde yaşadığı çevreyle sürekli ilişki ve etkileşim içindedir.
- Üyenin etik değerler çerçevesinde karar verebilmesi için; özerk olması, bir otoritenin , siyasi, ekonomik, kültürel vb., baskısı altında bulunmaması, olgu ve

olaylar karşısında seçeneksiz kalmaması, doğru bilgilenme olanaklarına sahip olması gerekmektedir.

Mesleki davranış ilkelerinin sadece meslek alanlarıyla sınırlı tutulmasının yeterli olmayacağını örneklemek için; iş ilişkilerinde ve iş yaşamında fevkalade davranışlar sergileyen bir üyenin evde karısı ve çocuklarına iyi davranmaması, benzer durumda çevresinde sorunlar yaratması, meslek etiği dışında tutulması gereken bir olay olmamalıdır. Bu nedenle bir insanın ahlaki bütünlüğe sahip olması gerekmektedir.

Konuya örgüt açısında baktığımızda; örgüt, mesleki davranış ilkeleri olarak düzenlediği kural veya normlar aracılığıyla üyesini etkilemek, tutum, davranışlarını yönlendirmek istemektedir.

Yönlendirilmek istenen üyeyi, üst düzeyde eğitilmiş, bilgi ve mesleğin değerleriyle donatılmış, değerlendirmesi, kavrama yeteneğine, özerk bir kimliğe sahip insan olarak değerlendirmek gerekmektedir. Bu kuramsal ya da varsayımsal tanımlama pek çok nedenle bozulmuş olsa bile, meslek sahibi bir insan bu yönde kişiliğini geliştirme potansiyel gücünü içinde taşımaktadır.

Ayrıca, demokratik örgütler, ilkesel açıdan, üyenin sahip olması gereken nitelikleri; verilenle yetinmeyen, araştıran, sorgulayan, değerlendiren, bulgularından senteze varma, eleştiri ve özeleştiri yapma yetenekleri vb, kimlik ve kişiliği gelişmiş bir insan olarak tanımlamaktadırlar.

Buna karşın böyle tanımlanan bir insandan, eline verilen normlara uyan, hiyerarşik iş bölümünde oluşan otoritelere bağlı, edilgen, yaderk tutum ve davranışlar beklenmektedir.

u durumda iki şeyin altının çizilmesi gerekmektedir. Bunlardan biri; normlara veya belirlenmiş ilkelere bakarak verilen karar ezbere bir karar olacak, doğru ve yanlışlığı rastlantıya bağlı kalacaktır.

İkincisi, normlara göre karar verme insanın bilme, değerlendirme, kavrama, kendini geliştirme, özerkleşme kısaca insani değerlerini geliştirmenin önünde engeller oluşturacaktır.

Bunlara paralel olarak, davranışlarına esas alacağı normların hazırlanıp eline verilmesini isteyen üye de, yargılama gücünü yitirmiş edilgen tavırdan yana bir tutum benimseyerek aynı yanılgıya düşmektedir.

Mesleki davranış ilkelerinin bu değerlendirmelerin dışında kaldığı, daha çok gruplanmış talimatname niteliğinde olduğu görülmektedir. Bu kural anlayışının

genel etik değerlerle çelişen yönlerini şöyle sıralayabiliriz:

- Toplumun sosyo-ekonomik-politik-kültürel yapı ve etmenlerin, egemen ideoloji ve benzeri yönlerden gelen baskıların insanların tutum ve davranışları üzerindeki etkisi göz önüne alınmamaktadır.
- Bu görmezden geliş, etiğin toplumsal niteliğini bireysel davranışlara indirgemekte dolayısıyla çözümün bireyselde aranması yanılığını pekiştirmektedir.
- Toplumsal boyutta, kirlenici odaklara dokunmadan, bu kirli ortamda ahlakın bireysel davranışlarla yerleşebileceği yanılığın düşünülmemektedir.
- Bireylerin, toplumda korumasız, sindirilmiş, her taraftan kuşatılıp yalnızlığa itilmiş durumda olduğu, bu kuşatılmışlık altında bireylerin kararlarında özgür ve özerk davranmasının engellendiği gözden kaçırılmaktadır..
- Etik değerlere kategorik yaklaşılmakta, bu da sorunun bütünselliğini, kategoriler arasındaki diyalektik ilişkiyi koparmaktadır.
- Bu ortamda, üyeyi disipline etmeye yönelik davranış kuralları hazırlamak, sivil toplumcu bir anlayışla, sistemin kişiyi izlemede boş bıraktığı alanları doldurmaya yardımcı olma anlamına gelebilecektir.
- Sorunların çözümüne yaklaşım sistemin yaklaşımıyla paralellik göstermektedir. Yıllardan beri uygulamalarda hiçbir olumlu sonuç alınmamasına karşın, suçu önlemede ısrarla cezaların ağırlaştırılması savunulmaktadır. Toplumsal kültürel gelişmeye ivme kazandıracak sosyal, siyasal, ekonomik, hukuki vb. yapıların demokratikleştirilmesi gündeme alınmamaktadır.
- Davranış ilkeleri üyeyi sorumlu görme esasına dayanmakta, üyenin sisteme karşı sahip olduğu demokratik gücü olan örgüt denetleyici konumda kalmaktadır. Bu değerlendirmelerden sonra Türkiye'deki etik çalışmalarını ve diğer ülkelere ait etik kodları yahut davranış ilkelerindeki yaklaşımlarla Türkiye'deki durumu ve bu alanda gördüğümüz çelişkileri aktarmaya çalışacağız.

Meslek Etiği Çalışmaları

Meslek etiği alanında hem sistemin savunucuları, hem muhalifleri ayrımsız olarak etik çalışmaları yapmaktadırlar. Her kesimin amacı toplumdaki yozlaşma ve ahlaki çöküntüyü önlemeye yöneliktir. Örneğin toplumun en varsıllarının örgütüyle, giderek daha da yoksullaşan bir kesimin örgütü aynı çaba içinde görülmektedir. Acaba, bu iki örgütün, başka bir deyişle toplumun özgürlük talebi olmayan her şeye kadir kesiminin temsilcileriyle, her türlü sıkıntıyı yaşayan kesiminin temsilcilerinin soruna yaklaşımları ne kadar farklıdır? Yanıt olarak her kesimin kendi çıkarı doğrultusunda görüş ve öneri getirebileceği öne sürülebilir. Buna karşın, meslek etikleri anlayışındaki temel yaklaşıma göre insanların suç işlemlerini önleyerek toplumda düzenin sağlanması beklenmektedir. Bu indirgemeci yaklaşım dışında sistemle olan, sistemden kaynaklanan sorunlar

gündeme gelmemektedir.

Önümüzde bir çalışma örneği var. ARI Düşünce ve Toplumsal Gelişim Derneği, **Ahlaki yeniden yapılanma ve toplam ahlaka doğru** başlığında bir çalışma yapmıştır. (Prof. Dr. C. Can Ataklı, Temmuz 1999). Çalışmanın içeriği: 1- ahlak ve ahlak felsefesi, 2- Meslek ahlakı ve sosyal sorumluluk, 3- siyasal ahlak, 4- Toplam ahlak yönetimi,

Çalışmaya verilen bu ad etik ve ahlak tanımlamalarını geçersiz kılarcasına, etik ve ahlakı yeniden yapılandırıp sömürünün yeni biçimi olan “toplam kalite yönetimine” atıf yapılarak, ahlakın da benzer bir sömürü aracına dönüştürülmesine yol açmaktadır. Böylesi bir yaklaşım, yaratılan yapay ve tarih dışı değerlere dayalı, sınırları belirlenmiş bir ahlak sisteminde, toplumu şekillendirme anlayışını yansıtıyor. Böyle bir ad altında sunulan 'toplam ahlak' çalışmasının, kapitalizmin fayda ahlakını topluma içselleştirme çabasından başka bir anlam taşımadığı kanısındayız. Aynı şekilde tek boyutlu, 'toplam ahlak' faşizm için de geçerli bir ahlak anlayışı olabilecektir.

Basında yer alan küçük bir haber: “TBMM AB Uyum Komisyonu, 'Kamu Görevlileri Etik Kurulu kurulması ve bazı yasalarda değişiklik yapılmasına ilişkin yasa tasarısı' hakkındaki raporunu tamamlayarak Anayasa Komisyonuna gönderdi” (Cumhuriyet, 05. 02. 2004)

Bunun dışında, ülke koşullarında yaptığımız alıntılarla, ahlaki yeniden yapılanma ve toplam ahlak(!), meslek etikleri için de bir gösterge niteliği taşımaktadır. Söz konusu tasarılar yasaladıktan sonra, büyük bir olasılıkla, hazırlanmış olan meslek etiklerinin bu yasalarla uyumlu hale getirilmesi, hükümet tarafından yayınlanacak bir genelgeyle yeni meslek etiği süreci başlayacaktır. Herhalde bu yasalar ülkemizin demokratikleşmesi ve AB'ye giriş yönünde önemli bir eksikliği giderecek ve ahlaki yeniden yapılanma yönünde atılmış önemli (!) bir adım olacaktır.

Bu alanda, yürürlükte olan, en etkili yasa, kurul ve ilkeler basın alanında bulunmaktadır. Bu örnek, etiğin tarihi toplumsal niteliğini göz ardı ederek, onu normlardan, kurallardan ibaret sayıp insanların bu norm ve kurallara uymalarıyla toplumda ahlakın geçerli kılınamayacağıının bir göstergesidir.

Gelişmiş ülkelerin meslek etikleri incelendiğinde, genel olarak, iş yaşamının düzenlenmesi, iş ilişkilerinde dikkat edilmesi gereken hususlar, örgüt otoritesi ve çevre sorunları üzerinde durulmaktadır. Bu nitelikleriyle, sistemin işlemesine yardımcı olma isteği her aşamada hissedilmektedir.

Meslek etiklerini incelediğimiz ülkelerin koşullarıyla, Türkiye'nin koşulları

arasında farklılıklar bulunmaktadır. Bu nedenle meslek etikleri arasında bir paralellik kurma, ya da benzerlik arama pek sağlıklı olmayacaktır.

Bu ülkelerdeki mühendislerin gelir dağılımından aldıkları pay, gelişmişlik düzeyleri, hak arama olanakları bizlerle kıyaslanmayacak kadar iyidir. O ülkelerde yaşayan mühendislerin serbest dolaşım hakkı işsizlik riskini azaltmakta, bizlerinkini daha da artırmaktadır. Dolayısıyla bu ülkelerdeki mühendisler sistemle daha uyumlu bir konumda bulunmaktadırlar. Bu nedenlerle hazırladıkları etik ilkeler, bu gün buldukları konumu ve sistemlerin korumaya yönelik olmaktadır. Örgüte vurgu da bu bağlamda yapılmaktadır. Türkiye'de ise mühendislerin çok büyük bir çoğunluğunun çıkarları bu sistemle çelişmektedir.

Bu ülkelerin meslek etik kodlarında önemli bir nokta da örgüte yapılan vurgudur. Dikkatli bakıldığında, örgüte, etik kodları yaşama geçirecek, otoriteye sahip bir araç olarak bakıldığı görülecektir.

Bütün meslek etiklerinde çevrenin korunması etik kapsamına alınmaktadır. Örneğin gelir dağılımındaki adaletsizlik, açlıktan ölümler, savaş, işkence, gelişmemişlik gibi sorunlar, etik kapsamında, çevre sorunları olarak kabul edilmemektedir. Pek çok sorunu dışlayarak çevreye karşı gösterilen bu duyarlılığın üzerinde durmak gerekmektedir. Örneğin popülist bir siyasetçi ya da bir iş adamı çevreyi sektör olarak ele alabilir. Ama etik düzeyinde ele almak gündeme geldiğinde böyle bir indirgeme yapılmamalıdır. Bu irdelemeyi yaparken, öncelikle çevrenin korunmasına karşı olmadığımızı, sağlıklı bir çevrede yaşam hakkını yürekten savunduğumuzu, yanlış anlaşılmaya meydan vermemek için, belirtelim. Çevre burada bir sektör olarak ele alınmakta ve kanımızca “korunması gereken bir meta” olarak görülmektedir. Ayrıca, popülist bir yaklaşım olarak çevreyi savunmanın savaşa karşı çıkmak gibi sakıncalı bir yaklaşım olmadığı gibi, moda deyimle, yükselen bir değer olduğu göz önüne alınırsa etik savunusuna artı bir değer de katabilir. Çevreyi ayrı bir sektör olarak görmenin sakıncası, evreni bir bütün olarak değil, parçalı algılamaya ve sorunların bütünlük içinde ele alınmasını engelleyen katkı koymasındır. Çevreyi, yukarıda belirttiğimiz ve daha pek çok uzanımları olan bir boyutta korumak ahlaki bir görevdir. Parçacı yaklaşım bütünsel anlayışın toplumsallaşmasını yani insan düşüncesine, dili ve bilincine yerleşmesini önlemeye neden olmaktadır.

Meslek Etiği-Mesleki Davranış İlkelerini Etik Anlayışıyla Karşılaştırma

Bu değerlendirmeyi ana başlıklar halinde şöyle sıralayabiliriz. Meslek etikleri daha önce de belirttiğimiz gibi yukardan aşağı bozulan ilişkileri ve değerlerin aşağıdan yukarı doğru, birey üzerinden gidilerek düzeltilebileceği düşüncesine dayanmaktadır. Bu nedenle toplumsal yapı ve egemen ideolojinin çizdiği çerçevenin dışına çıkma olasılığı bulunmamaktadır.

Hazırlanacak mesleki davranış ilkeleri veya meslek normları, doğal olarak, var olan sistemin hukuk anlayışı ve değer yargılarına karşı çıkmayacak bu yönüyle haklılaştırıcı konuma düşecektir.

Etik, tarihi ve toplumsal bir süreç olarak;

- Genel anlamıyla, bireyselle karşı toplumsalı, dogmaya karşı bilimi, bağımlılığa karşı özgürlüğü, ayrımcılığa karşı eşitliği vb. savunmayı gerektirir.

- Meslek etiği otoriteye ve yasaya saygıyı gerektirir, sistemin sınırlarının dışına çıkmayı, sisteme karşı eylemi norma dönüştürmeyi öneremez; bunlara karşı etik, tarihi süreçte insan düşünce ve pratiğiyle doğruladığı değerleri, insanlığın gelişmesi yönünde kısıtlamadan uygulamaya koymayı önerir.

Etik ilkeler eylemi insanlığın gelişme pratiğiyle boyutlandırır, meslek etiği yasa ve sistemin değerleriyle sınırlandırır. Etik ihlallerine karşı en etkili yaptırım gücü toplumsal tepkidir. Bu günkü koşullarda, ulusal ve evrensel boyutta insanlar sindirilmiş ve tepkisiz konuma getirilmiş olsalar bile, bu sindirilmişlik tepki koyma potansiyelini yok edemez.

Buna karşın, türetilen etik kategoriler sistemin yasa ve normlarına bağlıdır, dolayısıyla bu potansiyeli harekete geçirmeyi hedefleyemez. Karşıt olarak, edilgen tutum nedeniyle daha da körletme, yok etme tehlikesini taşımaktadır. Meslek normlarının duygusal yönden bağlayıcılığı vardır. Her meslek grubu veya her kesim, tutum, davranış, karar süreçleri ve eylemlerinde, aidiyet duygusuyla bağlı olduğu kendi topluluğunun, referans değerleriyle hareket etmeye yönelecektir. Sonuçta, küresel ideolojinin toplumu, küçük yerel lokmalara bölme çabasına paralel bir şekilde toplum, değerler ve etik kategorilerin parçalı bohçasına dönüşecektir. Özetlemek gerekirse, kategorilerle oluşturulan bu parçalı yapı, toplumda genel etik anlayışa temel olan ilkeleri, tarihi ve toplumsal olarak gelişen değerler bütünü zedeleyerek, insani değerlerin çiğnenmesine karşı olma olasılığı bulunan toplumsal tepkileri büyük oranda zayıflatma tehlikesini taşımaktadır.

Böyle bir gelişimin ip uçları, daha meslek etikleri oluşmadan. EMEK platformu eylemlerinde görülmeye başlandı. EMEK platformu bileşenlerinin gündemine gelen eylemler (hepsi de emekçilerin çıkarına olmasına karşın) karşısında değişik tutumlar sergilenildi. Eylemler her defasında değişik sayıda örgütlerin katılımıyla gerçekleşti.

Etiğe kategorik yaklaşımın yarattığı başka bir sakınca da, kapitalizmin yarattığı yapay değerlerin meslek etikleri içinde yer almakta ve faydacı etik kodlarının toplumda içselleştirilip benimsetilmesine aracılık etmesidir.

Meslek etikleri, ya da mesleki davranış ilkeleri konusunda başka bir olumsuzluk ta; üyelerin, olaylar karşısında tutum ve davranış belirlemek için mesleki davranış ilkelerine gereksinim duyduklarını açıkça ifade etmeleri ve bu yönde beklentide

olmalarıdır. İlk bakışta bu beklenti üye duyarlığı gibi görünse bile, aslında, yüksek eğitilmiş bir kesimin ahlaki olgunluğa ermedeki zayıflığının, iradesine dayanarak karar verme gücünü kendinde bulmadığının bir göstergesidir.

Etik ve ahlaki değerlerin toplumda yerleşip gelişmesi ve bu değerlerin korunması, özerk, sorunların bilincinde, ahlaki olgunluğa erişmiş insanların nicel-nitel yetenek çabasına bağlı bulunmaktadır. Bunun için de bireyin, kişinin, üyenin, hangi temelde ele alırsak alalım, bu insanların güdülenmeyen, özerk, gelişmiş bir kişiliğe ve iradesine sahip olmasıdır. Üyelerdeki bu beklenti edilgen bir kişiliği benimsemeye yönelmedir.

Meslek Etiği Üzerine Değerlendirmeler

Konunun güncelleşmesi üzerine, meslek etikleriyle ilgili sorunları tartışmak amacıyla Türkiye Felsefe Kurumu 1996 yılında bir seminer düzenlemiştir. Seminerde sunulan bildirileri 2000 yılında, Etik ve Meslek Etikleri adı altında kitaplaştırmıştır.

Geçtiğimiz yıl, 10-17 Ağustos 2003 tarihinde İstanbul'da toplanan XXI. Dünya Felsefe Kongresi de, meslek etiklerini tartışma konusu olarak gündemine almıştır. Bu iki bilimsel toplantıda meslek etiklerine nasıl yaklaşıldığını alıntılarla sunmak istiyoruz

Harun Tepe, Etik ve Meslek Etikleri adlı kitabın giriş bölümünde; Yüz yılın son çeyreğinde etik sözcüğünün daha sık kullanıldığını, çağımızda yaşanan, sıkça karşılaşılan kimi belirtilerin kavramın 21 yy.da da sıkça kullanılacağına işaret ettikten sonra geleceğe yönelik şu görüşlere yer veriyor.

“ Yine de her şeyin beklentilerin tam tersine bir gelişme göstermesi, gelecek yüzyılda etik değerlere bu günkü de aratacak derecede yüz çevrilmesi olasılığı da yok değil. Böyle bir olasılığın gerçekleşmesinin doğuracağı sorunların, bugün yaşanan etik sorunlardan daha derin ve kapsamlı olacağı da muhakkak. Yapabilme gücü arttıkça, hem bu gücün kullanımından doğabilecek etik sorunların, hem de bu sorunlardan etkilenebilecek insanların sayısının artacağını, en azından artabileceğini söylemek kehanet olmasa gerek. Çağımızda teknolojinin eriştiği düzey, sağladığı çeşitli yaşam kolaylıkları yanında, insanlığın ve tüm canlıların geleceğine ilişkin kaygıların da nedeni oluyor”. [31]s.1-2

Yazar daha sonra meslek etikleri sayısının hızla arttığını, aslında bu çalışmaların etik olarak adlandırılmalarının pek de uygun olmadığını, bunların meslek ilkeleri olduğunu belirttikten sonra şu görüşe yer veriyor.

“ Bu nedenle kişi-kişi ilişkisinde ya da kişinin bir insan durumuyla ilişkisinde yaşanan etik sorunların, meslekten mesleğe tümüyle değişmesinin söz konusu

olamayacağı, bu sorunların - ama tek tek yaşanan durumların değil!- bir çok durumda benzerlik taşıyacağı, taşıdığı da açıktır”.[31]s.1-2

Aynı Sempozyumda, konuları değerlendiren, İ. Kuçuradi, üzerinde konuştuğu her bölümün sonunda, şu soruyu yönetiyor, daha doğru bir ifadeyle her seferinde sorunun altını bir kez daha çiziyor: “ Doğa bilimcilerinin ve tıp doktorlarının araştırmalarını yaparken ve mesleklerini icra ederken karşılaştıkları etik sorunlar, insan etkinliklerinin diğer alanlarında ve genel olarak yaşamda karşılaşılan etik-değer sorunlarından tekliklerinde farklıdır ama tür olarak da farklı sorunlar mıdır? Yoksa bu sorunlar, bu sorunlarla ussal olarak doğrulanabilir bir biçimde ve belirli bir durumda kişinin ne yapması gerektiğine karar vermek için, ilgili bilimsel disiplinin bilgisini de gerektiren aynı türden etik sorunlar mıdır?”[31]s.3

Ahmet İnam çağımız insanının sorunlarını pragmatik düzeyde çözmeye çalıştığını söylüyor.

“ 'Etik kodlar' arıyor, kendine. Meslek odaları, doktorlar, mühendisler, iş adamları böyle kurallara acil olarak ihtiyaç duyuyorlar. İçine düştükleri durumlarda yaptıklarını yargılayacak kurallar olsun istiyorlar”.[8]s.65

Ahmet İnam aynı makalenin, ahlak durumu ve bileşenleri bölümünde, “ bir takım kurallar yazılı hale getirilirse, ahlakın oluşturulabileceği düşünülüyor. Hukukla ilişkimizde de bu sorunun bir yanını görüyoruz. Hukuk kurallarını çıkarlarımız doğrultusunda eğip, bükme istiyoruz. Kuralları 'delmek' kaçamak noktaları bulmada ' hile ahlakı' 'kurnazlık ahlakı', 'hinlik ahlakı' geliştiriyoruz. Şöyle bir bakınca insanın 'ahlak çoktan elimizden gitmiş de haberimiz yok' diyesi geliyor”.[8]s.68

XXI. Dünya Felsefe Kongresi'nde meslek etikleri ile ilgili şu değerlendirme yapıyor; “Meslek etikleri konusunda asıl üzerinde durulması ve aydınlatılması gereken sorun şudur: Bir kimse, bilim adamı, hekim, eczacı, hukukçu vb. olarak mesleğini yaparken, karşılaştığı belirli bir etik sorunu, mesleğine ait hazır normların ortak gereklilik kalıplarıyla sınırlamadan aydınlatılabilmelidir. Bu ise, ancak insanı sorgulayıcı bir bakışla mümkün olabilir”.[32]s.16

İ. Kuçuradi, Kongre sonrası kendisiyle yapılan söyleşide meslek etiği konusunda şunları söylüyor;

“Bir meslek etikleri patlaması yaşıyoruz. Ama burada da bir tehlike görüyorum: çok defa değer yargılarına karşı başka değer yargılarıyla karşı çıkılıyor. Bu da çıkmaz bir yol. Değer yargılarıyla uğraşacak olsak, bunu başka değer yargılarıyla değil, felsefi değer bilgisiyle yapmak uygun olur. Adaletsizlik yeni bir olgu değildir, ancak yüzü değişti. Kongre sırasında Klaus Leisinger'le yapılan bir söyleşi sırasında, onun verdiği çarpıcı bir bilgiyi bir dergi başlık yaptı: **'Büyükbaş hayvana 800, Afrikalı çocuğa 20 Euro!'**. Terorizm ise, yaygınlaşmaya başladığı

günlerde, adaletsizlikle savaşılan umutsuzların seçtiği (yanlış) bir yoldu. Ama bugün terörizm, ne olursa olsun istenileni yaptırmayı denemenin yolu haline dönüştü...Asıl sorun, etiğin hala normlardan ibaret sayılmasıdır. Yerli yersiz, bazen de gereksiz meslek etikleri geliştirme modası bunun bir göstergesi. Ne var ki, insanları normlara göre davranmaya zorlayabilirsiniz- hukuk bunun peşinde ve bir noktaya kadar işe yarıyor- ama değerleri koruyarak veya içinde bulunduğu durumlarda değerlere en az zarar vererek eylemde bulunmaya zorlayamazsınız. Her kişi bu konuda tek başınadır. Yapılabilecek olan, belirli bir eğitimle bazı değer bilgilerinin temeli üzerinde kişilerin kendi kendileriyle hesaplaşmasına yardımcı olmaktır. Bunları yapmakla, dünyanın cennete dönüşeceğini düşündüğümü sanmayın. Bu bitmeyecek bir çabadır, ama muhakkak gösterilmesi ve sürekli olarak gösterilmesi gereken bir çaba.”

“Öyle şeyler vardır ki, bunların globalleşmesi insanların yararına olur- insan haklarının globalleşmesi gibi. Ama başka şeyler vardır ki, onların globalleşmesi, dünya insanların büyük çoğunluğunun yararına olur- dünyamızın bugünkü koşullarında serbest pazarın globalleşmesi gibi”[33]s.12

Başka bir değerlendirme; “Bu listeyi 'işçi', 'memur', 'hatta ev' ahlakına istediğimiz kadar uzatabiliriz. Tüm bu meslek grubu ahlakları, genel ahlaki ilkeye, mesleğine olabildiğince iyi olma ilkesine dayanmaktadır. O halde çalışmanın ve emeğin kendisine bir değer yüklenmektedir ya da bir diğer deyişle, iş sadece pürüzsüz bir çalışma sürecini olanaklı kılan teknik kurallar aracılığıyla değil; aynı zamanda, özellikle de diğer insanları doğrudan ya da dolaylı olarak ilgilendiren ahlaki kurallar temelinde icra edilecek bir faaliyet olarak tanımlanır”. [7]s.39

Açıkça görülmektedir ki, yaşanan sorunlar örgütlerin, üyelerini disipline etmek için uygulama koyacakları meslek etikleri, veya yaptırımli davranış ilkeleriyle üstesinden gelecek sorunlar olma boyutunu aşmaktadır. Güçlenen ve kamuoyuna tanıtımda medya ve sermaye sınıfının da desteğini alan meslek etikleri hazırlama akımı çok önemli bir sakıncayı da bünyesinde barındırmaktadır. Bu da küresel ideoloji ve ahlak anlayışının içselleştirilip toplumsal alanlarda egemen kılınmasıdır. Konuyu bu açıdan değerlendirmeye çalışacağız.

Komisyonun “Mesleki Davranış İlkeleri” Konusunda Görüşleri

Buraya kadar meslek etiği ve mesleki davranış ilkelerini eleştiriler açıdan irdelemeye çalıştık.

Bu bölümde meslek etiği ve mesleki davranış ilkelerini nasıl algıladığımızı açıklamaya çalışacağız.

Etiği, meslek etiği ve mesleki davranış ilkelerini, her hangi bir kategori içinde sınırlamadan, genel anlamıyla tarihi, toplumsal ve dinamik yapısı içinde, bir süreç

olarak değerlendirmek istiyoruz. Daha açık ifadeyle mühendis ve mimarların ilişkilerini mesleki alan, meslek dışı alan ayrımı yapmadan genel anlamıyla etik ilişkiler temelinde bir bütün olarak değerlendiriyoruz.

Etiğin toplumsal niteliği, insanlar arası ilişkilerde, olay ve olgulara yaklaşımda, mesleki açıdan bakmanın ötesinde yaşamı kapsayacak şekilde toplumsal açıdan yaklaşmayı gerektirmektedir. Düşüncenin mesleğe has bilgi, birikim, deneyim vb. pratiklerle zenginleştirilmesinin olumlu yönü yanında, olay ve olgulara sadece meslek açısından bakmanın düşünce alanının daraltılması sakıncasını da taşımaktadır.

Meslek ilkeleri her ne kadar norm şeklinde sıralansa da, bunlar yasa gibi zora dayalı uygulanacak nitelikte normlar olmayıp, içerik, anlam, uygulama yöntemi olarak kişinin tutum davranış ve eylemlerine kılavuzluk edecek değerlerdir. Bu değerlerin toplumun değerler sistemi içinde yer alması, üye örgüt bütünselliğinin yarattığı sinerjiyi artırıcı güce sahiptir.

Meslek İlkelerinin Temel Özellikleri

Meslek ilkelerine ya da meslek etiğine yaklaşım üye ve örgütün, kısaca örgütlü yapının içinde yaşadığı toplumun yapısını, toplumsal ve kültürel olarak geliştirme, dönüştürme sürecine aktif olarak katılmayı hedeflemelidir. Bu açıdan baktığımızda meslek ilkeleri:

Mesleki ilkelerini, uyulması gereken meslek kuralları olarak değil, insanın varlığına ve topluma değer katan bilince yansımış, toplumsal gelişme açısından da değer yüklü ilkeler olarak kabul ediyoruz.

- Meslek ilkeleri, mesleklerin, daha doğrusu toplumları gelişim sürecinde, uygulama pratikleriyle doğrulanan temel değerler niteliği taşımaktadır.
- Mühendislik mesleği doğanın nesnel yasalarının bilgisi ve bunlardan çıkartılan yasa ve kurallar temeli üzerinde gelişmektedir.
- Bilim, bilgi, teknoloji ve bunlara dayalı birikim, deneyim ve her türlü mesleki toplumsal pratikler tarihi ve toplumsal süreçte üretilen, insanlığın gelişim sürecinin ürünleridir, bu nedenle insanlığın ortak malıdır.

Bu nedenlerle:

- Bu değerlerin içselleşip, toplumun ortak değerleri olarak bilince çıkmasına çalışılması,
- Mesleki uygulamalarda bu değerlerin çiğnenmesine karşı durulması,
- Bilim ve teknolojinin insanlığın evrensel kazanımları ve temel insan hakları çerçevesinde toplumsal, doğal ve kültürel değerleri geliştirici yönde kullanılması,

• Bilim ve teknolojinin bu amaçlar dışında insanlığa karşı baskı ve sömürü aracı olarak kullanılmaması, korunması, örgüt kültürüne dönüştürülmesi gereken meslek ilkeleridir, bu değerlerin, korunması, toplumsal ve insani değerler dışına itilmesine karşı durulması, bir bütünsellik içinde, örgüt ve üyenin seçimini gerektirmektedir.

Bunların yanında meslek alanlarında;

- Meslek insanının yaşam boyu bilgilerini geliştirerek kendini yetiştirmesi,
- Mesleğin değerlerine aykırı davranışlarda bulunulmaması,
- Sahip olunan, ya da eline verilen yetkiyi, bu yetkinin yüklediği sorumlulukların bilincinde olarak eşitlikçi, adil, hukuka saygılı olarak toplum yararına kullanması,
- İnsanla doğa arasında bir ayırım yapmadan, insanın ancak çevresiyle var olacağı, bu değerlere saygı gösterip korumanın kendi varlığı ve saygınlığını koruma olduğunun farkında olması, görevin bu bilinçle yerine getirilmesi,
- Mesleki yetki, bilgi ve sorumluluklarıyla bağdaşmayacak işlerle uğraşmamayı, yetkiyle donatılmamış, yetki dışı sorumluluk yükleyen hiç bir görev veya mevki kabul etmemesi,
- Emin olmadığı konularda yönlendirici nitelikte veya kararları etkileyecek türde akıl yürütme, karar verme yanlılığına düşmemeyi, bilmediği konuları da açık yüreklilikle söylemekten kaçınmaması,
- Dil, din, ırk, cinsiyet, inanç, mezhep, coğrafi, bölgesel ve kültürel ayrımı yapmamayı, bu tür farklılıkları, çok kültürlü yapıyı toplumsal gelişme için itici bir güç ve zenginlik kaynağı olduğuna duyduğu inancı yaşamın her alanında tutum, davranış ve eylemlerinde yansıtması, ortaklaşa benimsenmiş ilkesel değerler olarak yaşama geçirilmesi, örgütlü yapı içinde, hedeflenmelidir.

Bu ilkeler isteğe bağlı değerler değildir, bunların meslek yaşamının pratiklerine dayalı oluşmuş her meslek için geçerli değerler niteliğindedir. Bu özellikleriyle de yapay olmayan, bilgi ve bilimin kullanım amaç ve yöntemlerini, insani değerleri yansıtan, kültürel toplumsal nitelikli değerlerdir. İlişkilerin bu değerlere dayalı etik ilişki düzeyinde gelişmesi sorunların çözümü yönünde en önemli etken olacaktır. Makina Mühendisleri Odasının İzmir'de düzenlediği Tesisat Kongresinde tebliğlerinden yapılan aşağıdaki alıntı, sorunların çözümünün kültürel gelişmeye dayandığını özlü bir şekilde anlatmaktadır.

"Belli ahlaki sorumluluklar konusunda genel anlamda uzlaşmaya varamamış bir toplumda hiçbir kanun kaosu önleyemedi".[34]

Orunların kültürel gelişme içinde çözülmesi zamana bağlı bir gelişmedir. Önceliği olan sorunlar için yasa, yönetmelik gibi yaptırımlar gündeme alınabilir, ne var ki demokratik örgütlerin gündemi kültürel gelişme tabanında oluşturulmalıdır. Bugün kazanmaya çalıştığımız demokratik haklarımız, kabul görmeyen

taleplerimiz, büyük can ve mal kaybına neden olan yıkımlar daha pek çok sorunun kaynağında bu kültürel erozyonda bozulan, yok sayılan, kaybedilen değerler ve insan ilişkilerindeki bozulma yatmaktadır.

Açıklamaya çalıştığımız görüşler doğrultusunda konuyu üye sorumluluğuna indirgmeden, örgüt, yönetici ve üye bütünselliği içinde ele alacağız.

Örgüt

Örgüt; sınıf, katman, grup benzeri yapılanmalarda ortaklaşa oluşturulan toplumsal gücü temsil etmektedir. Kısa bir tanımlamayla örgüt, belirlenmiş ortak hedeflere ulaşmak isteyen insanların oluşturduğu kurumsal bir yapıdır. Orhan Hançerlioğlu Felsefe Ansiklopedisinde örgüt konusunda şu bilgiyi vermektedir. “Nasıl hiçbir toplum tarihsel olarak belirli bir biçimde ve ölçüde örgütlenmeden gelişemezse, öylece hiçbir toplumsal sınıf da belirli bir örgüte kavuşmaksızın egemen olamaz” Kurumsallaşan toplumsal, siyasal, ideolojik yapılanmaların üye üzerinde oluşturdukları baskıya karşı demokratik direnç odağı durumundaki örgüt, üyenin içine itildiği yalnızlık, güçsüzlük duygusunu yenme, dayanışma, aidiyet ve güven duygularını geliştirme yönünde büyük bir gücü yansıtan bir güven ortamıdır. Toplum, geliştirici, dönüştürücü, denetleyici nitelikte olması gereken kamuoyunun çok önemli demokratik dinamiklerinin en önde gelenleri örgütlerdir. Toplum gündeminin ilk sıralarını bu kirlenmelere karşı mücadele isteği almaktadır. Zaman zaman bu ilişkiler de meslek kuruluşları da suçlanmakta ve örgütler yolsuzluğa bulaşan üyelerine karşı önlem almadıkları için eleştirilmektedirler. Bu eleştirinin temelinde yatan, asıl suçluların kendilerini gizleme çabasından öte bir anlam taşımamaktadır. Basit bir anlatımla, bugünkü yapıya temel olan gelişmelere karşı uyarıda bulunma örgütleri önce yetki aşımı yapmakla suçlayıp susturup, sonra görevini yapmamakla suçlamak hiçbir ahlaki temele dayanmamaktadır.

- Örgüt; toplumda öne çıkarılan değerleri, yaratılmak istenen ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel yapıyı, bunların dayandığı ideolojiyi, kimi gelenek, görenek diye tabulaştırılan alışkanlıkları sorgulayarak üyesini bilgilendirmeli, yozlaşmanın bireysel davranışlara değil sisteme bağlı olduğunu gösterip sergileyerek üyenin yolunu aydınlatmalı, oluşturulan yanlış bilinci kırmaya çalışmalıdır.
- Örgüt; yolsuzluklara karışan üyesini sorgularken, yapılanların bedelini tam ödetmek için, bu tür olaylara kaynaklık eden nedenleri, kişi, kurum, kuruluşları, hiçbir ayrıcalık tanımadan, sorgulayıp kamuoyuna sergilemeyi,
- Mesleğin bilimsel veri ve ilkeler temelinde yerine getirilmesine karşı oluşan engellerin aşılması için, sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel, hukuki vb her alanda mücadele vermeyi,
- Örgüt; meslek ilkelerini yerleştirmek için, çevrenin bozucu, yozlaştırıcı etkilerine, yanlış bilinçlendirmelere karşı, savunduğu değerlere sahip çıkarak üyelerin bilinç düzeyinin yükseltilmeye, onların özerk gelişimini sağlamaya

çalışmayı,

- Meslek içi eğitimde üyelerin mesleki bilgi ve becerilerini geliştirmeye yönelik etkinlikler yanında üyenin toplumsallaşma düzeyini geliştirecek sosyal kültürel etkinliklere yaşama geçirmeyi,

- Üyelerinin siyasi, dil, din, mezhep, ırk, cinsiyet ayrımına uğratılmasına, bilgi ve kariyerlerine uygun olmayan görevlerde çalıştırılmalarına, eşitlik ilkelerine aykırı uygulamalara karşı yasal ve demokratik gelenekler çerçevesinde mücadele etmeyi, Toplumsal ve ahlaki bir görev saymalıdır.

Örgüt, meslek ilkelerinin meslek kültürünün temel öğeleri olarak geliştirilip toplum değerleri içinde yer alması hedeflenmelidir.

Yönetici ve Seçilmiş Organlar

Yönetim kurulları soyut tüzel kişilik kavramının somutlaşan varlığı ve onu temsil yetkisine sahip en sorumlu organdır. Yönetim kurulları seçildiği dönem içinde örgütle özdeş tutulan bir organdır. Örgütü amaçlarına ulaştırma, bu yönde gerekli tüm ilişkileri kurup geliştirme yükümlüğü ve sorumluluğunu taşımaktadır.

Yönetim Kurulu, Onur ve Denetim Kurulları; genel kurulun mesleği temsil etme yetki ve onuruna yaraşır gördüğü kişileri seçerek oluşturduğu, yetkiyle donattığı kurullardır.

Yönetim Kurulu, Onur ve Denetim Kurulları; genel kurulun mesleği temsil etme yetki ve onuruna yaraşır gördüğü kişileri seçerek oluşturduğu, yetkiyle donattığı kurullardır.

Genel kurullarından yetki almanın anlamı, belirli değerlere sahip olduğuna inanılan insanların, rastlantısal değil, bilerek bilinerek bir araya getirilip ilişkiye sokulmalarıdır.

Burada yaratılan ilişki, örgütün sahip olduğu ve temsil ettiği değerler üzerine kurulu, ahlaki sorumluluk gerektiren etik ilişkilerdir.

Bu nedenle;

- Kurulun hiçbir üyesi, kendine teslim edilen değerlerin dışına çıkmayı bir hak ya da sahip olduğu yetkileri kendi için ayrıcalık olarak görmez.

- Kendilerine verilen yetki ve onurun, gösterilen güvenin sorumluluğuna sahip olmakla, üyelere ve topluma karşı örnek oluşturacak tutum ve davranışlar sergilemekle yükümlüdürler.

- Yönetim kurulları eylem anında, ortak aklın ve gücün temsilcisi olarak yer alması gerektiğinin sorumluluğuna ve bilincine sahiptirler.

- Denetim dışı yetki kullanmanın kurumları yozlaştıracağı gerçeğinden hareketle TMMOB kamu adına denetim yapmayı topluma karşı görevleri arasında saymaktadır. Bu doğrultuda örgütün demokratik denetim mekanizmalarının

geliştirilmesinde de sorumluluk duyar,

- Örgütün seçilmiş organları, yönetim, onur ve denetleme kurulları yılda iki kez ortak toplantı yaparak, eleştiri ve özeleştirme yöntemiyle örgütün çalışmalarını, uygulamaları yönetmelikler ve etik ilkeler açısından değerlendirme kültürünü geliştirir.
- Sorumluluk devredilemez, yetki devri sorumluluk devri anlamında kullanılamaz. Bu ilke doğrultusunda gerekçe öne sürülemez.
- Egemen toplumsal bilinç, tüm kişi ve kurumları, etkileyici bir güce sahiptir. Bu etki altında, özellikle siyasi erkin tutum ve davranışları, sergiledikleri tavır yukarıdan aşağı, öncelikle yönetici kadrolardan başlayarak aşağı doğru yansımaktadır. Bu gün toplumda gözlenen popülist, kariyerist tutumlar, özentilerden yansıyan yoz kişilik gösterileri bir “yetkili” tipi yaratmıştır. Demokratik ve ilkelere bağlı yönetimler, yerleşik hale gelen bu tür tutum ve davranışları, sorgulayıcı bir yaklaşımla irdeleyerek örgüt birimlerine yansımalarını önlemeye çalışmalıdırlar. Eleştiri ve özeleştirme ilkesi söylem yaşama geçirilmelidir.

Üye

Meslek etiği çerçevesinde yönlendirilmek istenen üyeler arası kültür ve toplumsallaşma farklılıkları olmakla beraber, eğitim alt sınırı üniversite düzeyi olan insanlardır. Üye, örgütlü yapının en zayıf ve aynı zamanda en güçlü halkasıdır. Günah keçisi durumuna düşürülen de, kim vurduya giden de odur,

Üye, yaşadığı ortamın, kurum ve şirketlerin dışlıları arasında sıkışmış, maddi manevi baskı altında özgürlük alanları adam akıllı sınırlandırılmış, yalnızlaştırılmış dolayısıyla özerkliğini yitirmiş durumdadır. Sorunlar içindedir, yalnızdır, sorumlulukları büyüktür, genel olarak sorunların baskısından kurtulmak için kendine sığınaklar arar, bulduğu çareler kendini daha da yalnızlaştırır, zayıflığı bu yönlerinden kaynaklanmaktadır.

Buna karşın tarihi yapan insandır, varlığının anlamını yakalayıp, bilincine vardığında en büyük yaratıcı güçtür.

Sistem, bugün herkesi potansiyel suçlu olarak görmekte, bu anlayış doğrultusunda da, zaptiye gücüyle, insanların suç işlemesini önlemeye çalışmaktadır. Meslek eğitimi, daha öncede belirttiğimiz gibi, insanı bilgiyle yetkinleştirerek onun kimlik ve kişiliğine değerler katmaktadır. Bu yetkinleşmenin, suç işleme olanaklarını geliştirici bir etken olarak algılanması paranoyadan öte gidemez. Bu nedenle hedef, üyenin suç işlemesini önlemeye yönelmek gibi, sisteme has bir yanılığa düşmek olamaz. Hedeflenmesi gereken onun sahip olduğu değerleri, üretim gücünü toplumun gelişmesi yönünde harekete geçirmek olmalıdır.

Etik, Ahlak ve Meslek İlkeleri

Burada, üye olarak tanımladıklarımız, yozlaşmayla bütünleşmiş, kirliliğin yöneten, yönlendiren ya da aracı olmayı kabul etmiş olan insanları içermemektedirler. Meslek ilkelerinin de, mesleki davranış ilkeleri ya da meslek etiklerinin de konusu etik dışı insanları yola getirmek için geliştirilemezler.

Üye, mesleği ve örgüt ilkelerinin yanında;

- Mesleki alan ve uygulamalarını da kapsamına alan yaşamın her alanında gerçekleşen ilişkilerinde insani ve etik değerlere saygılı davranmayı,
 - Sahip oldukları bilgi, birikim, deneyim, yetenek ve her türlü mesleki toplumsal pratikleri toplumsal çıkarları lehine kullanmayı, karşı olarak bunları kişisel çıkarlara yardımcı olacak tutum ve davranışlardan kaçınmayı,
 - Kendine, mesleğine, topluma karşı görevlerini yerine getirmek, saygınlığını korumak için bilgi ve yeteneklerini sürekli geliştirmeyi,
 - Sömürüyü derinleştiren kültür emperyalizmine, yaratılan yapay sorunlara karşı mücadele vermeyi,
 - Mesleki başarı ve haklarının korunması için en önemli dayanışma aracının örgütlenme olduğunun bilincinde olarak örgütünü geliştirme için çaba göstermeyi,
 - Mühendisliğin genel vasıflarının nitelikli, dürüst, güvenilir, toplumcu ve akıllarını kullanan insanlar olduklarını ve bu vasıflarının kariyer ve siyasi tutumlarından önce geldiğini topluma kanıtlayıp kabul ettirmeyi,
- Kimlik ve kişiliğinin temel nitelikleri olarak bilincine yansıtmalıdır.

Burada, üye olarak tanımladıklarımız ,yozlaşmayla bütünleşmiş, kirliliğin yöneten, yönlendiren ya da aracı olmayı kabul etmiş olan insanları içermemektedirler. Meslek ilkelerinin de, mesleki davranış ilkeleri ya da meslek etiklerinin de konusu etik dışı insanları yola getirmek için geliştirilemezler.

Üye geleceği ve mesleği için, sahip olduğu değerlerle dönüştürücü, geliştirici gücünü bilinçli olarak, yaşamın her alanında davranışlarına yansıtmadan kaçınmamalıdır. Bu gücü de öncelikle örgütün gelişmesi yönünde kullanmayı temel ilke olarak eylemlerine yansıtmalıdır

V. BÖLÜM

Sonuç Yerine

Örgütler, toplumsal bir varlık olarak, kendi içinde ve çevresiyle sürekli karmaşık ilişki ve etkileşim içindedirler.

Örgüt, çevre ya da toplumun, başta yasalar olmak üzere egemen değerleri egemen ideoloji ve toplumsal bilinç, kurumsal sosyal yapı vb. etmenlerin baskı ve denetimi altındadır. Buna karşın örgütlü yapılar, kendi pratikleri içinde yarattıkları değer ve ilkelerle çevresini ya da toplumu, topluma egemen güçleri etkilemeye, onları kendi taleplerine yanıt verecek bir yapıya dönüştürmeye çalışır.

Bu karşılıklı ilişki ve etkileşim içinde, toplumdan zor kullanma yetkisini alan devlet ve organları daha baskın durumdadır. Baskınlık zaman zaman yön değiştirmekte, demokrasi içerisinde baskı unsuru olarak nitelenen demokratik örgütlü yapılar, kamuoyu aracılığıyla toplumu etkileyip, daha gelişmiş, daha demokratik bir yapıya dönüştürebilmektedirler.

Demokratik örgütler açısından, etkileşimin itici gücü, örgüt çatısı altında, belli ilke ve hedefler doğrultusunda bir araya gelip bütünleşen üyelerin oluşturduğu demokratik dinamik güçtür.

Bu dinamik, nicel gücünün ötesinde, toplumların en büyük zenginlik kaynağı olarak tanımlanan eğitilmiş kişiliğini bulmuş insanın bilgi, birikim ve bilinçle eylem alanına yansıtılabileceği nitel bir güce de sahiptir.

Bu güç dışı dönük olarak:

- Eylemlerini, ilişkilerini, tutum ve davranışlarını sistemin, kişi ya da kuruluşların, dışarıdan sermaye sözcüleri tarafından doğru budur, çıkarınız bunu gerektirir şeklinde elimize tutuşturulan, değer yargılarına dayandırmak zorunda değildir.
- Zorunda olmadığı gibi, bu değer yargılarını kendi ilkeleri doğrultusunda sorgulamak göreviyle de karşı karşıyadır.
- Kendi bünyesinde, üyenin, karşısına çıkacak seçenekler arasında doğru karara varmasına yardımcı olmak amacıyla, bilgi ve yetenekleri, meslek bilinci ve özerk kişiliği geliştirecek, eğitim programları hazırlamalıdır,
- Örgütlülük düzeyini ve örgüt kültürünü geliştirici çalışmalar, üyelerin etik davranışlarını denetleme veya yönlendirmeden çok daha olumlu sonuçlar verecektir. Başka bir anlatımla, örgüt sahip olduğu enerjiyi içe dönük, üyeyi disipline etme yönünde uğraşlarla tüketme yerine, sorunların nedenlerini ve değer yargılarını sorgulayarak toplumu dönüştürmeye yönelik eylem alanlarında

kullanabilir.

- Bu konuda bir başka görev, kapitalizmin yapay değerlerini topluma empoze etme girişimlerine karşı örgütün, bu yönde gösterilen çabaları sergileyerek, toplumun bilgilendirip uyarmasıdır

Çağdaş etik özgürleştirici niteliktedir, seyirci kalmaya değil katılıma, korumaya değil geliştirmeye yönelik ahlaki eylemleri gerektirir, bunun için de edilgen değil özerk bir kimliği zorunlu kılmaktadır, Türkiye'de, yaşanan bütün olumsuzluklara karşın, eğitilmiş insan gücü potansiyeli, uzun yıllardan beri demokrasi alanında verilen mücadele pratiğinin (büyük kayıplarına karşın) zengin kazanımları, eylemlilik düzeyleri eleştirilmekle birlikte korunan örgütlü yapılar azımsanmayacak birikime sahiptir. Sorun edilgenliğin kısır döngüsünün kırılmamasında yatmaktadır. Sorun dayatılan yapay değerlere karşı, örgütlerin kendi değer anlayışlarını toplumun önüne koyma kararlılığını göstermedeki isteksizliktedir. Bu gün en önde gelen ahlaki sorumluluk bu yönde irade ortaya koyma kararını verip vermeme seçeneğinde yatmaktadır. Bugünün egemenleri en büyük desteği bu kararsız tutumdan almaktadırlar. Bu edilgen tutumu kırmaya yönelik silkinmiş örgütlerin sinerjisini umulmadık düzeyde çoğaltacak niteliktedir. Toplumlar ve kültürler ancak kendi dinamiklerinin yaratıcı ve dönüştürücü güçleriyle gelişirler.

Ünlü sosyal bilimci C. W. Mills, “**İnsanlar tarih yapımının kendilerine düşen bir iş saymazlarsa, tarih yapımını kendi ellerinde tutan diğer kimselerin gitgide daha basit bir aracı; tarih yapımının bir nesnesi durumuna düşeceklerdir.**” demektedir.

VI. BÖLÜM

Etik Eğitimi

Eğitimin önemini ve eğitimden beklentileri dile getiren “Her şeyin başı eğitim” söylemi, ama nasıl bir eğitim sorusunu yanıtlayacak pozitif bir içerik belirtmemekle birlikte, eğitimin başat önemini vurgulayan, sık kullanılan, dilimize yerleşmiş bir deyimdir.

Ülkemizde eğitim sistemine baktığımızda, genelde, kategorik bir yaklaşım anlayışının geçerli olduğu görülmektedir. Eğitim öncelikle, üniversite öncesi eğitim ve üniversite eğitimi, daha sonrada bunlar kendi içlerinde neredeyse birbirinden bağımsız kategorilere ayrılmaktadır. Bu yaklaşım eğitimin diyalektik bütünlüğünü bozmaktadır. Üniversite eğitiminin varlık nedeni ilk ve orta öğretimden gelen gençlerdir. Bir insanın kimlik ve kişiliğinin oluşmasındaki en önemli dönem (çocuğun toplumsallaşmasının) üniversite öncesi eğitim dönemidir. Üniversite eğitimindeki başarı üniversite eğitimi öncesi eğitimin niteliğiyle doğru orantılıdır.

Bu nedenle eğitim sistemine bir süreç olarak bakmak ve diyalektik bütünlük içinde değerlendirmek gerekmektedir. Bu bütüncül ele alış yerine, konulara bölük pörçük yaklaşmak kazanımdan daha çok kargaşa yaratmaktadır.

Etik eğitiminin sistemdeki yerini belirlemek için, önce sistemin yapısına kısaca bakmak yararlı olacaktır.

Ana başlıklar altında kısaca özetlemek gerekirse; öğrenme insanlar arası ilişkiler bütünüdür. Toplumsal pratik içerisinde aile, yakın çevre, okul, iş yeri özetle insan ilişkilerinin olduğu her alan, tüm olumlu ve olumsuzluklarıyla öğretme öğrenme alanıdır. Eğitim ise öğrenme sürecini belli bir ereğe göre sistematik bir yapıya kavuşturma işidir. Amacı toplumun sosyal, ekonomik, kültürel ve tüm alanlarda gelişmesine katkı koyacak eğitilmiş insan gücü yetiştirmektir. Bu tarafla, toplumun ekonomik, kültürel, sosyal, siyasal yapısından, siyasetleri belirleyen egemen ideolojiden bağımsız olarak ele almak olanaklı değildir.

Bu nedenle eğitimin karakteri topluma egemen düşüncenin beklentileri doğrultusunda şekillenmektedir. Bilindiği gibi egemen düşünce yönetime egemen olan sınıfın düşüncesidir. Toplumda üretim araçlarını elinde bulunduranlar aynı zamanda zihinsel üretim araçlarını da elinde bulundurmaktadır. Bu doğrultuda eğitim sistemin gereksinim duyduğu alanlarda ve gereksinim duyduğu türde insan yetiştirmeyi hedeflemektedir.

Bunların yanında, daha önce açıklamaya çalıştığımız toplumsal koşullarımızı da göz önüne alındığında nasıl bir etik eğitimi hedeflenmesi gerektiği ortaya çıkacaktır. Daha önce etik sorunların ortaya çıkış nedenleri üzerinde gündeme

getirdiğimiz sorular da göz önüne alınacak olursa, toplumun bugünkü sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yapısı korunarak etik sorunların çözüme kavuşturulamayacağı açıkça görülmektedir. Sosyal, ekonomik, kültürel yapı değişikliği ile, ideolojik hedefleri, ütopyik düşünceleri değil sade gerçekleri ifade etmek istiyoruz. Sosyo-ekonomik yapıda, ekonominin kayıt altına alınması, vergi adaleti, insan onuruna yaraşır ücret, üretim ekonomisine geçiş, işsizliğin azaltılması, yağma ve talanın hesabının sorulması vb. gibi, sosyo-kültürel yapıda; insana saygı, sosyal hakların geliştiği, hukukun üstün olduğu, eşitlikçi-özgürlükçü demokratik bir yapı gibi son derece basit ve anlaşılır şeylerdir.

Bir insanın etik karar verebilmesinin ön koşulu, o kimsenin baskı altında tutulmaması, özerk bir kişiliğe sahip olması gerekliliğidir. Böylesi koşulların sağlanmadığı, güçlü olanı haklı sayıldığı bir ortamda, insanlar arası ilişkilerde hangi güçlerin değer yargıları geçerli ve belirleyici olacaktır? Böylesi bir ortamda yaşanan ahlak mı, düşünülen ahlak mı geçerli olacak, ortaya çıkacak etik açmazlar karşısında ahlak eğitimi kendini açmazlardan kurtarabilecek midir?

Bu bakış açısı, eğitimin öncelik ve içeriğini de belirlemektedir. Bugünün koşullarında, küreselleşme, AB'ye girme çabaları, bunlarla bütünleşmek isteyen kesimler her şeyi bu alanlardaki çıkarlarına göre şekillendirip değerlendiriyorlar. Üniversite öncesi eğitimin sorunları, eğitim süresini sekiz yıla çıkarılmakla, önemli ölçüde çözülmüş kabul ediliyor.

Şimdi dikkatler üniversite eğitimi üzerine yoğunlaştı Özellikle ABET'in yarattığı akreditasyon (içerik tartışması konumuz dışında) rüzgarı eğitim sorununu yüksek eğitime kilitledi. Üniversitede etik dersi verilmesi de bu bağlamda tutkuya dönüştü.

Burada da öne çıkan konu, ABET'e göre hangi dersler ne kadar okutulmalı. Üniversiteler her an kendilerini ve eğitim düzeylerini sorgulamakla yükümlüdürler. Ama bu sorgulama toplumun iç dinamikleriyle değil, pazar ekonomisi koşullarında moda ve propagandaya uygun olarak gerçekleşiyor. Üniversitelerde etik dersi de bu moda çerçevesinde gelişiyor.

A. Pieper “hiç kimse teoloji sayesinde dindar olamayacağı gibi etikle de ahlaklı olamaz”[7]s.19 diye yazıyor. Bu görüşü 12 Eylül rejiminin uygulaması doğruluyor. Din ve ahlak dersi bunun bir örneği sayılabilir. Türkiye'de çeyrek asırdan beri din ve ahlak dersi okutuluyor (!).

Daha önce Doğan Cüceloğlu'nun yazısından yaptığımız alıntı mühendislik eğitiminde sosyal bilimlerin yeri ve önemini belirtmektedir. Son yıllarda dünyadaki gelişmeler de mühendislik eğitim programlarında sosyal bilimlerin

%10 oranında olmasını öngörüyor. Baştan beri çizdiğimiz tablo sosyal bilimlerin önemini ortaya koymaktadır. Ne var ki sorun program sorunundan öte şeyler gerektirmektedir.

Eğitilmiş kişiden beklenen, kendisine verilenle yetinmeyip, olay ve olguları kuşkucu, sorgulayıcı bir yaklaşımla değerlendirebilme yeteneğine sahip olmasıdır. Bu çerçevede etik eğitimden beklenen de; eğitilmiş kişinin yaşamın her alanında insani değerlere saygılı, onları koruyup geliştirmeyi yaşam felsefesi kabul eden, ahlaki olgunluğa erişmiş, iradesine sahip, toplumsal, kurumsal ilişkilerde içinde bulunduğu ortamın değerlerini sorgulamadan çekinmeyecek özerk kişiliğe sahip insanlar yetiştirmektir. Bu da ileri düzeyde bir sosyalleşmeyi göstermektedir ki, bu da etik eğitiminin kapsam ve boyutlarını aşmakta, eğitimi bir süreç olarak ele almayı gerektirmektedir.

Önerilerimize geçmeden önce etik eğitiminin amaçları üzerine bir alıntı sunuyoruz:[5]s.308-309

“Ahlak kurallarına ilişkin önyargılı görüşlerin kalıntılarını temizlemek. Gelişmenin önündeki en büyük engel ahlaki zayıflık ya da kötülük değil, insanları tabulardan başka bir şey olmayan “doğru” ve “yanlış” kavramlarının kölesi yapan cehalettir.

- Çocukların ahlak kuralları üzerinde var olan uzlaşımın ayırımına varmalarını sağlamak,
- Mevcut değerlere belli bir mesafeden bakmak ve çocuğun çok yakında olumlu bir rol oynayacağı dünyada, ortaya çıkacak değerleri kestirmek,
- Farklı alt grupların töreleri arasında sorumlu tercihler yapmak üzere eğitmeye çalışmak. Kimliğini arayan genç, yapıcı değişimlere yönelik çalışma fırsatları kadar ticarileşmiş bir tüketim toplumunun ve aptal kalabalığın baskılarıyla da karşı karşıyadır. Bu çağrılar arasında seçim yapmakta yetkinleştirecek bilgiler verilebilir.

Bu değerlendirmelerden yola çıkarak görüş ve önerilerimizi özetler halinde sunuyoruz.

Etik eğitiminden beklenen sonuçların alınabilmesi için öncelikle eğitimin bir insana kazandırması gereken nitelikler belirlenmelidir. Bu doğrultuda nasıl bir eğitim ve bu eğitim düzeni içerisinde nasıl bir etik eğitimi sorusunun yanıtlanması daha doğru olacaktır.

Bu amaçla, eğitimin ana ekseninin özgürleştirici doğrultuda olmasını öneriyoruz.

- Bu açıdan biz, eğitimin ana ekseninin özgürleştirici nitelikte olmasını savunuyoruz: Bu kapsamda, özgür ve bilimsel düşünme ve değerlendirme yeteneği

gelişmiş, kararlarını vesayet ve etki altında kalmadan verebilecek olgunluğa erişmiş; kendini toplumun, toplumu kendinin dışında görmeyen, insanın ancak toplum içinde var olabileceği bilincine erişmiş, araştıran, sorgulayan, şüpheli, doğmalardan, ön yargılardan arınmış özgürlük potansiyeli taşıyan, sorumluluklarının bilincinde, kendini eğitmesini, kendini bilgi ve kültürce zenginleştirmesini bilen, özerk insanlar yetiştirme hedeflenmelidir.

Öğretmen öğrenci arasında etik ilişkinin kurulması sağlanmalıdır.

- Etik eğitimi belletici değil sorgulayıcı karakterde olmalı ve özgürleştirici niteliği ön planda tutulmalıdır.
- İnsan toplumsal bir varlıktır. Eğitilmiş bir insanın bu alandaki hak ve sorumlulukların bilincine varması gerekmektedir. Bu nedenle sosyal bilimler ilk öğretimden başlayarak, bilimsel temelde, ders programlarına alınmalı, insanın dünyayı bilimsel yönden algılama değerlendirme yetisinin gelişmesine yardımcı olunmalıdır.
- Daha önce de belirttiğimiz gibi, günlük yaşamda ve özellikle toplumsal sorunların çözümünde en çok düşünce ve bilinç üzerine vurgu yapılmaktadır. Buna karşılık düşünce ve bilincin dille olan diyalektik ve kopmaz bağı göz ardı edilmektedir. Dil, düşünce ve bilincin somut göstergesidir, dil düşünceyi, düşünce dili, her ikisi bilinci geliştirir. Yabancı sözcüklerin ve dillerin baskısı altında dildeki gerileme bulanıklık düşünceye de yansımakta, düşünce yeteneğini kısıtlamaktadır. Bu nedenle etik eğitimi konusunda, insanlar arası ilişkiyi geliştirecek, ahlaki olgunluğa erişecek düzeyde düşünce yetisi ve bilincin gelişmesi için, bunların ön koşulu olan, dilin gelişip zenginleştirilmesi eğitim kapsamı içine alınmalıdır (bu, dil şovenizmi anlamında olmayıp, her dil için geçerli olan, evrensel kabuldür). Öğrencinin dilini her alanda, yazılı sözlü, yetkinlikle kullanabilme yetisi geliştirilmelidir. Toplumsal gelişmenin ön koşulu dilin ve kültürün gelişmesidir.
- Son zamanlarda, dünyadaki gelişmeler, teknik eğitimin sosyal bilimlerle desteklenmesinin gereğini ortaya koymaktadır. Bu görüş 22- 24 Ekim 1999 tarihlerinde İstanbul'da toplanan Mühendislik Mimarlık Eğitim Sempozyumunda da (TMMOB adına düzenleyen Makina Mühendisleri Odası) ağırlıklı olarak dile getirilmiştir.
- Bu kapsamda etik ayrı bir ders olarak değil, yeterli oranda tarih, bilim ve teknoloji tarihi, toplumbilim, felsefe gibi dersler içinde verilmelidir.
- Etik, bir dönem okutulacak kredili ders niteliğinde görülmemeli, tartışmalı oturumlar, konferans ve forum gibi yöntemlerle öğretim dönemine yaymaya çalışılmalıdır. Aynı şekilde, konunun kavranma ölçütü sınavla belirlenmemelidir. Başka bir deyişle etik, diploma alabilmek için birkaç puan gerektiren zorunlu bir ders düzeyine indirgenmemelidir.
- Öğrenciden istenen staj raporu kapsamına etik konusu da alınmalıdır. Öğrenciden, staj yaptığı kuruluşlarda, buldukları çevreyi etik ilişkiler açısından,

eleştirel bir gözle, izlemesi istenmelidir.

- Toplumsallaşmanın kesintisiz bir süreç olduğu yadsınamayacak, bilimsel bir gerçektir. Bu gerçekten hareketle etik eğitimi meslek içi eğitim kapsamında, üyelerin toplumsallaşma ve kültür düzeylerini geliştirmeye yönelik programlar hazırlanmalı, en azından, düzenlenen meslek içi eğitim kurslarında etik, insanlar arası ilişkilerde bir boyut olarak kursların bünyesine alınmalıdır. Bu uygulama, önyargıların, gelenek göreneklerde yaşayan kimi tortuların, yabancılaşmanın ve yabancılaştırma çabalarının, benzer daha pek çok olumsuzluğu tanımlayan yerleşik toplumsal bilincin kırılması yönünde önemli bir girişim olacaktır
- Etik eğitiminde bireyin, ya da öğrencinin yönlendirilmesi yerine, onun kişiliğinin, özerkliğinin, özgürce gelişmesine, kültürce zenginleşmesine olanak verecek programlar ön plana alınmalıdır. Genellikle ve her zaman savunulan özgür düşünceli, şüpheli ve sorgulayıcı kuşaklar yetiştirme eğitimin hedefi olmalı, bu bağlamda ahlakı dinle özdeşleştiren, din ve ahlak dersi uygulamalarına son verilmelidir.
- Etik eğitiminde TMMOB (veya bağlı birimleri) ve üniversite arasında işbirliğinin sürekliliği sağlanmalıdır.

Etik, Ahlak ve Meslek İlkeleri

VII. BÖLÜM

Etik Kurulları

Etik kurulları, genelde, mesleki davranış ilkelerinin tanıtılması, geliştirilmesi, çıkabilecek sorunların çözülmesi ve uygulamanın denetlenmesi amacıyla kurulmak istenmektedir. Toplumda yozlaşmanın boyutları arttıkça etik ve ahlaka yönelik çabalarda çoğalmaktadır. Baştan beri vurgulamaya çalıştığımız gibi yakınılan yozlaşmanın kaynağına yönelmeden, onun araçlarını hedef alarak “bir şeyler” yapılmaya uğraşmaktadır.

Kapitalist sistemin, nesne konumuna getirdiği insan, ekonominin gereklerine göre kalıba sokulup şekillendirilmek istenmektedir. Bu amaçla, toplumun büyük kesimini oluşturan sınıf ve katmanlar kendilerine verilen rol ve sınırlar içinde tutulmak istenmektedir. Bu nedenle toplumu kontrol altına tutmanın yol ve yöntemleri aranmaktadır.

Kontrol mekanizmaları diye adlandırılan bu yöntemleri hakkında toplum bilimci Barlas Tolan şöyle tanımlamaktadır: “toplumsal kontrol, grup ve toplumun bireyin davranışlarını sınırlaması ve bu sınırlama yoluyla toplumsal değerleri benimsemenin sağlanması, yani bireyin toplumsal kurumlar ve diğer toplumsal birimler tarafından ortak değer ve eylem ölçülerine uygun davranışlarda bulunmaya zorlanması olarak tanımlanmaktadır”. [19]s.232

Bu kontrol mekanizmaları eğitimden başlayarak, ayin, tören, ödüllendirme, cezalandırmadan emniyet güçlerinin göstericilere uyguladığı şiddete kadar çok geniş bir alana sahiptir.

Etik alanında ise, bu gün demokrasi ayıbı olarak devam eden, ahlak zabıtası, sansür kurulları uygulamaları bulunmaktadır. Şimdi bu uygulama sivil (!) alanlara da yayılmaktadır. İlk olarak basın yayın alanında başlayan uygulamadan sonra şimdi, daha önce de belirttiğimiz TBMM Kamu Görevlileri Etik Kurulu yasası çıkartılmak istenmektedir. Etik kurulları oluşturulması TMMOB'nin de gündeminde bulunmaktadır.

Burada gözden kaçan noktalardan biri, denetimin hangi etik veya ahlak ilkelerine ya da hangi kriterlere göre yapılacağıdır. İkinci ve çok önemli bir nokta da etiğin bir sektör, daha doğrusu ceza yasası benzeri sınırları, alanları ve kriterleri belirlenmiş bağımsız bir kategori gibi ele alınması ve belirli kalıplara göre değerlendirilmek istenmesidir.

Bilgi, kuramın pratikle doğrulanması sonucu oluşmaktadır. Basın ahlak yasası ve

Etik, Ahlak ve Meslek İlkeleri

basın ahlakının ilkelerinin etkisi konusunda herkesin doğrudan tanık olduğu somut göstergeler bulunmaktadır. Yazılı ve görsel yayın organlarında bilgi diye verilen haberler yanında sergilenen, kimilerinin ahlaksız, kimilerinin çağdaşlık diye tanımladığı, buna karşın izlenme oranları çok yüksek olan programlar yapılmaktadır. Bu olgularda ahlaki boyutu, hakim sınıfın ya da egemen ideolojinin pratik çıkarlarının belirlediği açıkça görülmektedir.

TMMOB açısından bakacak olursak etik kurullar örgüt içinde yeni bir kurul olacaktır. Böyle bir oluşum, kurumsallaşmanın daha ileri bir notaya ulaşması olarak görülebilir. Ne var ki oluşturulan kurul sayısı kurumsallaşmanın ölçüsü olmamaktadır.

Kurumlar, örgütler belli hedeflere ulaşmak için oluşturulan yapılardır. Kurumsallaşma da bu yapıların hedefleri açısından kendinden beklenenleri en etkin şekilde yerine getirmek için gerekli görülen çalışmaları bir düzen içinde yürütecek kurulları oluşturmasıdır.

Yukarıda getirdiğimiz görüşler açısından, etik kurulları böyle bir temele dayandırmak olanaklı görülmemektedir.

Açıklamaya çalıştığımız görüşler çerçevesinde, etik kurullar, ister istemez, egemen ideolojini değer anlayışını topluma benimsetme yönünde bir işlevi yerine getirme durumunda kalma riskini de taşımaktadır.

Ayrıca TMMOB'nin ilişkide olduğu yabancı, eşdeğer, meslek kuruluşlarının bu yönde kurulları bulunması bağlayıcı bir örnek oluşturmaz.

Komisyonumuz bu açıklamalar doğrultusunda etik kurulları ve mesleki davranış ilkelerini uygulama esaslarına gerek olmadığı inancındadır.

Etik Ödülleri

Etik ilkelerin uygulanmasına çaba harcayan üyelerin ödüllendirilmesi ve haksızlığa uğrayanlara sahip çıkılması amacıyla bir fon oluşturulması istenmektedir.

Eylemlerinden dolayı haksızlığa uğrayanlara yardımcı olmakla ödüllendirmeyi bir birinden ayırmak gerekmektedir.

Eylemlerinden dolayı zarara uğrayan birinin eylemi, ahlakı savunmak gibi soyut bir yaklaşıma değil, haksız somut sonuçlar doğuracak yaptırımlara karşı bir mücadeleye dayanmaktadır. Bu görevini gereği gibi yerine getirme aşamasında, bu

göreve has ahlaki sorumlulukla gerçekleştirilen bir davranıştır. Bu tür davranışların sindirilmemesi için, tehdit unsuruna karşı bir güvencenin ortaya konması gerekmektedir. Bu noktada dikkate alınması gereken bir etmen, tehdit edici ve karşı duruş sergileyen güçler arasında, eldeki olanakların dengesinin iyi değerlendirilmesi gerekmektedir. Yaygın uygulamaların verdiği zararın boyutları, çoğu zaman sigorta şirketlerinin dahi zorlanacağı ya da taahhüt edemeyeceği düzeye ulaşabilir. İleriki dönemlerde sorunlar yaşamamak için bu fonun hangi koşullarda, nasıl ve ne boyutlarda işletileceğinin çok iyi hesaplanmasının gereğine inanıyoruz.

Etik ödülü, etiğe yönelik ödül veya mesleki davranış ödülü ne adla olursa, olsun verilmesi düşünülen ödül üzerine görüşlerimizi aktarmak istiyoruz.

Öncelikle, bir örgütün ödül dağıtmasının, teşvik etme, moral verme, örnek oluşturma, gibi üye örgüt ilişkilerini geliştirmede çok yönlü yararları bulunmaktadır. Ne var ki, ahlaka dayalı bir ödüllendirme gündeme geldiğinde sorunlar ortaya çıkmaktadır. Örneğin, ödüllendirilen kişinin, daha sonra etik açısından, bazı kusurları ortaya çıkacak olursa bu ödül geri mi alınacaktır, geri alınmaz ise bu ödül bir değer ifade edecek midir?

Böyle bir olasılığa meydan vermemek için, bir kimsenin yaşam boyu ahlaki değeri hakkında yargıda bulunma orta çağda, Katolik Kilisesine Papa atamak için 'şeytanın avukatları' kanalıyla gerçekleştirilmiştir.

Etik, tartışmasız, bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Böyle bir tanımlamanın varlığında bir kişinin eylemlerine dönemsel ya da olgusal açıdan bakılarak, ahlaki yönden bütünsel bir değerlendirme yapılabilir mi?

Ayrıca ahlaki davranmak ödüllendirilmeyi gerektiren, ayrıcalıklı bir tutum değil, herkeste bulunması gereken doğal bir haldir, insanın doğal halinden dolayı ödüllendirilmesi de ödül anlayışına aykırıdır. Böyle bir ödüllendirmeye yönelmek, yurttaşımız Diyojen'in ironisini çağrıştırır bir tutum olacaktır.

İnsan pek çok yönleriyle, meziyet ve kusurlarıyla toplumda yerini almaktadır. İnsan yaşamı sorgulanmalıdır, böyle bir sorgulama bireysel ve toplumsal gelişme için kaçınılmazdır. Ama bu sorgulama etik ödülü gerekçesiyle yapılmamalıdır diye düşünüyoruz.

Etik, Ahlak ve Meslek İlkeleri

Ek:1

Mühendis Ve Mimar Örgütlerine Genel Yaklaşım

Etik çerçevede oluşturulan ilke ve kuralların, hukuk kurallarından farklı olarak, toplumsal tepkilerle oluştuğunu, bunun da üretim ve iletişim ilişkilerine bağlı olarak geliştiğini belirtmiş idik.

Mühendislik her ne kadar sanayi devrimiyle birlikte değerlendirilip yükseldi ise de, ortaya çıkışı insanoğlunun temel gereksinmelerini daha kolay karşılama ve yaşam koşullarını geliştirme uğraşına dayanmaktadır. Sanayi devrimiyle mühendislik ve mimarlık ileri derece işlevselleşmiş ve kurumsal bir yapıya kavuşturmuştur. Bu gün mühendis mimarlar, ilişkileri üretim ilişkilerine dayalı olarak, toplumsal yapıda farklı sınıfların her birinde yer alan önemli bir kesimi oluşturmaktadırlar. Mühendis ve mimarların, insanların temel gereksinmelerinin karşılanması, toplumsal gönence erişme yönünde üretim sürecine, bilim ve teknolojik gelişmelere yaptıkları katkılar, onlara haklı olarak saygınlık ve onur kazandırmıştır. Mesleki davranış ilkelerinin asıl amacı kazanılan bu saygınlığın değerler bütünü olarak toplumsal yaşamda yerini ve güvenilirliğini korumak, dolayısıyla mesleki hizmetlerin toplumun yaşam kalitesini yükseltmesine katkı koymak olmalıdır.

Toplumsal sorunların çözümünde, gündeme gelen çözüm önerilerinin yaşama geçmesinde, çözüme yönelik etkili bir kamuoyu oluşmasında bireyin bilinçli tutum ve davranışları belirleyici bir yere sahiptir. Bu etkinlikte ancak örgütlü yapılar içinde oluşturulacak güç birliği temelinde yaşam bulur. Bunun dışında bireylerin kendiliğinden davranışlarla, belli ilkelere sadık kalarak, güç odaklarına karşı, toplumsal bir dönüşümü gerçekleştirmeleri olanaklı değildir. Bu nedenle meslek etiği üyenin bireysel sorumluluğundan çok daha fazla örgütsel sorumluluk gerektirmektedir.

Konuya daha da açıklık kazandırmak için, mühendis ve mimarların ve örgütlerinin dünyada nasıl değerlendirildiğine biraz daha yakından bakmak gerekmektedir. Dünyada meslek örgütleri profesyoneller olarak isimlendirilmektedir (Türkçe'de tam karşılığı bulunmadığı için, eski deyimle meslek erbabı anlamına, aynı terim kullanılmaktadır). Önemli bir toplumsal işleve sahip olan bu kesimler dikkatleri üzerinde çekmektedirler. Profesyonellerin toplumsal-sınıfsal konumları, ekonomik, sosyal, kültürel rolleri değişik dünya görüşüne sahip bilim insanlarıncıca incelenmektedir. Dünyadaki bu inceleme ve araştırmalar Türkiye'ye de yansımaktadır.

Konu üzerinde çalışanlardan biri olan Zafer Cirhinlioğlu, Türkiye'de Hukuk Mesleği adlı yapıtında profesyonel meslekler ve üyeleri üzerine, kapitalist ve marksist bakış açılarından, yapılan değerlendirmeleri aktarmaktadır.

Yazar, bir mesleğin profesyonel meslek sayılabilmesi için şu bilgiyi aktarmaktadır. “Bir çok araştırmacı, herhangi bir mesleğin profesyonel meslek olabilmesi için bazı temel özelliklerin yerine gelmesi gerektiğinde ısrar etmişlerdir. Bu özelliklerin birincisi özel bir bilgiye sahip olma, ikincisi meslek üyelerinin bir örgüt etrafında toplanmaları, üçüncüsü ise bu örgütlerin devlet karşısında özerk bir toplumsal konum elde etmiş olmalarıdır. Diğer bir deyişle, profesyonel meslek üyeleri, bir örgüt etrafında toplanmış uzman kişiler olmalıdır”. [35]s.7

Yazar bu örgütlerin toplumsal sorunlara karşı üretecekleri çözüm önerilerinin, özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından taşıdığı önemin altını çiziyor ve dünyadaki yaklaşımları da iki görüş altında değerlendiriyor.

Kapitalist, pazar ilişkileri içerisinde konuyu işleyen düşünürlere göre profesyoneller toplumsal düzeni dengeye kavuşturacak özelliklere sahiptirler, profesyonel grupların toplumsal istikrarın kurulup devam ettirilmesinde önemli rolleri olması gerektiği vurgulanmaktadır. [35]s.9-10

Marksist doğrultuda konuyu ele alan düşünürlerin görüşlerini şöyle özetlemektedir, “ Kısaca özetlenecek olursa, kapitalist toplumlarda profesyonel mesleklerin gelişme sürecinde bir bunalımla yüz yüze geldikleri noktada birleştiler. Dolayısıyla profesyonellerin aslında profesyonelleşemediklerini, hakim ideolojiye hizmet eder duruma geldiklerini iddia ettiler. Buna benzer bir noktayı protleleleşme kuramcıları da benimsedi...Profesyoneller artık sıradan teknisyenler durumundadırlar. İşin amacı ve kapsamı profesyonellerce değil yöneticilerce belirlenmektedir. Bu sürecin sonucunda profesyoneller bürokrasi içerisinde sindirilmiş, özerkliklerini kaybetmişlerdir”. [35]s.14

Ali Artun' un “Fordizm ve Mühendisin Dönüşümü” ve A. H.Köse- A. Öncü' nün “Kapitalizm, İnsanlık ve Mühendislik” adlı TMMOB yayınları ile Toplum ve Bilim dergisinin 2000 yıl yaz sayısında konu, değişen üretim koşullarında ve emek süreçlerinde mühendis ve mimarların yeri, rolü ve sınıfsal konum değerlendirmeleri, değişik yazarlarca işlenmiştir.

Bu yapıtlarda görüş birliğine varılan konu; bilginin metalaştığı, mühendislerin bilgi tekellerinin kırıldığı, gelişen teknoloji, küreselleşme ve esnek üretim biçiminin mühendislere duyulan talebi azalttığı ve daha pek çok nedenle sürecin mühendisler aleyhine dönmüş olduğudur.

Şu alıntı, iki farklı bakış açısında, mühendisin konumunu yansıtmaktadır. “Taylor'un mühendisi, kapitalizmin iki temel sınıf konumu arasında kalan mühendislere, çıkarlarının kapitalistlerin çıkarlarıyla uyumlu olduğu çağrısını yaparken, Veblen' in mühendisi, bu çağrının tam karşısında bir seslenişle, onlara, iş adamlarının sanayi toplumu üzerindeki egemenliklerine son vermek üzere tüm

çalışanlarla ittifaka yönelmeleri gerektiği çağrısını yapmaktadır”.[13]s.94

Meiksins ve Shimith” “teknik emeğin üretimi ve örgütlenmesi” adlı araştırmalarında, mühendislerin örgütlenmelerine esas alınabilecek dört değişik modelin ortaya konabileceği ileri sürmektedirler. Bu modeller ülkelerde kesin yapılanmayı değil, genelde, mühendislik pratiğini etkileyen hakim anlayışı tanımlamaktadırlar.[13]s.96

Bunlar:

Zanaat Örgütlenmesi (İngiltere modeli): “Bu modelde, mühendislerin büyük bir çoğunluğunun, üretimde çalışanlar arasında yer aldıkları ve grup içerisinde en üst katmanı oluşturdukları gözlenmektedir. Genel olarak teknik iş gücü bu mantığa göre örgütlenmekte ve bu topluluğun üretimi, geleneksel yöntemlere benzer şekilde gerçekleşmektedir”...“Bu modelde “mühendis” diploma sahibi olmak için değil, yorucu ve uzun bir çalışma deneyimi sonunda “mühendisliği” pratik olarak öğrendiği için bu kimliği taşıyan olarak algılanmaktadır”.

Bu modelde ekonomik çıkarların korunup geliştirilmesi için meslek sendikaları tarzında örgütlenilmektedir.

Yönetmel Örgütlenme (ABD modeli): “Bu modelde teknik iş, yönetim işlevinin bir ögesi olarak görülür. Burada, zanaat örgütlenmesinden farklı olarak, üretim süreçlerinde yer alan rutin teknik işler düşük eğitilmiş teknisyenlere bırakılmış, mühendisler ise yöneticiler grubuna dahil edilmiştir. Bir başka deyişle mühendislik, başlı başına bir yönetmel uzmanlık alanı olarak kabul edilmiştir. Bu modelde mühendis kimliği çoğunlukla üniversite eğitimi sonucunda kazanılır... Diploma ve dereceler, mühendisleri sadece diğer çalışanlardan değil kendi içlerinde de ayırır”. Bu modelde mühendisler sınırlı yaptırıma sahip olan mühendislik örgütlerine kaydolarak kendilerini işçilerden ayırma eğilimindedirler.

Zümre veya Devlet Örgütlenmesi (Fransa modeli): Bu modelde mühendisler kendilerini hem yöneticilerden hem de üretimin içinde yer alan çalışanlardan ayrı bir grup olarak görmektedir. Modelin ortaya çıkışı, işletmelerin orta kademelerinde bir hiyerarşinin oluşmasına bağlıdır. Bu hiyerarşinin en üst katında, kendilerini yöneticilerden bağımsız gören, ayrıcalıklı üniversitelerden mezun olanlar oluşturmaktadır. Burada mühendis olmanın ön koşulu; “onlara göre (mühendislere) mühendis elit (seçkin) bir mühendislik fakültesinden mezun olmuş, teknik meslek sahibi bir profesyoneldir. Bir başka deyişle, seçkin olmayan mühendislik fakültelerinden mezun olanlar her ne kadar mühendis olsalar da “profesyonel mühendisler” tarafından mühendis olarak görülmezler”.

Bu gruplaşmada; birinci grupta yer alan mühendisler (seçkin fakülte mezunları) profesyonel mühendislik örgütü içinde yer alırken, ikinci gruptakiler, meslek ve

işçi sendikaları içinde örgütlenmektedirler.

Şirket Merkezli veya Korporatist Örgütlenme (Japonya modeli): Bu modelde mesleki aidiyetten çok şirket aidiyeti ön plana alınmaktadır. “ Mühendislerin şirket merkezli kariyerleri, bir dizi kurumsallaşmış evreden oluşmaktadır. Kariyerlerinin başında mühendisler, rutin olarak üretim alanında görevlendirilip, işçilerle birlikte çalışmaya ve üretkenlikle ilgili problemleri doğrudan gözleyip, bunlar hakkında geliştirilen çözümlere katkıda bulunmaya sevk edilmektedirler”[13]s.96-99 Zamanla bu mühendisler, birikimlerini değerlendirmek üzere, yönetim alanına kaydırılmaktadırlar. Bu modelde mesleki dayanışma mümkün olmamaktadır. “ Bu nedenle mühendisler kendi meslek örgütlenmelerinde değil, şirketlerin bir uzantısı şeklinde faaliyet gösteren ve bir çok farklı meslekten çalışmanı temsil eden sendikal örgütlenmelerde yer almaktadırlar”. [35]s.36

Görülmektedir ki TMMOB ne bu modellere uymakta, ne de Türkiye'nin sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel, yönetsel vb. yapılanmaları bu ülkelere uymaktadır. Bu ülkelerdeki mühendislerin, ülkelerindeki, egemen ideoloji ve uygulamalara karşı tutumları, uyum veya çelişkileri konusunda ayrıntılı bilgi sahibi olmamakla birlikte, ulusal gelirden aldıkları yahut bölüşümden kendilerine düşen pay, yaşam düzeyleri, genelde, her halde Türkiye'deki emsalleri ile kıyaslanamayacak oranda iyidir. Türkiye'de ise mühendis ve mimarların, çoğunlukla, yanlış bilinç olarak tanımlanabilecek şekilde, sisteme muhalefetleri yoksa da, sistemin kendilerine verdiği statüye ve ekonomik paya karşı ciddi muhalefetleri bulunmaktadır.

Kaynakça:

- [1]İoanna KUÇURADİ, “**Etik**” Türk Felsefe Kurumu, Ankara 1999 .
- [2]B. AKARSU, “**Felsefe Terimleri Sözlüğü**”, İnkılap Kitapevi, İstanbul 1998 .
- [3]Özer ÖZANKAYA, “**Toplumbilim Terimleri Sözlüğü**”Savaş Yayınları, Ankara 1984
- [4]Tüten Anđ., “**Hangi Ahlaksal Değerlerle**” Cumh. Gazetesi 14.05.1999
- [5]R. BİLLİNGTON,(çev. Abdullah YILMAZ) “**Felsefeyi Yaşamak, Ahlak Felsefesine Giriş**”, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1997.
- [6]Taşkın TAKIŞ, “**Doğu-Batı Düşüce Dergisi**” Ankara 1999
- [7]Annemaria. PİEPER,(çev. Veysel ATAMAN- Gönül SEZER), “**Etide Giriş**”Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1999
- [8]Ahmet İNAN ”**Doğu Batı Düşüce Dergisi**”, Ankara 1999
- [9]K.MARX “**Ekonomi Politidein Eleştirisine Katkı**”Sol Yayınları
- [10] John O’NEİLL,(çev. Süer KAYA) “**Piyasa-Etik, Bilgi ve Politika**”Ayrıntı Yayınları İstanbul 2001
- [11] Taner TİMUR “**Sürüden Ayrılanlar**” İmge Kibevi, Ankara 2000
- [12] Orhan HANÇERLİOĞLU“**Felsefe Ansiklopedi Sözlüğü**” Remzi Kitapevi İstanbul 1992
- [13]A.Haşim KÖSE-Ahmet ÖNCÜ ”**Kapitalizm, İnsanlık ve Mühendislik, Türkiye’de Mühendisler**” TMMOB Yayını, Ankara 2000
- [14] Niccolo MACHİAVALLİ (çev. Rekin Teksoy) “ **Prens**” Oğlak Yayıncılık, İstanbul 1999
- [15] Şafak URAL “**III. Teknoloji Kongresi Bildirimleri**” Tübitak Yayınları, Ankara 2000
- [16]C.Wright MİLLS (çev. Ünsal OSKAY), “**Toplumbilimsel Düşün**” Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1979
- [17]C.Wright MİLLS (çev. Ünsal OSKAY) “**İktidar Seçkinleri**” Bilgi Yayınları, Ankara 1974
- [18]Brian FAY (çev. İsmail TÜRKMEN) “**Çağdaş Sosyal Bilimler Felsefesi, Çok Kültürlü Bir Yaşam**” Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2001
- [19]Barlas TOLAN “**Toplum Bilimlerine Giriş**” Murat ve Adım Yayınları, İstanbul 1996
- [20]Yasin CEYLAN “**Doğu Batı Düşüce Dergisi**” Ankara 1999
- [21]Ümit DOĞANAY “**Mimarlık Sayı 7**” ,Ankara Temmuz 1974
- [22]Antony GİDDENS (çev. Hüseyin ÖZEL - Cemal GÜZEL) “**Sosyoloji**” Ayraç Yayınevi ,Ankara 2000
- [23] Noam CHOMSKY(çev. Hüsnü ÖZASYA) “**Dil ve Sorumluluk**” Ekin yayınları İstanbul 2002
- [24] Önay SEZER “**Felsefenin ABC’si**”, Simavi Yayınları, İstanbul 1992
- [25]Nermin UYGUR “**Dilin Gücü**” Yapıkredi Yayınları, İstanbul 1997
- [26] Şerif MARDİN(der. Mümtaz’er TÜRKÖNE - Tuncay ÖNDER) “**Türkiye’de Toplum ve Siyaset Makaleleri**” İletişim Yayınları İstanbul 1991

- [27]Doğan CÜCELOĞLU “ **Bilim, Teknoloji ve Toplum Kürsüleri** ” (Makale) Cumhuriyet Bilim ve Teknik Dergisi Sayı 210 -23 Mart 1991
- [28]Osman ÖZSOY “**Türkiye’de Seçmen Davranışları ve Etkin Propaganda**” Alfa Yayınları İstanbul 2002
- [29]Mübeccel B. KIRAY “**Hayatımda Hiç Arkaya Bakmadım**”(söyleşi:Fulya Atacan, Fuat Ercan, Hatice Kurtuluş, Mehmet Türkay), Bağlam Yayıncılık İstanbul 2001
- [30]Elias CANETTİ “**Kitle ve İktidar**”(çev. Gülşat Aygen) Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1998
- [31]Harun TEPE “**Etik ve Meslek Etikleri**” Türk Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara 2000
- [32]Hülya YETİŞKİN “**Cumhuriyet Felsefe Eki**” 29 Eylül 2003
- [33]İoanna KUÇURADİ, “**Cumhuriyet Felsefe Eki**” (söyleşi:Yücel Kayıran) 29 Eylül 2003
- [34] John W. GARDNER “**TMMOB MMO, III. Ulusal Tesisat Mühendisliği Kongresi**” İzmir 1999
- [35] Zafer CİRİNLIÖĞLU “**Türkiye’de Hukuk Mesleği**” Gündoğan yayınları Ankara 1997
- [36]Hacer ANSAL, “**Toplum ve Bilim Dergisi**” Birikim yayınları , İstanbul Yaz 2000
- [37]Geoerge G. BRENKERT “**Marx’ın Özgürlük Etiği**” (çev. Yavuz ALAGAN) Ayrıntı yayınları, İstanbul 1998
- [38]Steven LUKES, “**Marsizim ve Ahlak**”, (çev. Osman Akınbay), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1998
- [39]Şerif MARDİN, “**İdeoloji**”, Turan Kitapevi, Ankara 1982
- [40]Felicity HAYNES “**Eğitimde Etik**” (çev. Semra Kurt Akbaş) Ayrıntı yayınları, İstanbul 2002
- [41]Harry K. WELLS (çev. Tahsin Yılmaz) “**Emperyalizmin Felsefesi Pragmatizm**” Sorun Yayınları, İstanbul 2003
- [42]Loseph FİCHTER (çev. Nilgün Çelebi) “**Sosyoloji Nedir?**” Atilla Kitabevi, Ankara 1996
- [43]Haldun M. ÖZAKTAŞ “**Bilim, Bilim Politikası ve Üniversiteler**” (Makale) Bağlam yayınları, İstanbul 1997
- [44]Haldun M. ÖZAKTAŞ “**Mühendislik ve Mimarlık Davranış İlkeleri Hakkında Görüş ve Öneriler**” 1999
- [45]R. M. HARE “**Ahlak Felsefesi, Yeni Düşün Adamları**” , (Söyleşi: Bryan Maggee, çev. Rona Aybay) MEB Yayınları İstanbul 1979
- [46]“**TMMOB Mühendislik, Mimarlık Kurultayı Hazırlık Paneli**” 22 Ekim 2001
- [47] “**TMMOB Eğitim Sempozyumu Etik Eğitimi Paneli Metinleri**” İstanbul 1998
- [48] “**TMMOB Mühendislik, Mimarlık Kurultayı Mesleki Davranış İlkeleri Metinleri**” ,2001

- [49] “TMMOB Mühendislik Mimarlık Kurultayı Mesleki Davranış İlkeleri Metinleri” 2003
- [50]Macit TOKSOY, “TMMOB MMO III. Tesisat Kongresi” 1999
- [51]Yaman ÖRS “Hekimlikte Etik Sorunları ve Örgütlenme, Demokratik Kitle Meslek Örgütleri” Sağlık ve Toplum yayınları Ankara 1990
- [52]Ali ARTU “Fordizm ve Mühendisin Dönüşümü” TMMOB Yayını Ankara 1999
- [53]Ali PÜSKÜLLÜOĞLU “Türkçe Sözlük” Arkadaş Yayınları.
- [54]Pars TUĞLACI “20. yy. Türkçe Sözlük” Okyanus Yayınları
- [55]Nermi UYGUR, “Felsefenin Çağrısı” Yapı kredi yayınları, İstanbul 1995

